

ČASOPIS PRE KNIHOVNÍCTVO

KNÍŽNICA

ŠTÚDIE

OSOBNOSTI

INOVÁCIE V KNIŽNICIACH

KNIŽNICE A INFORMÁCIE

BIBLIOGRAFIA

KNIŽNÁ KULTÚRA

štvrtročník
číslo 04
2023
ročník XXIV.

2023

Z produkcie vydavateľstva Slovenskej národnej knižnice

OD STAROSLOVIENČINY PO SÚČASNÚ SLOVENČINU

Publikácia *Od staroslovienciny po súčasnú slovenčinu* predstavuje prostredníctvom ukážok rukopisov literárnych diel uchovávaných v Literárnom archíve SNK vývin jazyka a literatúry na území dnešného Slovenska, od najstaršieho – veľkomoravského obdobia, až po súčasnosť. Oboznamuje čitateľa s podobami slovenského jazyka, od kultúrnej slovenčiny cez bernoľakovčinu, štúrovskú spisovnú slovenčinu, matičné a martinské obdobie, medzivojnové a povojnové obdobie, až do dnešných dní. Nezabúda ani na češtinu a slovakizovanú češtinu, ktorá sa na našom území používala najmä v prostredí evanjelikov. Súčasne s vývinom jazyka môžeme v publikácii sledovať vývinové etapy slovenskej literatúry.

Mgr. Eva Pástorová
Martin, Slovenská národná knižnica, 2023
A4 / 56 strán
ISBN 978-80-8149-162-7

Publikáciu je možné objednať e-mailom na adrese objednavky_knihy@snk.sk alebo telefonicky na čísle 043/2451 277.

Zodpovedný redaktor

Mgr. Zuzana Struháriková, PhD.

e-mail: zuzana.struharikova@snk.sk

tel.: +421 43/2451 304

Jazykový redaktor

PhDr. Darina Auxová, PhD.

e-mail: darina.auxova@snk.sk

Technické a grafické spracovanie

Mgr. Jana Nemcová

Adresa redakcie

Slovenská národná knižnica

Nám. J. Cígera Hronského 1

036 01 Martin

e-mail: redakcia@snk.sk

tel.: +421 43/2451 304, 277

Redakčná rada

Ing. Katarína Krištofová, PhD.

Mgr. Katarína Buzová, PhD.

prof. PhDr. Peter Čajka, PhD.

Mgr. Szabolcs Dancs

doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.

doc. Mgr. Marián Grupač, PhD.

PhDr. Jana Huňová

Mgr. Iveta Hurná

prof. Ing. Vojtech Jurčák, CSc.

prof. PhDr. Tomáš Kubiček, Ph.D.

Katarzyna Ślaska

Mgr. Michal Sliacky

Ing. Silvia Stasselová

Mgr. Norbert Végh

Ing. Danica Zendulková

Milé čitateľky, milí čitatelia,

pri pohľade na udalosti a spoločenskú atmosféru posledných rokov pravdepodobne viacerí z nás podliehajú pesimizmu a začínajú pochybovať o prirodzenej tendencii človeka vytvárať niečo zmysluplné – či už vo výskumnej alebo umeleckej oblasti. Mnohí sme svedkami presakovania negatívnych aspektov našej spoločnosti na povrch, kým to, čo nás robí ľuďmi, túžiacimi neustále posúvať hranice vlastného poznania, sa ocitá skôr na okraji celého diania. Aktuálnym číslom časopisu Knižnica sa pokúsime tento pocit prinajmenšom spochybniť. Ohliadneme sa za osobnosťami a inštitúciami, ktoré v minulosti prispeli alebo do dnešného dňa prispievajú k povzdvihnutiu nášho často takého pesimistického ducha. Dennodenne pracovali a pracujú na tom, aby spoločnosti vyslali signál, že v každom období našich dejín má človek možnosť obohacovať znalosťami seba a ostatných vo svojom okolí a prirodzene tak rozširovať okruh ľudí ochotných bojovať za vystúpenie múdrosti, zvedavosti a tvorivosti z tieňa zdanlivo prevládajúcej pasivity a negativizmu. Aktuálne číslo časopisu *Knižnica* je popretkávané mnohými inšpiratívnymi životnými príbehmi a myšlienkami, ktoré sú hodné toho, aby z pomyselného tieňa vystúpili. Ide pritom len o zlomok toho, čo sa v nás ako v spoločnosti ukrýva, hoci by sme sa spoločne mali usilovať o to, aby to neostávalo ukryté.

Prvé strany tohto čísla sú venované príspevku D. Zendulkovej, ktorá predstavuje zistenia analýzy výkonnosti slovenskej vedy vzhľadom na údaje databázy Web of Science. Na významné slovenské osobnosti si čitatelia môžu zaspomínať vďaka príspevku E. Sakálovej a M. Svetkovej, ktoré opisujú prínos Marty Matthaieidsovej pre knižničnú a informačnú vedu, a príspevku I. Polákovej, venovanému Fraňovi Štefunkovi a jeho pozdvihnutiu slovenského národa v oblasti umeleckej tvorby. O tom, že spoločnosť svojimi aktivitami neustále obohacujú aj zamestnanci knižníc, nás presvedčí článok I. Babjakovej o zefektívňovaní komunikácie zamestnancov prostredníctvom online platformy Google Workspace, príspevok L. Hrdinákovej, venujúci sa vzdelávacím podujatiam pre deti stimulujúcich ich mediálnu gramotnosť, či príspevky Z. Prachárovej o význame knižníc v digitálnej spoločnosti a M. Tkáčika, vyzdvihujúceho potrebu prispôsobovania sa digitálnym technológiám s ohľadom na zrakovo znevýhodnených používateľov. Ja sama v jednom z príspevkov opisujem snahu Slovenskej národnej knižnice prispôbovať digitálne služby rôznorodým typom používateľov prostredníctvom redizajnu jej webového sídla. Príspevok E. Orbana vyzdvihuje význam knižníc z hľadiska propagácie kultúrneho dedičstva na analyzovaných online portáloch na Slovensku a v Českej republike, A. Čuchor približuje význam knižníc najmä v súvislosti s kredibilitou informačných zdrojov v digitálnom prostredí. Predmetom viacerých príspevkov sú nové, ale aj historické dokumenty, ktoré odrážajú významné mílniky našej minulosti – A. Maťovčík a L. Šimková predstavujú personálnu bibliografiu Jaroslava Haška, S. Knapčoková analyzuje baladu *Pieseň starého námorníka* od autora S. T. Coleridgea, M. Pitáková sa venuje jednej z novších publikácií archívára Gabriela Szeghyho o podobe šľachty Abovskej stolice v období novoveku. M. Zacharová približuje činnosť a význam knižnice Spolku svätého Vojtecha, P. Rankov pri príležitosti 60. jubilea prof. Jaroslava Šušola spomína na jeho osobný prínos pre zamestnancov a študentov Univerzity Komenského v Bratislave.

Prajem vám príjemné a obohacujúce čítanie.

Zuzana Struháriková
zodpovedná redaktorka

Uverejnené názory vyjadrujú stanoviská autorov, ktorí sú garantom obsahovej správnosti príspevku. Redakcia si vyhradzuje právo robiť v texte štylistické úpravy a jazykové korektúry a v prípade potreby krátiť príspevky. Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia. Pri prepise citovaných textov si redakcia vyhradzuje právo ponechať pôvodný pravopis kvôli autenticite dokumentov a prameňov.

Obsah/ Table of Contents

ŠTÚDIE

Studies

- 6/ **Slovenská veda rečou čísel.
Prípadová štúdia**
Slovak science in the language
of numbers. Case Study
Danica Zendulková

OSOBNOSTI

Personalities

- 14/ **Prínos PhDr. Marty Matthaeidesovej,
PhD., pre knižničnú a informačnú
vedu**
The contribution of PhDr. Marta
Matthaeides, PhD. for library and
information science
*Elena Sakálová
Milada Svetková*
- 24/ **Fraňo Štefunko – od drevorezbárskeho
učňa až po univerzitného profesora**
Fraňo Štefunko – from woodcarving
apprentice to university professor
Ivana Poláková

INOVÁCIE V KNIŽNICIACH

Innovations in Libraries

- 32/ **Ako četujú knihovníčky?**
How do librarians chat?
Iveta Babjaková
- 37/ **Mediálna výchova v knižnici alebo:
„Ak neodošleš túto správu ďalej,
zje ťa modrý slon“**
Media education in the library, or:
“If you don't forward this message,
a blue elephant will eat you”
Ludmila Hrdináková

- 42/ **Úloha knižníc v súčasnosti**
The role of libraries today
Zuzana Prachárová

- 49/ **Krošňu nahradili digitálne
technológie a my stále zveľadujeme
Hrebendov odkaz**
The kraxe has been replaced by digital
technology and we are still
aggrandizing Hrebenda's legacy
Michal Tkáčik

- 55/ **Počiatky redizajnu webového sídla
Slovenskej národnej knižnice**
The beginnings of the Slovak
National Library's website redesign
Zuzana Struháriková

KNIŽNICE A INFORMÁCIE

Libraries and Information

- 65/ **Komparácia knihovníckych portálov
so zameraním na kultúrne dedičstvo
SR a ČR**
Comparison of library portals focusing
on the cultural heritage of the Slovak
and Czech Republic
Emanuel Orban

- 74/ **Knižnica ako zdroj relevantných
informácií**
The library as a source of relevant
information
Adam Čuchor

BIBLIOGRAFIA

Bibliography

- 80/ **Jaroslav Hašek na Slovensku.
Personálna bibliografia 1981 – 2020**
Jaroslav Hašek in Slovakia.
The personal bibliography 1981 – 2020
*Augustín Matovčík
Ludmila Šimková*

KNIŽNÁ KULTÚRA

Book Culture

94/ **The Rime of the Ancient Mariner /
Pieseň starého námorníka**
The Rime of the Ancient Mariner
Stanislava Knapčoková

100/ **Gabriel Szeghy: Šľachta Abovskej
stolice v novoveku**
Gabriel Szeghy: The nobility
of the Abov seat in the modern age
Mária Pitáková

103/ **Knižnica Spolku svätého Vojtecha**
Library of the Society of St. Adalbert
Mária Zacharová

PRIPOMÍNAME SI...

Commemorating...

106/ **Prof. Jaroslav Šušol má 60 rokov**
Prof. Jaroslav Šušol is 60 years old
Pavol Rankov

107/ **Spomíname na Martu Matthaeidesovú**
Commemoration of Marta Matthaeides
Elena Sakálová
Milada Svetková

TLAČOVÉ SPRÁVY

Press News

108/ **Slávnostné menovanie generálnej
riaditeľky UKB do celosvetového
riadiaceho výboru IFLA**
Ceremonial appointment of the
director general of UKB to the IFLA
governing board
Silvia Stasselová

SLOVENSKÁ VEDA REČOU ČÍSEL PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

ING. DANICA ZENDULKOVÁ

✉ danica.zendulkova@cvtisr.sk

🏠 Centrum vedecko-technických
informácií SR

🌐 www.cvtisr.sk

Science is one of the basic instruments for supporting the development of the national economy and society as a whole. However, the issue of assessing and measuring its quality is extremely complex. The paper summarizes results of the performance analysis of Slovak science based on the Web of Science citation database, where primary attention was paid to science subjects and research activities. The results showed a significant predominance of natural and technical sciences, both in terms of the number of publications, research projects, as well as acquisition of financial support from public sources. The predominance of women in research was manifested in the medical, social, and human sciences. The results provide various possibilities for their use and lead to recommendations regarding the field of information and data management which are applicable in scientific, academic, and special libraries that provide scientific and technical services and administrative support.

Keywords: Slovak science, science evaluation, scientometrics, bibliometrics, scientific publications, research projects, Web of Science

ÚVOD

Veda, výskum a vývoj patria medzi základné nástroje na podporu rozvoja národnej ekonomiky a spoločnosti ako celku. Otázka posudzovania a merania kvality vedy je mimoriadne zložitá. Zjednodušene možno povedať, že veda samotná zatiaľ nevytvorila uspokojivý model na svoje hodnotenie (Bellérová, 2009).

Hodnoteniu vedy, výskumu a ich úspešnosti sa venujú samostatné vedné disciplíny. Knihovníckej komunite sú známe predovšetkým bibliometria, resp. scientometria, ale aj altmetria s tým, že v rámci týchto disciplín sú využívané rôzne nástroje a postupy používané v matematike a predovšetkým v štatistike.

Výsledkami vedy a výskumu nie sú len publikácie. Tento fakt súvisí s členením výskumu na základný a aplikovaný a experimentálny vývoj (*Frascati manuál*, 2002). Publikácia je výsledkom predovšetkým základného výskumu. Ešte viac to platí, ak hovoríme o uplatnení výsledkov výskumu v praxi a o inováciách.

Keď sme prvý raz dostali zadanie vypracovať analýzu pod názvom *Veda a výskum na Slovensku*, čakala nás komplexná výskumná úloha. Požiadavka na spracovanie analýzy totiž neobsahovala podrobné zadanie, odporúčaný postup ani metodické detaily. Vtedy sme ešte netušili, v akých vodách sa naučíme plávať. O tom, ako sa nám darilo, referuje tento článok.

Úlohou prvej časti článku je zosumarizovať východiská k problematike hodnotenia vedy a výskumu a jej súčasný stav. Ďalšia časť sa venuje metodike a samotnému procesu tvorby analytického dokumentu, zameraného na zhodnotenie slovenskej vedy a výskumu. Samostatná časť je ukážkou vybraných výsledkov analýzy.

VÝCHODISKO

Problematika sledovania parametrov vedy a výskumu je veľmi široká a ako celok presahuje záber jedného článku. Zaujímavá a prínosná je história hodnotenia vedy a výskumu, bohaté sú aj súčasné skúsenosti naprieč Európou či vo svete. V jednotlivých krajinách sa používajú rôzne prístupy k hodnoteniu s množstvom ukazovateľov. Samostatnou kapitolou je metodika a medzinárodné štandardy, týkajúce sa informácií o vede a výskume, práca s výskumnými informáciami a ich manažment, ako aj informačné systémy, vytvárané a prevádzkované za týmto účelom.

Na úvod je potrebné definovať základné pojmy a následne charakterizovať základný bod, ktorým je vedná politika a riadenie vedy a výskumu na Slovensku.

ZÁKLADNÉ POJMY

V prvom rade je dôležité definovať predmet článku, čiže vedu, výskum, ako aj inovácie, ktoré s vedou a výskumom úzko súvisia.

- **Veda** je jedna z foriem osvojovania si sveta človekom, ktorej produktom sú teoreticky systemizované objektívne poznatky alebo súbor poznatkov nachádzajúcich sa v zdôvodnenom kontexte (*Veda*, Wikipédia).
- **Výskum** zahŕňa tvorivú prácu, vykonávanú na systematickom základe s cieľom zvýšiť objem znalostí vrátane znalostí o človeku, kultúre a spoločnosti a využitie tohto objemu znalostí na navrhnutie nových aplikácií. Takto definovaný výskum v zmysle Frascati manuálu (*Frascati manuál*, 2002) zahŕňa tri základné činnosti:
 - **základný výskum** je experimentálna alebo teoretická práca, vykonávaná predovšetkým na získanie nových znalostí, bez výhľadu špeciálnej aplikácie alebo využitia,
 - **aplikovaný výskum** je tiež pôvodné skúmanie, robené za účelom získania nových znalostí. Na rozdiel od základného výskumu je orientovaný na špecifický praktický cieľ,
 - **experimentálny vývoj** je systematická práca, vychádzajúca z existujúcich znalostí získaných výskumom a z praktických skúseností, orientovaná na výrobu nových materiálov, výrobkov alebo zariadení na zavedenie nových výrobkov, systémov alebo služieb.
- **Inovácia** je implementácia nového alebo výrazne vylepšeného produktu, tovaru, resp. služby alebo procesu, nová marketingová metóda alebo nová organizačná metóda v obchodných praktikách, v organizácii pracoviska alebo vo vonkajších vzťahoch (*Oslo manual*, 2005).

Z definícií vyplýva, že pohľad na hodnotenie a jeho ukazovatele musí presahovať prácu s publikáciou ako výstupom vedy a výskumu. Publikácia môže byť jediným výstupom základného výskumu. V aplikovanom výskume publikácia spravidla slúži len ako doplnkový výstup, ktorý sprostredkuje informáciu o hlavnom praktickom výstupe aplikovaného výskumu vedeckej komunite. Podobne je to aj v prípade experimentálneho vývoja a inovácií.

Riadenie vedy, tvorba vednej politiky, ako aj hodnotenie vedy výskumu na celoštátnej úrovni dlhodobou spadá do pôsobnosti Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR. Súčasne v roku 2021 bol na Úrade vlády SR zriadený útvar Výskumná a inovačná autorita (VAIA) s cieľom reformovať štátnu podporu vedy, výskumu a inovačného ekosystému (VAIA, 2021).

Štátna vedná politika sa riadi množstvom strategických dokumentov na európskej aj národnej úrovni, národnou legislatívou (zvlášť pre štátnu podporu, vysoké školy, verejné výskumné inštitúcie a pod.), metodikami a štandardami, ako aj rôznymi usmerneniami. Uvedieme aspoň tie najaktuálnejšie.

Najnovším dokumentom, ktorý bude kľúčový pre najbližšie roky, je *Národná stratégia výskumu, vývoja a inovácií 2030 (Slovensko, ktoré si verí, 2022)*. Dokument je zameraný na tri priority:

- investícia do kvalitného systému podpory výskumu, vývoja a inovácií,
- podpora vysokokvalifikovaného talentu, domácich a zahraničných výskumníkov,
- koncentrácia zdrojov do vybraných priorít a investičných oblastí v súlade s globálnymi trendmi a domácimi výzvami.

Víziou dokumentu *Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu na roky 2021 – 2027 (Stratégia výskumu, 2021)* je podnecovať štrukturálnu zmenu slovenskej ekonomiky smerom k rastu založeného na zvyšovaní inovačnej schopnosti a excelentnosti vo výskume, vývoji a inováciách s cieľom podporovať udržateľný rast príjmov, zamestnanosti a kvality života.

Cestovná mapa výskumných infraštruktúr – SK VI Roadmap 2020 – 2030 (Cestovná mapa, 2022) je kľúčovým dokumentom Slovenskej republiky pre oblasť výskumných infraštruktúr.

Národná stratégia pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2028 (Národná stratégia, 2021) vytvára priestor pre realizáciu princípov otvorenej vedy v slovenskom vedeckom ekosystéme. Podstatou je sprístupniť verejnosti bez obmedzení výstupy výskumu financovaného z verejných zdrojov, konkrétne publikácie a dáta.

Smery a princípy vednej politiky vrátane hodnotenia vedy vychádzajú z legislatívy, ako aj zo spomínaných kľúčových dokumentov.

Vypracovanie návrhu metodiky hodnotenia vedy na základe dostupných dát je v kompetencii tvorcov vedných politík. Ako je uvedené v úvode článku, cieľom nebolo navrhnúť takúto metodiku. Táto kapitola obsahuje metodický postup, ktorý sme použili pri vypracovaní analýzy zameranej na oblasť vedy. Práca pozostávala z niekoľkých krokov:

- identifikácia zdrojov údajov, týkajúcich sa vedy a výskumu,
- zmapovanie zbieraných údajov,
- charakteristika v súčasnosti realizovaných výstupov,
- náčrt možností použitia dostupných údajov a návrh ďalších ukazovateľov,
- spracovanie a vyhodnotenie dát.

ZDROJE INFORMÁCIÍ

Je potrebné identifikovať, s akými okruhmi informácií pri hodnotení vedy a výskumu pracujeme. V prvom rade sa na hodnotenie používajú údaje o publikačnej činnosti. Medzi relevantné zdroje dát patria:

- **Vedecké publikačné a citačné databázy.** Štandardné výskumy vychádzajú z medzinárodných bibliografických databáz. Na hodnotiace účely sa používajú databázy Web of Science (WoS) a SCOPUS, pretože okrem informácií o publikačných aktivitách umožňujú sledovať aj citácie publikovaných prác. V rámci Slovenska je za týmto účelom budovaný Centrálny register evidencie publikačnej činnosti VŠ (CREPČ).
 - Na realizáciu týchto výskumov používame metódy viacerých disciplín. V prvom rade je to **bibliometria**, ktorú definujeme ako vednú disciplínu zaoberajúcu sa kvantitatívnymi aspektmi tvorby, šírenia a použitia zaznamenaných informácií. Predmetom skúmania bibliometrie sú dokumenty (publikácie), resp. ich reprezentácie vo forme bibliografických záznamov. V rámci bibliometrie skúmame:
 - ♦ aspekty tvorby zaznamenaných informácií – autori, použitá literatúra,
 - ♦ aspekty šírenia zaznamenaných informácií – komunikačné kanály, názov časopisu,
 - ♦ aspekty použitia zaznamenaných infor-

mácií – citovanie dokumentu iným dokumentom,

- ♦ výpožičky dokumentu v knižnici, stiahnutie dokumentu na webe a pod. (Ondrišová, 2011).
- **Scientometria** je veda zaoberajúca sa kvantitatívnymi rysmi a vlastnosťami vedy a vedeckého výskumu. Dôraz kladie na výskum a vývoj mechanizmov merania vedy pomocou matematicko-štatistických metód. Na rozdiel od bibliometrie scientometria sa v rámci analýzy publikácií zameriava výlučne na vedecké publikácie a výsledky analýz publikácií a citácií využíva primárne na hodnotenie vedy. Okrem vedeckých publikácií skúma scientometria aj ďalšie kvantitatívne charakteristiky vedy, ako napr. človekoroky, počet rokov praxe vedcov, finančné vstupy a pod. (Ondrišová, 2011).
- Novší prístup k hodnoteniu vedy ponúka **altmetria**. Môžeme ju definovať ako vednú oblasť zaoberajúcu sa štúdiom a využívaním merania vplyvu vedeckého produktu (publikácií, výskumných údajov, softvéru, copyrightu, algoritmu, sivej literatúry a prezentácie) na základe kvantifikácie aktivít používateľov pri používaní nástrojov v online prostredí. (Ondrišová et al, 2019).

Implementácia princípov **otvorenej vedy** do vedeckej komunikácie poskytuje samostatný okruh zdrojov informácií, ktoré sú použiteľné pri hodnotení vedy. Patria sem **inštitucionálne repozitáre** obsahujúce digitálne dokumenty, ktoré sú produktom výskumnej, vedeckej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti inštitúcie, resp. konzorcia inštitúcií. Nejde teda len o úplné texty publikačných výstupov, ale hlavne o vedecké dáta. Ďalším typom je **digitálne úložisko**, t. j. informačný systém zaisťujúci uloženie, ochranu, integritu, autenticitu a sprístupnenie digitálnych dokumentov a dát v dlhodobom horizonte, taktiež slúži na ukladanie a interné sprístupňovanie úplných textov publikačných výstupov danej inštitúcie. Počet repozitárov a digitálnych úložísk je však zatiaľ v porovnaní s inými krajinami nízky (*Národná stratégia*, 2021) a v súčasnosti majú údaje z nich len marginálny význam.

Informačný systém o výskume a vývoji (VaV), budovaný podľa štandardov EÚ pre výskumné informácie, je na Slovensku už dlhší čas a obsahuje údaje vhodné na scientometrickú analýzu. Informačný

systém SK CRIS v rámci registra organizácií VaV, registra projektov VaV, registra výskumníkov, registra výsledkov VaV a mapy výskumnej infraštruktúry integruje údaje o vede a výskume na Slovensku. Prostredníctvom systému je administrovaný proces hodnotenia spôsobilosti vykonávať VaV (§ 26a zákona 172/2005 Z. z.), ako aj doplnkové štatistické zisťovanie výskumno-vývojového potenciálu MŠVVaŠ SR. Systém vytvára referenčné údaje (údaje o certifikáte spôsobilosti vykonávať VaV) a poskytuje ich relevantným subjektom, hlavne grantovým agentúram. Údaje registrov v prevažnej miere patria medzi otvorené údaje, preto sú dostupné aj verejnosti bez nutnosti autentifikácie do systému.

K dispozícii sú tiež databázy týkajúce sa **priemyselného vlastníctva**. Úrad priemyselného vlastníctva SR (ÚPV SR) eviduje a zverejňuje databázy týkajúce sa patentov, úžitkových vzorov, ale aj dizajnov a ochranných známk.

Na Slovensku sa zbierajú taktiež štatistické údaje. Predmetné údaje od organizácií vykonávajúcich výskum a vývoj zbiera, spracováva a zverejňuje Štatistický úrad SR (ŠÚSR. *Viacstranné štatistiky*), ale aj Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (*CIPVVI. Štatistika*).

ZBIERANÉ ÚDAJE

Po zhodnotení dostupných dát, ich množstva, kvality, spôsobu zverejnenia a nástrojov na prácu s nimi sme vybrali dva okruhy zdrojov informácií/údajov.

Prvý okruh sa týka publikačnej činnosti. Centrálne je evidovaná publikačná činnosť vysokých škôl v systéme CREPČ. Každoročne sú evidované desiatky tisíc publikovaných prác, v roku 2021 ich bolo viac ako 38 000 (CREPČ, Štatistiky, CREPČ/CREUČ). Umelecké práce sú evidované zvlášť v *Centrálnej evidencii umeleckej činnosti*. Od roku 2022 sa kategorizácia v zmysle Vyhlášky č. 397/2020 MŠVVaŠ SR o centrálnej evidencii publikačnej činnosti a centrálnej evidencii umeleckej činnosti značne zjednodušila. Tým sa však aj znížila možnosť rozlíšenia publikácií pri vyhľadávaní, preto sa odporúča vyhľadávať údaje o kvalitatívnej publikačnej činnosti v databázach WoS a SCOPUS. V týchto databázach sú uvedené údaje o publikáciách všetkých výskumných organizácií (aj vysokých škôl). V roku 2021 bolo v databáze WoS publikovaných do 9 000 publikácií¹.

Druhý okruh pochádza z *Informačného systému o vede a výskume SK CRIS*, ktorý k 30. 6. 2023 obsahoval nasledujúce údaje:

- 2 597 záznamov o organizáciách VaV,
- 24 830 záznamov o projektoch VaV,
- 37 521 záznamov výskumníkov,
- 474 732 záznamov o výsledkoch VaV.

Najstaršie údaje sú z obdobia po roku 2000. Od spustenia aktuálnej verzie v roku 2013 sa údaje zbierajú systematickejšie.

REALIZOVANÉ VÝSTUPY A POTENCIÁL DO BUDÚCNOSTI

CVTI SR ako priamo riadená organizácia Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a národné informačné centrum pre vedu, techniku, inovácie sa podieľa na príprave rôznych strategických dokumentov, na odpočtoch štátnych úloh a vypracováva analytické podklady, hlavne pre ústredné orgány štátnej správy.

Na základe zozbieraných, spracovaných a uložených údajov v medzinárodných aj slovenských databázach sú realizované výstupy, ktoré ovplyvňujú viaceré rozhodnutia a postupy v oblasti tvorby vednej politiky, napríklad pridelenie dotácií vysokým školám (*Financovanie vysokého školstva*) a periodické hodnotenie výskumnej, vývojovej, umeleckej a ďalšej tvorivej činnosti (*Periodické hodnotenie*).

Z množstva výstupov uvedieme dokument *Správa o stave výskumu a vývoja v Slovenskej republike a jeho porovnanie so zahraničím* (*Správa o stave*, 2021), ktorý každoročne vypracováva Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR a predkladá ho na schválenie na rokovanie vlády SR. CVTI SR do tohto dokumentu prispieva dvomi kapitolami, venovanými výsledkom výskumu a vývoja. Postup pri ich príprave sa stal základom pre tento článok.

Portfólio výstupov sa rozširuje takmer každoročne. Naposledy sme z údajov SK CRIS vytvorili analýzu zastúpenia žien v slovenskej vede pre *Plán rodovej rovnosti* (*Plán rodovej rovnosti*, 2022), ktorú sme následne aj publikovali v podobe vedeckého článku (Zendulková et al., 2022). V minulom období boli tiež identifikované údaje použiteľné pre sledovanie úspešnosti transferu vedeckých poznatkov do praxe (Shearman, 2014). Ukazovatele sa týkali ľudského

potenciálu (členenie výskumníkov podľa špecializácie, odboru vedy a techniky, pôsobenia vo vedeckých organizáciách a pod.), spolupráce (účasť organizácií vo výskumných projektoch, počty spoluriešiteľských organizácií, medzinárodná spolupráca a pod.) a ukazovatele týkajúce sa výskumnej infraštruktúry (laboratória, zariadenia a poskytované služby).

Systém SK CRIS má potenciál aj pre analýzy v oblasti ekonomických a finančných ukazovateľov, zastúpenia jednotlivých sektorov VaV na výskume (hlavne podnikateľský sektor), geografickom rozložení výskumných aktivít v rámci Slovenska a pod.

VÝSLEDKY

Aká je teda slovenská veda? Vezmeme si za referenčné obdobie rok 2021 (údaje za rok 2022 v čase písania článku neboli ešte k dispozícii) a nechajme prehovoriť čísla.

A. Publikácie

Slovensko malo za rok 2021 v bibliografickej databáze Web of Science Core Collection/InCites evidovaných 8 496 vedeckých publikácií (*Správa o stave*, 2021)². Ich členenie podľa skupín odborov vedy a techniky je uvedené v Tabuľke 1.

Tabuľka 1 Počty publikácií indexovaných vo WoS za rok 2021. Zdroj: *Správa o stave* (2021)

Skupina odborov	Počet publikácií	Percentuálny podiel
PRÍRODNÉ VEDY	4 182	49,22 %
TECHNICKÉ VEDY	2 529	29,77 %
LEKÁRSKE VEDY	1 568	18,46 %
PŮDOHOSPODÁRSKE VEDY	646	7,60 %
SPOLOČENSKÉ VEDY	1 359	16 %
HUMANITNÉ VEDY	575	6,77 %
Spolu	8 496	–

Výrazná je prevaha publikácií z oblasti prírodných vied.

Niektoré multidisciplinárne publikácie sú súčasne zaradené do kategórií spadajúcich pod dve skupiny odborov, z toho vyplýva, že riadok Spolu nezodpo-

vedá súčtu riadkov za jednotlivé skupiny odborov a percentuálny podiel tak môže presahovať 100 %.

B. Projekty

V rámci odpočtu projektových aktivít sledujeme ukazovateľ *Počet projektov riešených v danom roku*. V roku 2021 bolo riešených 4 498 výskumných projektov. Ide o projekty, ktoré sa v sledovanom roku buď realizovali celé, alebo v prípade viacročných projektov sa v tomto roku buď začala ich realizácia, alebo boli riešené celý rok, alebo boli v tomto roku ukončené. Projekty sú členené podľa základných skupín odborov vedy a techniky.

Tabuľka 2 Počty projektov v roku 2021 podľa skupín odborov. Zdroj: SKCRIS (máj 2023)

Skupina odborov vedy a techniky	Počet projektov v roku 2021
PRÍRODNÉ VEDY	1 009
TECHNICKÉ VEDY	1 180
LEKÁRSKE VEDY	489
PÔDOHOSPODÁRSKE VEDY	352
SPOLOČENSKÉ VEDY	870
HUMANITNÉ VEDY	426
Neuvedené	172
Spolu	4 498

Tabuľka 2 ukazuje, že najviac projektov je riešených v technických a prírodných vedách. Niektoré multidisciplinárne projekty (hlavne medzinárodné) nemajú uvedenú skupinu odborov vedy a techniky.

C. Organizácie

Organizácie, ktoré majú záujem o finančnú podporu z verejných zdrojov, prechádzajú procesom hodnotenia spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj v zmysle zákona č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja. Ku koncu roka 2021 bolo držiteľmi osvedčenia o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj 811 organizácií. Ich členenie podľa skupín odborov vedy a techniky, v ktorých pôsobia, je uvedené v Tabuľke 3.

Tabuľka 3 Organizácie vedy a výskumu s osvedčením o spôsobilosti vykonávať výskum k 31. 12. 2021. Zdroj: SKCRIS (*Správa o stave*, 2021)

Organizácie spolu – podľa odborov vedy a techniky	811
z toho	
PRÍRODNÉ VEDY	132
TECHNICKÉ VEDY	490
LEKÁRSKE VEDY	63
PÔDOHOSPODÁRSKE VEDY	41
SPOLOČENSKÉ VEDY	55
HUMANITNÉ VEDY	30
Organizácie spolu – podľa sektora výskumu a vývoja	811
z toho	
štátny sektor (okrem SAV)	52
SAV	47
podnikateľský sektor	639
sektor vysokých škôl	33
súkromné neziskové organizácie	40

D. Ženy vo vede

Analýza zapojenia žien do vedy a výskumu doteraz nebola súčasťou analýzy *Veda a výskum na Slovensku*. Jej realizácia bola súčasťou prípravy plánu rodovej rovnosti ako reakcia na politické požiadavky Európskej komisie a súčasťou snáh vytvoriť systémovú podporu na začleňovanie rodovej rovnosti do obsahu výskumu a inovácií v ekosystéme slovenskej vedy.

Pri analýze podielu žien sme vychádzali z dvoch skutočností vyplývajúcich z použitého dátového modelu informačného systému o výskume SK CRIS. Prvou je, že formát CERIF vo vzťahu k entite výskumník obsahuje položku Gender, vyplňanie ktorej je prvým predpokladom realizácie akýchkoľvek analýz, týkajúcich sa rodovej rovnosti. Súčasne Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR vyžaduje v rámci registra projektov aj evidenciu riešiteľských kolektívov, čiže väzieb výskumníkov na projekty.

Tieto dva predpoklady spolu s kategorizáciou výskumných projektov podľa odborov vedy a techniky, na ktoré sú tieto projekty zamerané, umožňujú stanoviť podiel žien v riešiteľských tímoch projektov podľa vedných odborov.

Tabuľka 4 Počet výskumníkov v projektových tímoch podľa pohlavia a skupiny odborov vedy a techniky, rok 2021. Zdroj: SKCRIS (máj 2023)

Skupina odborov	Počet projektov	Počet výskumníkov	Z toho žien	Percentuálny podiel	Z toho mužov	Percentuálny podiel
PRÍRODNÉ VEDY	1 009	3 670	1 744	47,52 %	1 926	52,48 %
TECHNICKÉ VEDY	1 180	4 122	1 361	33,02 %	2 761	66,98 %
LEKÁRSKE VEDY	489	1 820	1 148	63,08 %	672	36,92 %
PÔDOHOSPODÁRSKE VEDY	352	1 357	691	50,92 %	666	49,08 %
SPOLOČENSKÉ VEDY	870	3 430	1 925	56,12 %	1 505	43,88 %
HUMANITNÉ VEDY	426	1 567	805	51,37 %	762	48,63 %
Neuvedené	172					
Spolu	4 498	15 966	7 674	48,06 %	8 292	51,94 %

Analýza bola uskutočnená na projektoch riešených v roku 2021. Z Tabuľky 4 vyplýva, že najvyšší podiel žien je v projektoch lekárskeho vied (63 %) a najnižší podiel žien je v technických vedách (33 %). Podiel žien vo výskumných projektoch celkovo je 48 %.

ZÁVER

Na základe našich skúseností s analýzou dát môžeme formulovať niekoľko odporúčaní.

Pri budovaní a prevádzke výskumných databáz by sa úsilie malo zamerať na manažment výskumných údajov, aby boli relevantné údaje validované a dostupné vo vysokej kvalite. Týka sa to nielen informačného systému SK CRIS, ale aj medzinárodne uznávaných bibliografických/scientometrických databáz. Problémom sú najmä nejednoznačné zápisy názvov autorských organizácií v bibliografických databázach. Čo sa týka výskumníkov, absencia jedinečného identifikátora a súčasne rôzne formy registrácie mien autorov komplikujú analýzu dát najmä v SK CRIS.

Na dosiahnutie maximálnej možnej integrácie dostupných dátových zdrojov by sa mali využívať dostupné API rozhrania bibliografických databáz. Užitočné by bolo najmä prepojiť publikácie indexované vo WoS s autormi a výskumníkmi registrovanými v systéme SK CRIS.

Je potrebné zaviesť a prísne dodržiavať jedinečnú identifikáciu subjektov výskumu a vývoja (organizácií, výskumníkov) na národnej a medzinárodnej úrovni.

Kategorizácie výskumných oblastí rôznych systémov by sa mali zjednotiť, resp. čo najviac priblížiť. Súčasný stav vyžaduje vzájomne porovnať a následne spárovať obsah položiek z rôznych vedeckých klasifikácií (napríklad WoS a SK CRIS). Tento proces nikdy nie je presný a môže skresliť výsledky analýz.

Získané výsledky prieskumu ukazujú, že každoročné vykonávanie analýz má svoj zmysel a uplatnenie. Svedčí o tom aj skutočnosť, že skúmané parametre majú postupom času tendenciu pribúdať. Vytváranie časových radov na základe medziročného porovnania umožňuje identifikáciu trendov, na základe ktorých môžu tvorcovia vedných politík nastavovať vhodné opatrenia.

Je potrebné zdôrazniť, že základnou jednotkou evidencie dát o vede a výskume nie je celoštátny systém, ktorý môže zozbierať a agregovať len tie údaje, ktoré vznikli v jednotlivých organizáciách vedy a výskumu. Tu vidíme úlohu vedeckých a akademických knižníc, ale aj niektorých špeciálnych knižníc, pretože moderná knižnica nielenže spravuje dátové zdroje o vede a výskume za univerzitu alebo výskumný ústav, ale aj zbiera do nich údaje, ktoré následne spracúva, uchováva, ale hlavne poskytuje do centrálného celoštátneho systému SK CRIS.

Výskum bol realizovaný v rámci projektu financovaného z EFRR, OP II č. 313011I407 *Informačný systém výskumu a vývoja – prístupy do databáz pre potreby výskumných inštitúcií (NISPEZ IV)*.

POZNÁMKY

- ¹ WoS: CU=Slovakia and PY=2021, stav databázy máj 2023.
- ² Analýza bola vypracovaná na jeseň 2022. Počet evidovaných publikácií sa priebežne mení.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BELLÉROVÁ, Beáta. 2009. Bibliometria a jej miesto pri hodnotení vedy. In *ITlib. Informačné technológie a knižnice* 1/2009. [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://itlib.cvtisr.sk/%c4%8c%3%a1nky/clanek1129/>.
- VAIA. *Výskumná a inovačná autorita.*(2021). *O nás.* [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://vaia.gov.sk/o-nas/vaia/>.
- Frascati manuál. OECD 2002.* [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Sdokumenty/Frascati%20manual/frascati%20manual%2001.pdf>.
- Veda. Wikipédia. [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://sk.wikipedia.org/wiki/Veda>.
- Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, 3rd Edition, The Measurement of Scientific and Technological Activities.* Paris : OECD Publishing, OECD/Eurostat 2005. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1787/9789264013100-en>.
- Slovensko, ktoré si verí. Národná stratégia výskumu, vývoja a inovácií 2030.* (2022). [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2023/05/01_Narodna-strategia-vyskumu-vyvoja-a-inovacii_vlastny-material_V2.pdf.
- Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu na roky 2021 – 2027.* (2021). [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2018/10/Strategia-vyskumu-a-inovacii-pre-inteligentnu-specializaciju.pdf>.
- Cestovná mapa výskumných infraštruktúr – SK VI Roadmap 2020 – 2030.* (2022). [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/cestovna-mapa-vyskumnych-infrastruktur-sk-vi-roadmap-2020-2030/>.
- Národná stratégia pre otvorenú vedu na roky 2021 – 2028.* (2021). [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: https://www.openaire.eu/images/easyblog_articles/1406/Narodna-strategia-pre-otvorenu-vedu-2021-2028-.pdf.
- ONDRIŠOVÁ, Miriam. 2011. *Bibliometria.* Bratislava : STIMUL 2011. ISBN 978-80-8127-035-2. [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kkiv/Granty_a_projekty/Inwent/bibliometria_ondrisova.pdf.
- Scientometria.* Wikipédia. [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://sk.wikipedia.org/wiki/Scientometria>.
- Ondrišová, Miriam – Dubová, Mária. 2019. *Altmetria – iný pohľad na hodnotenie vedeckých publikácií.* In *Zborník FFUK Knižničná a informačná veda*, roč. 28, 2019. s. 38 – 50. [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kkiv/Publikacie/KaIV/KIV28_38.pdf.
- ŠÚSR. *Viacstranné štatistiky, Veda, technika a inovácie.* [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: www.statistics.sk.
- Centrálny informačný portál pre výskum, vývoj a inovácie. Štatistika.* [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Stranky/StatistickeUkazovatele.aspx>.
- Centrálny register evidencie publikačnej činnosti (CREPČ). Štatistiky CREPČ/CREUČ.* [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://cms.crep.sk/statistiky.aspx>.
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Financovanie vysokého školstva.* [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/financovanie-vysokeho-skolstva/>.
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Periodické hodnotenie výskumnej, vývojovej, umeleckej a ďalšej tvorivej činnosti.* [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/33942-sk/periodicke-hodnotenie-vyskumnej-vyvojovej-umeleckej-a-dalsej-tvorivej-cinnosti/>.
- Správa o stave výskumu a vývoja v Slovenskej republike a jeho porovnanie so zahraničím za rok 2021.* 2021. [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27976/1>.
- ZENDULKOVÁ, Danica a kol. 2022. *Representation of Women in Slovak Science and Research: An Analysis Based on the CRIS System Data.* *Information* 2022, 13, 482. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.3390/info13100482>.
- Plán rodovej rovnosti CVTI SR na roky 2022 – 2025.* 2022. [cit. 13.6.2023]. Dostupné na internete: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//cvti/plan_rodovej_rovnosti.pdf.
- SHEARMAN, Adriana. 2014. *SK CRIS as an Information Resource for Technology Transfer.* In *Informačné systémy o vede. Integrácia pre otvorený prístup k vedeckým výstupom [Research Information Systems: Integration for Open Access to Scientific Outputs.] Zborník z medzinárodnej konferencie. [Proceeding from International Conference].* CVTI SR, Bratislava 2. apríla 2014, p. 117 – 129. Dostupné na internete: <http://hdl.handle.net/11366/239>.

PRÍNOS PHDR. MARTY MATTHAEIDESOVEJ, PHD., PRE KNIŽNIČNÚ A INFORMAČNÚ VEDU

PHDR. ELENA SAKÁLOVÁ, PHD.
MGR. MILADA SVETKOVÁ

✉ eliska.elena@gmail.com
msudikova@gmail.com

🏠 Slovenská knižnica
pre nevidiacich
Mateja Hrebendu v Levoči

🌐 www.skn.sk

The aim of the paper is to evaluate the contribution of PhDr. Marta Matthaeidesová, PhD. who has been working at the Department of Library and Information science of Comenius University in Bratislava for 32 years. The paper focuses on her research, professional and pedagogical activities, but the primary focus is on her work as a researcher in the field of library and information services, information education and library users. Through research in the aforementioned areas, Marta Matthaeidesová made a significant contribution to the development of the theory of library and information science and its implementation in library practice. The paper also summarizes her terminological work, which led to the refinement and unification of the field's terminology, and her pedagogical work projected in propaedeutic activities and publications of wider significance. Last but not least, the contribution is devoted to her professional and scientific activities in didactics of the discipline and in library and information services aimed at disadvantaged users.

Keywords: personalities, Marta Matthaeidesová, library and information science, information education, Department of Library and Information Science, Comenius University in Bratislava

ÚVOD

Zo života postupne odchádzajú osobnosti, ktoré sa významnou mierou podieľali na formovaní a rozvoji knižnično-informačného vzdelávania, vedy a praxe od 70. rokov 20. storočia. Pred niekoľkými mesiacmi nás nečakane opustila PhDr. Marta Matthaeidesová, PhD. Patrila medzi významné predstaviteľky knihovníckeho vzdelávania ostatných desaťročí. Svojou pedagogickou, vedeckovýskumnou, teoretickou a publikačnou činnosťou sa podieľala na formovaní a príprave pracovníkov pre prax knižníc a informačných inštitúcií. Tridsaťdva rokov pracovala na Katedre knižničnej a informačnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (ďalej len FF UK) v Bratislave a počas svojho pôsobenia sa podieľala na riešení mnohých výskumných úloh zameraných na rozvoj knižničnej a informačnej vedy, bola školiteľkou desiatok diplomových a bakalárskych prác, viedla dve dizertačné práce, bola členom komisií pre štátne záverečné skúšky na viacerých katedrách. Učila aj na Univerzite tretieho veku, pôsobila v mnohých poradných orgánoch a prednášala na mnohých odborných konferenciách a seminároch v SR a v zahraničí. Svojou terminologickou prácou prispela k zjednoteniu odbornej terminológie, predovšetkým v oblasti informačnej výchovy a informačnej prípravy. Jej personálnu bibliografiu tvorí takmer 200 záznamov štúdií, článkov a hesiel v slovníkoch a encyklopédiách, recenzií, metodických príručiek a bibliografických prác.

Ťažiskom jej vedeckovýskumnej a teoretickej práce bol predovšetkým rozvoj knižničných a informačných služieb pre všetky kategórie dospelých používateľov z hľadiska rozvoja ich osobnosti, predovšetkým informatická príprava, rozvoj odbornej didaktiky a jej začlenenie do teórie knižničnej a informačnej vedy.

Nie je jednoduché analyzovať jej činnosť podľa tematických kategórií, ktorým sa venovala, keďže pri riešení každej problematiky sa snažila o jej hĺbkové rozpracovanie nielen z hľadiska terminologických a odborných špecifik, ale aj z hľadiska odbornej didaktiky.

ZAČIATKY PÔSOBENIA NA KATEDRE KNIHOVNÍCTVA A VEDECKÝCH INFORMÁCIÍ

Po maturite na gymnáziu v Hnúšti začala v roku 1968 študovať na FF UK v Bratislave odbor vedecké infor-

Marta Matthaeidesová na schodoch Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (1972). Zdroj: Súkromný archív autoriek

mácie a knihovníctvo, rozšírené o odbor pedagogiky. Štúdium úspešne ukončila v roku 1972 a následne nastúpila ako asistentka. Po absolvovaní postgraduálneho štúdia vysokoškolskej pedagogiky v r. 1974 pôsobila ako odborná asistentka až do r. 2010, keď odišla do dôchodku.

V prvých rokoch pôsobenia na katedre viedla seminárnu knižnicu. Recenziami odborných publikácií predstaviteľov odboru v ČSSR (J. Žatkuliaka, Š. Pasiara, A. Vášovej, M. Černej, F. Hyhlíka, B. Trnku, J. Cejpka, J. Kábrta, A. Mertu a i.) upozorňovala na aktuálne dianie v odbore. Centrom jej pozornosti, už od čias vysokoškolského štúdia, bola knižnica a možnosti jej pôsobenia na zvyšovanie kvality vzdelávania jednotlivca.

Každoročne zostavovala bibliografiu diplomových prác, obhájených za školský rok na katedre. Väčšinou boli uverejňované v *Knižničnom zborníku*, ale aj v iných periodikách odboru.

Podieľala sa na riešení výskumnej úlohy MK/3 „Pedagogická práca s náučnou literatúrou medzi deťmi

Marta Matthaidesová

ÚVOD DO ŠTÚDIA VEDECKÝCH INFORMÁCIÍ A KNIHOVNÍCTVA

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Obálka skrípt *Úvod do štúdia vedeckých informácií
a knihovníctva*

a mládežou“, čiastkovou úlohou „Budovanie vzorovej školskej knižnice v Detskom mestečku Trenčín – Zlatovce“. Teoretické rozpracovanie problematiky pokračovalo v jej rigoróznej práci.

Od akademického roku 1977/1978 bol do učebného plánu odboru zaradený učebný predmet *úvod do štúdia vedeckých informácií a knihovníctva*. Dr. Matthaidesová každý akademický rok realizovala medzi študentmi prieskum s cieľom zistiť zhodu názorov o štúdiu v odbore s ich predstavami, ktoré ich viedli k rozhodnutiu pre toto štúdium. Zistila, že väčšina poslucháčov nemá správne poznatky o obsahu štúdia a možnostiach uplatnenia po jeho absolvovaní. Tento fakt, ako aj štúdium publikovaných textov z iných vysokých škôl ju viedol k myšlienke spracovať k uvedenému predmetu učebný text. Išlo o jej prvú propedeutickú publikáciu, ktorá neskôr viedla k skúmaniu a rozpracovaniu didaktiky odboru (Matthaidesová, 1984). Pozitívne zhodnotenie si zasluhuje predovšetkým komplexný prístup k problematike, pretože na

rozdiel od mnohých predchádzajúcich publikácií z rôznych študijných odborov bola väčšina zameraná iba na čiastkové otázky štúdia príslušného odboru. Učebný text uvádza a charakterizuje možnosti vysokoškolskej prípravy knižničných a informačných pracovníkov v ČSSR, profil absolventa a možnosti jeho uplatnenia v odbore, inštitucionálnu bázu odboru v ČSSR i v medzinárodnom meradle, základné dokumentové zdroje potrebné pri štúdiu a vybrané otázky metodiky samostatného štúdia. Tento text je v kontexte hodnotenia tvorby Dr. Matthaidesovej dôležité uviesť nielen preto, že bol v odbore výnimočným vo svojej komplexnosti, ale i preto, lebo bol východiskom pre ďalšie propedeutické publikácie, ktoré sa stali učebnými textami pre poslucháčov tak 1. roč. FF UK, ako aj iných fakúlt a škôl¹. Do učeb-

VYUŽÍVANIE INFORMAČNÝCH ZDROJOV

3. doplnené vydanie

Kol. autorov

Obálka skrípt *Využívanie informačných zdrojov*

ných plánov bol zavedený propedeutický predmet *využívanie informačných zdrojov* a pozornosť si zasluhuje predovšetkým preto, lebo je prvým textom, ktorý už obsahuje základné prvky didaktiky odboru.

VÝZNAM MARTY MATTHAEIDESOVEJ PRE ROZVOJ OBLASTI INFORMAČNEJ VÝCHOVY

Výraznú líniu vedeckovýskumnej a teoretickej činnosti Dr. Matthaeidesovej predstavuje oblasť informačnej výchovy a informačnej prípravy a ich miesto v systéme disciplín odboru. Podieľala sa na riešení viacerých výskumných úloh zameraných na informačnú výchovu a prípravu človeka informačnej spoločnosti, pričom v riešení vždy vychádzala zo špecifikácie služieb knižníc z hľadiska ich typologickej príslušnosti a z hľadiska typológie ich používateľov. Táto problematika bola aj ústrednou témou jej kandidátskej dizertačnej práce *Informatická príprava používateľov v mimoškolskom systéme so zameraním na knižnice*.

V terminologickej časti dizertačnej práce bolo potrebné vyrovnať sa s terminologickou nejasnosťou pojmov. Konštatovala, že v období posledných dvoch desaťročí 20. storočia sa používalo až 18 termínov na pomenovanie problematiky prípravy jedinca na prácu s informáciami, ako *knihovnícka*, *bibliografická*, *informatická*, *informačná výchova*, *príprava* a pod. Ujasnenie základných termínov nebolo jednoduché. V dizertačnej práci preto rozlišuje pojmy *informatická výchova* (ďalej IV), pod ktorou rozumie komplexný, cieľavedomý, formatívny proces výchovy a vzdelávania s cieľom vytvoriť a zdokonaľovať schopnosti, návyky a zručnosti a nadobudnúť vedomosti, potrebné v oblasti získavania, spracovania a využívania poznania. Pod pojmom *informatická príprava* potom chápe proces konkrétnej realizácie potrebného obsahu špecifickými metódami, formami a prostriedkami v konkrétnej inštitúcii.

Keďže cieľom danej dizertačnej práce bolo zovšeobecniť problémy *informatickej prípravy* z hľadiska jej cieľov, významu, funkcií, metodiky a didaktiky praktickej realizácie a navrhnúť program *informatickej prípravy* dospelého používateľa v knižničnom prostredí, dôsledne používala termín *informatická príprava*.

Podrobným prieskumom domácich i zahraničných dokumentových zdrojov z 80. rokov 20. storočia autorka zistila, že sa síce zvýšil počet dokumentov zaoberajúcich sa problematikou *informatickej prípravy*, stále však pretrvávala terminologická nejednotnosť pri používaní termínov. Prieskumom v slovenských okresných verejných (vtedy ľudových) knižniciach a vedeckých knižniciach zisťovala stav, úroveň a problémy realizácie *informatickej prípravy* dospelých používateľov. Výsledky prieskumov ju viedli ku konštatovaniu, ktoré predstavovali zároveň základné problémové okruhy samotnej realizácie *informatickej prípravy* v inštitucionálnej báze odboru.

Základným limitujúcim faktorom realizácie *informatickej prípravy* boli rozpory medzi spoločenskými a sociálnymi aspektmi, spoločenskými potrebami, celkovým spoločenským informačným problémom a úrovňou školstva, vzdelávania, informačného zabezpečenia učebného procesu a úrovňou a informačným zabezpečením knižničných procesov. Prioritu malo zameranie na školské systémy, v ktorých boli dokumentom o ďalšom rozvoji československej výchovno-vzdelávacej sústavy (1976) stanovené ciele pre jednotlivé stupne vzdelania, ale neboli vytvorené zodpovedajúce podmienky na ich dosahovanie (úroveň a stav informačného zabezpečenia učebného procesu, vzdelanie pedagógov a pod.). *Informatická príprava* ani *informatická výchova* sa v podstate nestali súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu a boli iba sporadicky začleňované do exkurzií, prednášok a tzv. hodín *informatickej výchovy* v knižniciach.

V prípade dospelých používateľov autorka v rámci heuristického prieskumu k dizertačnej práci zistila značné rozdiely z hľadiska obsahu *informatickej prípravy*, nejednotnosť chápania jej obsahu, absenciu centrálnych metodík, nedostatočnú prípravu pracovníkov knižníc a aj nezáujem samotných používateľov.

V závere práce spracovala autorka návrh univerzálneho programu *informatickej prípravy* dospelého používateľa v knižnici s bráním do úvahy možnosti a typ knižnice, ktorý obsahuje ciele, obsah, metodiku a didaktiku *informatickej prípravy*.

Pre realizáciu programu bolo však nevyhnutné zabezpečiť príslušnú legislatívu, prípravu pracovníkov, metodickú podporu, didaktické a iné pomôcky, ktoré by pracovníkom knižníc a informačných inštitúcií umožnili tvoriť a realizovať takto koncipované projekty.

O návrhoch odporúčaní, ktoré autorka sformulovala, sa istý čas diskutovalo v odbornej verejnosti, ich realizácia sa však neuskutočnila (až na niekoľko akti-

vít zo strany KKVI a Doškoľovacieho strediska Matice slovenskej).

Mnohé z odporúčaní autorky pre teoreticko-výskumnú, metodologickú a didaktickú rovinu poukázali predovšetkým na interdisciplinárnosť problematiky informatickej prípravy. Ich opodstatnenosť sa preukázala až v 21. storočí, keď sa práca s informáciami vo vzdelávaní, ale i v celkovom živote človeka posunula do úplne iných dimenzií.

Na základe získaných poznatkov analyzovala informatickú výchovu a informatickú prípravu v ČSSR v školskom aj v mimoškolskom systéme výchovy a vzdelávania analyzovala otázky základných didaktických prístupov a ich začlenenie do vzťahov vo všeobecnej a odborovej didaktike. Vymedzila predovšetkým špecifiká cieľov, obsahov, metód, didaktických zásad, foriem a prostriedkov na rozličných úrovniach ich realizácie, ktoré neskôr rozpracovala v ďalších prácach (Matthaeidesová, 1986, 1988).

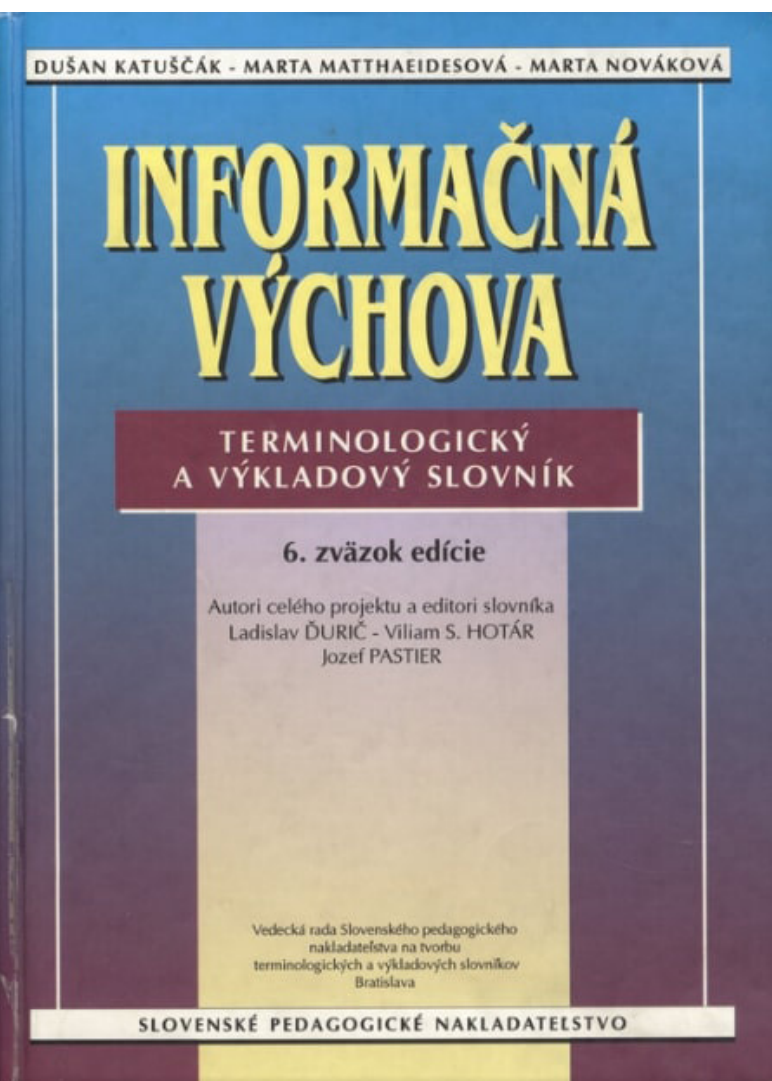
TEORETICKO-VÝSKUMNÁ ČINNOSŤ

Z hľadiska výskumnej činnosti realizovala a spolupodielala sa na viacerých výskumoch:

- MK/3 – *Pedagogická práca s náučnou literatúrou medzi deťmi v knižniciach*. Riešiteľka čiastkovej úlohy: *Budovanie vzorovej školskej knižnice v Detstvom mestečku Trenčín-Zlatovce*. 1973 – 1975;
- ŠpZV VIII-6-4/4 – *Informatizácia vzdelávania dospelých a otázky informatickej prípravy pracujúcich*. Riešiteľka tematickej úlohy. 1980 – 1985;
- ŠpZV IX-6-3/4 – *Informatizácia vzdelávania dospelých a využívanie knižnično-informačných služieb ako predpoklad celoživotného formovania osobnosti*. Riešiteľka tematickej úlohy. 1985 – 1989;
- ŠP – 06.1.2 – *Pedagogické, metodické a didaktické aspekty inovačného procesu*. Riešiteľka tematickej úlohy: *Technologické a pedagogicko-didaktické aspekty inovácie informatickej výchovy používateľov*. 1987 – 1989;
- RŠS – O1/71 – *Terminologický slovník informačnej výchovy*. Tajomníčka, vedúca tematickej skupiny: *Informačná výchova, Knižničné a informačné služby*;
- 1/991013/93 – *Model informačného zabezpečenia učebného a vedeckovýskumného procesu vysokej školy spoločenskovedného zamerania*. Spoluriešiteľka. 1991 – 1993;
- VEGA/15259/98 – *Nová paradigma knižničnej a informačnej vedy a úloha knižníc v informačnej spoločnosti v multikultúrnej strednej Európe*. Spoluriešiteľka. 1998.

ČINNOSŤ MARTY MATTHAEIDESOVEJ NA POLI ODBOROVEJ DIDAKTIKY

V ďalšej teoretickej činnosti sa Dr. Matthaeidesová zamerala predovšetkým na rozpracovanie teórie odbornej didaktiky a začlenenie do systému knižničnej a informačnej vedy (ďalej OD KIV). Vo viacerých prácach s touto problematikou vymedzuje základné terminologické otázky a koncepcie odbornej didaktiky, stanovuje jej predmet a obsahovú štruktúru a poukazuje na potrebu rozpracovania týchto otázok

Obálka terminologického a výkladového slovníka *Informačná výchova*. Zdroj: www.obalkyknih.cz

aj v konkrétnych odborných predmetoch. Predovšetkým si kladie otázku, či je OD KIV samostatnou disciplínou alebo iba metodikou vyučovania v odbore, aký má jej didaktické poznanie charakter, či vôbec má teoretický a praktický význam, aké sú jej základné problémy v súčasnosti a ako vlastne didakticky transformovať poznatky celého odboru vzhľadom na interdisciplinárnosť a široký záber v rámci poznatkového fondu. V tom období totiž na rozdiel od iných odborov neexistovala žiadna monografia, ktorá by obsahovala spracovanie didaktiky odboru KIV a jeho špecifických predmetov. Za zdroj možností rozpracovania OD KIV Marta Matthaeidesová považovala poznanie základných teoretických otázok všeobecnej didaktiky. Preto vymedzila jej základné terminologické otázky a koncepcie a základné problémy, ktoré ovplyvňujú jej vzťahy k predmetovým, respektíve odborovým didaktikám. Zo skúmania teórie všeobecnej a odborovej didaktiky zákonite vyplynula potreba skúmania a rozpracovania predmetu a obsahovej štruktúry odborovej didaktiky jednotlivých disciplín KIV. Rozviedla základné východiská ich skúmania tak, aby bolo možné odpovedať na otázky, prečo v danom odbore vzdelávať a učiť, čo je obsahom učiva, ako a akými metódami a prostriedkami vyučovať, koho učiť, kto učí a aké výsledky je potrebné dosiahnuť z aspektu potrieb a uplatnenia učiaceho sa, ale aj ako hodnotiť dosiahnuté výsledky. Na základe týchto premís definuje OD KIV jej funkcie a predmet, obsahový rámec a základné tematické oblasti, ktoré by mal absolvent zvládnuť v teoretickej rovine i v rovine praktickej aplikácie. Súčasne upozorňuje na to, že rozpracovanie otázok OD KIV je značne problematické pre rozdielnosť názorov na predmet, štruktúru a koncepcie KIV, jej špecifiká a postavenie v systéme vedných disciplín a ich postavenia či významu v spoločenskej praxi.

Pri hodnotení vedecko-teoretického prínosu Dr. Matthaeidesovej do teórie KIV a jej odborovej didaktiky je rozhodne potrebné zaradiť aj jej príspevok na medzinárodnej konferencii *Verejné knižnice v novej Európe* v septembri 2000, v ktorom zaradila poškolské (celoživotné) vzdelávanie knižnično-informačných pracovníkov do kontextu ich stredoškolskej a vysokoškolskej prípravy, uviedla medzníky ich vývinu od roku 1919 až do roku 2000, poukázala na základné problémy a nevyhnutnosť ich riešenia v kontexte OD KIV a nových spoločenských úloh knižníc, ako aj medzinárodných odporúčaní.

Zámerom tohto príspevku nebolo skúmať, do akej miery sa problematika odborovej didaktiky KIV ďalej

rozpracovala v jednotlivých predmetových didaktikách KIV, rozhodne však teoretickú prácu Dr. Matthaeidesovej možno považovať za kľúčovú pre ďalší rozvoj teórie KIV.

ROZPRACOVANIE PROBLEMATIKY KNIŽNIČNÝCH A INFORMAČNÝCH SLUŽIEB PRE RÔZNE SKUPINY ZNEVÝ- HODNENÝCH POUŽÍVATEĽOV

Pedagogicko-didaktické aspekty knižničných a informačných služieb dominovali vo všetkých teoreticko-výskumných, pedagogických a publikačných aktivitách Dr. Matthaeidesovej. V priebehu 90. rokov minulého storočia a po roku 2000 sa intenzívne zaoberala problematikou zrovnoprávnenia prístupu ku knižničným a informačným službám a zdrojom jednotlivých skupín zdravotne a sociálne znevýhodnených občanov. Do začiatku 90. rokov sa v odbornej výučbe na KKVI venovala pozornosť týmto kategóriám používateľov iba v rámci predmetov *čítatelia a používatelia a knižničné a informačné služby*. Zvýšená produkcia zvukových dokumentov a záujem mnohých skupín používateľov o tento typ dokumentov ovplyvnili rozvoj činnosti hudobných oddelení v knižniciach. K tomu pribudli aj aktivity Slovenskej knižnice pre nevidiacich v Levoči a Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska. Tieto faktory podnietili potrebu rozpracovania problematiky aj v teoretickej rovine a jej skúmanie v praxi. Zásluhou Dr. Matthaeidesovej bolo od akademického roku 1991/1992 do roku 2008/2009 obhájených 11 magisterských prác a 2 bakalárske práce. Intenzívnou spolupracou s Mestskou knižnicou v Bratislave i Slovenskou knižnicou pre nevidiacich v Levoči zisťovala základné problémy týchto knižníc a ich používateľov, zostavila metodiku prieskumu, podnietila záujem poslucháčov a realizáciu prieskumov v knižniciach SR. Predmetnú problematiku riešila aj v rámci grantovej úlohy VEGA 1/9236/02 *Interakcia človeka s informačným prostredím v informačnej spoločnosti* ako čiastkovú úlohu so zameraním na využívanie služieb knižníc zrakovo znevýhodnenými používateľmi.

Príspevky s touto problematikou odzneli aj na celoslovenských konferenciách a odborných seminároch a školeniach pre pracovníkov knižníc, na podujatiach v ČR i na medzinárodných konferenciách. Prvýkrát

predstavila riešenie problematiky na medzinárodnom sympóziu *Knižnice a postihnuté deti* v Košiciach v roku 1992 a systematicky pokračovala na 1. Kongrese SSK v roku 1997 v Bratislave. Riešením otázok typológie zdravotne a sociálne znevýhodnených používateľov, ich potrebami a požiadavkami na knižničné a informačné služby sa zaoberala predovšetkým v súvislosti so vzdelávaním knižničných a informačných pracovníkov. Kvalifikačné požiadavky na prácu s týmito skupinami rozpracovala na základe výsledkov prieskumov, ktoré realizovala v spolupráci s poslucháčmi katedry a knižnicami (Matthaeidesová, 2006, s. 201).

Marta Matthaeidesová (1989) stanovila základné okruhy vo vzdelávaní:

- poznávanie informačných potrieb jednotlivých skupín používateľov,
- zabezpečenie prístupu k informačným zdrojom,
- formy a metódy výučby,
- komunikácia,
- všetky typy zdrojov,
- kvalitné služby.

Komplexnejšie rozpracovanie problematiky (ďalej KIS ZPP) možno nájsť v príspevkoch, v ktorých sa zaoberala terminologickými otázkami, analýzou situácie ZPP a ďalších skupín v prístupe ku KIS, informačným zdrojom a dokumentom. Marta Matthaeidesová zároveň charakterizovala špeciálne informačné zdroje v knižnici ako prostriedky odstraňovania bariér v interpersonálnej komunikácii, architektonické a finančné z hľadiska prístupnosti k moderným informačným technológiám a pomôckam, osobnostné z hľadiska charakteru ZPP a vzdelanostné z hľadiska úrovne ich vzdelania v prístupe k informáciám a plneniu ich informačných, kultúrnych a vzdelávacích potrieb. Súčasne sa venovala terminologickým otázkam tak, ako ich vymedzuje SZO, WHO a IFLA.

Prínos teoreticko-výskumnej a pedagogickej činnosti Dr. Matthaeidesovej v oblasti rozpracovania problematiky KIS ZPP možno vidieť:

- v rozvoji teórie KIV, a to rozpracovaním OD, odôvodnením začlenenia problematiky do učebných plánov, obsahu výučby, štýlov a stratégií sprostredkovania učiva a rozpracovaním didaktických metód, foriem a prostriedkov a ich efektívneho používania tak, aby zodpovedali potrebám informačnej a humánnej spoločnosti,
- v stanovení požiadaviek na OD špecifických predmetov tak, aby sa stali plnohodnotnou súčasťou OD KIV a prispeli k rozvoju terminológie,

Obálka publikácie *Knižničná práca so zdravotne postihnutými používateľmi*. Zdroj: www.obalkyknih.cz

- v rozpracovaní metodiky prieskumu KIS pre ZPP, použiteľnej v rôznych typoch knižníc,
- v stanovení požiadaviek na vytvorenie „semiprofesie“ pracovníkov knižníc, pracujúcich so ZPP (Matthaeidesová, 1988),
- v celkovom rozvoji teórie a praxe KIS pre ZPP.

Na základe rozpracovania tematiky a jednotlivých termínov súvisiacich so zdravotne a inak postihnutými používateľmi knižníc sa priklonila neskôr k termínu „znevýhodnený používateľ“, aby sa zvýraznila potreba adekvátneho sprístupnenia informácií a informačných zdrojov v im prístupnej forme, ale nie s cieľom zamerať pozornosť na „postihnutie“. Aj takýmto spôsobom sa snažila integrovať zdravotne a inak znevýhodnených používateľov knižníc do bežnej populácie navštevujúcej knižnice a informačné inštitúcie, avšak s dôrazom na relevantnú prípravu knižnično-informačných pracovníkov na prácu s rôznymi kategóriami znevýhodnených používateľov knižníc (Matthaeidesová, 2006).

Seminár *Informačné správanie*, KKIV 2008. Zdroj: Súkromný archív autoriek

ZÁVER

Všetky uvedené teoreticko-výskumné aktivity, vybrané teoretické publikácie a celková pedagogická činnosť PhDr. Marty Matthaeidesovej, PhD., počas jej 32-ročného pôsobenia na Katedre knižničnej a informačnej vedy potvrdzujú jej významný prínos v oblasti terminológie, v rozvoji teórie knižničnej a informačnej vedy a jej aplikácii v konkrétnej praxi knižníc. Marta Matthaeidesová

bola spomínaná a citovaná v článkoch, v realizovaných seminároch a konferenciách, na ktorých vystúpila s príspevkami, ale i v domácich i zahraničných, najmä českých periodikách, ako *Ikaros* či *Knižovnícky zpravodaj Vysočina*. Mnohé jej unikátne myšlienky boli uverejňované v časopisoch a bulletinoch, ako *Knižnica*, *Knihovna*, *Čitateľ*, *Čtenář*, *Knižnice a informácie*, *Knižničný zborník*, *Informatika*, *Školské knižnice*, *Bulletin o práci s deťmi a mládežou*, *Informácie a materiály*, *Bulletin ZSK* a i. Jej osobný profil je súčasťou knihy *Osobnosti knihovníctva na Slovensku 1945 – 1990*.

Odišla výborná kolegyňa, vždy ochotná poradiť pri riešení odborných problémov, vynikajúca odborníčka, ktorá nepochybne zaujala významné miesto v odbore a jeho inštitucionálnej báze a prispela k ich celospoločenskému zhodnoteniu.

V neposlednom rade si ju mnohí pamätajú ako pedagogičku s láskavým prístupom, ktorá počas svojho pôsobenia zanechala stopu v mnohých poslucháčoch a podnietila nemalý záujem nielen o problematiku zdravotne a inak znevýhodnených používateľov v knižniciach, ale celkovo aj záujem o knižnično-informačné služby pre rôzne kategórie používateľov.

V ostatnom desaťročí sa teória knižnično-informačnej vedy rozvíjala v súlade so spoločenskými potrebami a rozvojom informačných technológií v iných dimenziách. Tento fakt však nič nemení na tom, že práve Dr. Matthaeidesová prispela podstatnou mierou k vyriešeniu terminologických otázok v odbore, vytvorila základy odborovej didaktiky a vymedzila jej postavenie a význam v rozvoji knižničnej a informačnej vedy.

VÝBER PUBLIKÁCIÍ

1973

Zoznamy diplomových prác obhájených v roku 1973. In *Informatika: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973.

1977

MATTHAEIDESOVÁ, Marta. 1977. *Práca s knihou v zariadeniach náhradnej rodinnej starostlivosti*. Martin : MS 1977. 154 s.

1984

MATTHAEIDESOVÁ, Marta. 1984. *Úvod do štúdia vedeckých informácií a knihovníctva*. Bratislava : Univerzita Komenského 1984. 131 s.

1986

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1986. Informatická príprava a rozvoj osobnosti. In *Knižničný zborník 1986*. Martin : MS 1986, s. 117 – 129.

1988

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1988. *Informatická príprava používateľov v mimoškolskom systéme so zameraním na knižnice*. Bratislava : FF UK 1988. Kandidátska dizertačná práca. Bratislava, FF UK, KKVI 1988. 198 s., 5 príl.

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1988. Informatická príprava: vybrané problémy. In *Niektoré otázky didaktiky knihovníctva a vedeckých informácií*. Martin : MS 1988, s. 158 – 178.

1990

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1990. Didaktické aspekty prípravy používateľov informácií. In *Informatika XIII – XIV*. Bratislava : SPN 1990, s. 85 – 98.

1993

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1993. Vysokoškolská príprava knižnično-informačných pracovníkov na prácu s handicapovanými deťmi. In *Knižnice a postihnuté deti: Materiály z medzinárodného sympózia, Košice 5.-10. októbra 1992*. Bratislava : SSK, 1993, s. 35 – 41.

1994

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1994. Problematika knižničných a informačných služieb pre používateľov staršieho veku. In *Obohacovanie života starších ľudí edukatívnymi aktivitami*. Bratislava : Národné osvetové centrum 1994, s. 81 – 86.

1995

NOVÁKOVÁ, Marta a kol. 1995. *Využívanie informačných zdrojov*. Bratislava, SLTK – Centrum VTEI SR 1995. 119 s. 4 príl. ISBN 80-85165-54-6.

1997

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1997. Problematika knižnično-informačných služieb. In *Bulletin SSK 1997*, s. 211 – 231.

1999

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1999. *Knižničná práca so zdravotne postihnutými používateľmi*. Levoča : Slovenská knižnica pre nevidiacich a slabozrakých M. Hrebendu v Levoči 1999. 143 s. ISBN 8080472459.

SAKÁLOVÁ, Elena – MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 1999. Práca s informáciami vo vyučovaní na základných a stredných školách: metodická príručka. In *Školské knižnice*. Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva 1999, č. 132 – 133.

2000

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 2000. Knižnično-informačné služby pre zrakovo postihnutých používateľov ako prvok humanizácie knižnično-informačných služieb. In *INFOS 2000: Zborník z 30. medzinárodného informatického sympózia, ktoré sa konalo v dňoch 3. – 6. 2000 v Starej Lesnej*. Bratislava : Centrum VTI SR 2000, s. 263 – 270. ISBN 80-8156580-5.

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 2000. Poškolské vzdelávanie knižnično-informačných pracovníkov. In *Verejné knižnice v novej Európe. Zborník zo IV. medzinárodnej knižníckej konferencie*. Bratislava : Tympanon 2000, s. 140 – 145.

MATTHAEIDISOVÁ, Marta. 2000. Problematika vzdelávania knižnično-informačných pracovníkov pre prácu so zdravotne postihnutými používateľmi. In *Tyflologické čítanie*, 2000, č. 1, s. 35 – 45. ISBN 80-8047-311-0.

SAKÁLOVÁ, Elena – PANGRÁCOVÁ, Helena. 2000. Projekt Milénium. Pripomienky. In Školské knižnice. Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva 2000, č. 135, s. 42 – 45.

2004

MATTHAEIDESOVÁ, Marta. 2004. Humanizácia knižnično-informačných služieb z aspektu interpersonálnej komunikácie. In *Knižnica* 2004, roč. 5, č. 11 – 12, s. 1 – 6.

STEINEROVÁ, Jela – ŠUŠOL, Jaroslav – MAKULOVÁ, Soňa – MATTHAEIDESOVÁ, Marta – VERČEKOVÁ Jana – RANKOV, Pavol. 2004. *Správa o empirickom prieskume používateľov knižníc*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2004. ISBN (brož.). VEGA 1/9236/02.

2005

MATTHAEIDESOVÁ, Marta. 2005. Od rizika vylúčenia k právu na začlenenie. In *Knižnica* 2005, roč. 6, č. 10, s. 1 – 7.

2006

MATTHAEIDESOVÁ, Marta. 2006. Didaktika knižničnej a informačnej vedy. In *Paedagogica*, 18. Bratislava : Univerzita Komenského 2006, s. 201 – 219.

MATTHAEIDESOVÁ, Marta. 2006. Znevýhodnený používateľ a knižnica. In *Knižnica*, 2006, roč. 7, č. 11 – 12, s. 34 – 39.

MATTHAEIDESOVÁ, Marta. The problems of Library and Information services for aged Users. In: *Abstracts of papers prepared for Seminar held on the occasion of European Year of Older People and Solidarity Between Generations*. Bratislava: Univerzita Komenského, [bez dátumu], s. 23.

POZNÁMKY

- ¹ Ide o učebnicu *Využívanie informačných zdrojov*, ktorá obsahovala charakteristiku primárnych a sekundárnych dokumentov, typológiu knižníc, základných knižničných a informačných služieb a základy metodiky samostatného štúdia. Publikácia mala až 5 vydaní, posledné v r. 1999. Používala sa v rôznych vedných odboroch na viacerých VŠ.
- ² Pojem informačná výchova kodifikoval až terminologický a výkladový slovník v r. 1998 (Pozn. autoriek).

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

HALIENA, Ján. 1990. *Osobnosti knihovníctva na Slovensku 1945 – 1990: heslár k tematickej výskumnej úlohe č. 534-31-17-05 Knižníctvo na Slovensku 1945 – 1990*. Martin : Matica slovenská 1990. s. 139 – 140.

ASLIB, *Autoreferát, Bibliobus, Biblos, Biblioterapia, NCL*. In *Encyclopaedia Beliana: slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch*. Bratislava : Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied 1999. ISBN 80-224-0554-X.

KATUŠČÁK, Dušan – MATTHAEIDESOVÁ, Marta – NOVÁKOVÁ, Marta. 1998. *Informačná výchova: Terminologický a výkladový slovník, odbor knižničná a informačná veda*. 6. zväzok edície. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1998. 375 s. ISBN 80-08-02818-1.

LACINOVÁ, Hana. 2003. V Evropském roce osob se zdravotním postižením. In *Ikaros* [online]. 2003, roč. 7, č. 6 [cit. 2023-08-20]. urn:nbn:cz:ik-11356. ISSN 1212-5075. Dostupné na internete: <http://ikaros.cz/node/11356>.

FRAŇO ŠTEFUNKO

– OD DREVOREZBÁRSKEHO UČŇA AŽ PO UNIVERZITNÉHO PROFESORA

ING. IVANA POLÁKOVÁ, PHD.

- ivana.polakova@snk.sk
- Slovenská národná knižnica
- www.snk.sk

The paper on the occasion of the 120th anniversary of the birth of academic sculptor Fraňo Štefunko briefly reflects on his life and work, which contributed to the formation of modern Slovak sculpture. It describes his journey from a woodcarving apprentice to an academic sculptor who passed down his knowledge to younger generations of students. The author also focuses on two exhibitions organized by Turiec Regional Gallery in Martin and dedicated to this important anniversary – *Otvorený archív Fraňa Štefunku* (Open Archive of Fraňo Štefunko) and *Tretí rozmer premenlivej doby* (The Third Dimension of Changeable Times) which presented Štefunko's work and his artistic response to current events in society within the 40th anniversary of the establishment of the gallery. The paper is complemented by the recollections of Professor Miroslav Tuma who authentically describes his relationship with Štefunko and other artists from Martin of the given period.

Keywords: personalities, Fraňo Štefunko, Slovak artists, Slovak sculpture, Turiec Regional Gallery, Martin city

Dňa 4. augusta 2023 uplynulo 120 rokov od narodenia akademického sochára **Fraňa Štefunka** (1903 – 1974). Podieľal sa na formovaní nového slovenského výtvarného umenia, vyvierajúceho z hlbokých historických i súčasných tradícií našich dejín. S dielami tohto umelca, pedagóga a literáta sa stretávame dennodenne v uliciach Martina. V príspevku si pripomenieme jeho významné sochárske dielo.

Fraňo Štefunko sa narodil 4. 8. 1903 v obci Farkašín, dnešné Vlčkovce, pri Trnave. Rodný kraj bol a zostal jeho celoživotnou láskou. História obce opísal v knihe *Vlčkovce – kronika starého Farkašina*¹. Otec Rudolf Štefunko bol chudobný dedinský roľník. Matka Terézia bola známa po celom širom okolí svojimi čarovnými ornamentmi ľudových výšiviek. Štefunko často spomínal, že po svojej matke zdedil lásku ku všetkému krásnemu. V čase dospievania začal hrať v ochotníckom divadle, kde maľoval kulisy – tu prejavil svoj výtvarný talent. Všimli si ho členovia profesorského zboru trnavského gymnázia, ktorí mu dohovorili stretnutie s učiteľom Deziderom Uhrínom a sochárom Jánom Koniarkom, ktorý žil a tvoril v blízkych Voderadoch. Tu modeloval podľa predlohy, ktoré mu sochár zadával. Na odporúčanie sochára Koniarka bol prijatý za žiaka Štátnej učebnej dielne pre spracovanie dreva, kde sa v rokoch 1922 – 1925 vyučil za rezbára. Ako vyučený rezbár prichádza v roku 1925 na Umeleckopriemyselnú školu do Prahy, kde neskôr absolvoval rezbárstvo, figurálne modelovanie a vlastnou tvorbou nadviazal na modernú českú plastiku. Zúčastňoval sa na prednáškach profesorov Karola Štipla a Štěpána Zálesáka. Po ukončení štúdia v Prahe a po vojenskej prezenčnej službe sa v roku 1932 presťahoval do Turčianskeho Svätého Martina a zamestnal sa v Štátnom ústave pre zveľadovanie živností ako inštruktor rezbárskych kurzov. Zároveň pracoval ako nehonorovaný konzervátor v Slovenskom národnom múzeu a ako vedúci výtvarnej rubriky v *Slovenských pohľadoch* (1932 – 1934). Okrem toho publikoval v *Živene*, v *Národných novinách* a v *Eláne*. Definitívne sa rozhodol ostať v Martine. Tu sa spoznal so svojou budúcou manželkou Angelou Poljakovou. Po dvoch rokoch sa osamostatňuje a stáva sa jedným zo zakladateľov slovenského moderného sochárstva. Neskôr už ako akademický sochár a profesor na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave vedie oddelenie monumentálneho sochárstva. Získal celý rad ocenení – v roku 1959 titul zaslúžilého umelca, v roku 1968 mu bol udelený titul národný umelec a v roku 1973 bol vyznamenaný Radom práce.

Fraňo Štefunko. Zdroj: Eugen Lazišťan

Právom ho radíme medzi významných pedagógov, rezbárov, medailérov a sochárov na Slovensku. Vytvoril nezabudnuteľné portréty a sochy mnohých predstaviteľov kultúry na Slovensku, ako Peter Michal Bohúň (1952), Jozef Škultéty (1952), Božena Slančíková-Timrava (1954), Martin Benka (1956), Peter Jilemnický (1957), Martin Kukučín (1959) a mnohých ďalších. Martin môže byť veľmi vďačný Fraňovi Štefunkovi za dohľadanie pri koncipovaní martinského Národného cintorína. Ako sochár a umelec vykonal nielen pre mesto Martin, ale vôbec pre celé Slovensko veľký kus práce v rozvoji sochárstva 20. storočia v našej vlasti. Za tridsaťpäť rokov tvorivej práce založil portrétnu galériu slovenskej národnej kultúry.²

Turčianska galéria (TG) v Martine v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja, ktorá v roku 2023 oslávila 40 rokov svojho vzniku, si pripomenula túto osobnosť dvoma výstavami. Výstava *Otvorený archív Fraňa Štefunka*, ktorú si mohli návštevníci prezrieť v dňoch 6. 10. 2022 – 25. 2. 2023,

bola sprístupnená bez vernisáže a kurátormi výstavy boli Adam Galko a Patrik Krajčovič. Výstavu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia. Informačný bulletin uvádzal množstvo zaujímavostí, napríklad i to, že pri prechádzkach po starej Kohútovej ulici v roku 1978 sme mohli natrafiť na starý opustený ateliér po sochárovi Fraňovi Štefunkovi. V jeho vnútri ešte po štyroch rokoch od úmrtia autora boli sadrové modely sôch, súťažné návrhy na monumentálne súsošia, formy na množstvo známych búst, medailí a reliéfov. Archív autora, ktorý celý svoj

život zasvätil umeniu vo verejnom priestore, tu zostal ležať nedotknutý. Keď sa rozhodlo o zbúraní ateliéru z dôvodu novej výstavby, v priebehu niekoľkých dní musela Štefunkova rodina presťahovať celý archív do provizórnych priestorov. 11. augusta 1994 sa archív dostal ako dar do majetku TG. Nákupnou komisiou na tvorbu zbierok v tom čase prešlo iba niekoľko zachovalých sôch. Sadrové plastiky a formy zostali iba ako súčasť archívu v postupne chátrajúcich priestoroch hospodárskeho dvora pri Galérii.

Zámerom výskumného projektu *Otvorený archív Fraňa Štefunka* bola opätovná revízia obsahu archívu s následným prehodnotením dokumentačného alebo umeleckohistorického významu jednotlivých artefaktov a podľa stanovených kritérií i zaradením diela do dokumentačného alebo zbierkového fondu Galérie, prípadne navrhnutie ich vyradenia z evidencie.

Otvorený archív Fraňa Štefunka bol len prvou etapou, v rámci ktorej mali návštevníci možnosť nahliadnuť do archívu Fraňa Štefunka. Nešlo o klasickú výstavu, prezentujúcu samostatné diela, ale skôr o poodhalenie zákulisia prípravy väčšieho výskumného projektu, ktorého výsledkom bola samostatná výstava Fraňa Štefunka s názvom *Tretí rozmer premenlivej doby*, ktorú si mohli návštevníci prezrieť v dňoch 25. 5. – 26. 8. 2023 v priestoroch TG.

Na slávnostnej vernisáži kurátor výstavy Adam Galko uviedol, že „... výstava Fraňa Štefunka predstavuje súborné dielo sochára, zakladateľa slovenského moderného sochárstva, ktorého tvorba sa začala odvíjať od začiatku 30. rokov minulého storočia. Malé plastiky, portréty osobností, ale aj návrhy na monumentálne diela vo verejnom priestore reflektovali príbeh jedného človeka na pozadí veľkých národných dejín a politických zmien... Jeho tvorba reflektuje dejiny od prvej Československej republiky cez obdobie Slovenského štátu, Slovenského národného povstania až po obdobie normalizácie v novom totalitnom zriadení. Príbeh života sochára však nebol len trojrozmerným modelom dejinných udalostí. Ukazuje aj históriu sochárskeho hľadania od moderného tvaru, ovplyvneného českým sociálnym civilizmom, po rôzne výrazy realizmu...“. Výstava tiež priblížila sochárske dielo cez témy ovplyvnené okrem verejných zákaziek aj vlastným zanietením a osudom autora. Dobové texty na paneloch pripomínali priateľstvá s osobnosťami slovenskej kultúry, úprimný vzťah sochára k slovenskej poézii, ľudovému umeniu a k tvorbe verejného priestoru, ako aj účasť autora v Slovenskom národnom povstaní a vyrovnávanie sa s tragickými udalosťami

Výstava *Otvorený archív*. Zdroj: Ivana Poláková

Príhovor kurátora výstavy Adama Galka a historičky umenia Ľuby Belohradskej na derniére výstavy *Tretí rozmer premenlivej doby*.
Zdroj: Ivana Poláková

druhej svetovej vojny. Výstavné panely niesli názvy *Medailérska tvorba, vojnové vyznamenania a mince Fraňa Štefunku; Tekuté monumenty; Matica; Moderný v tradícii; Odlievania národnej identity; Komorná moderna; Forma povstania; Ateliér a Fraňo Štefunko – pomníková tvorba a monumentálne realizácie vo verejnom priestore spolu so súpisom diel*.

Prezentácia rozsiahleho diela poodhalila osobnosť Fraňa Štefunka ako sochára, portrétistu, priekopníka trojštvrťinovej figúry, monumentalistu, medailéra, ale aj človeka, ktorý zhmotňoval svoj príbeh na pozadí rýchlo meniacej sa doby.

Derniera výstavy, ktorou nás previedol opäť kurátor Adam Galko, sa uskutočnila 25. 8. 2023. Zúčastnila sa jej aj Ľuba Belohradská, historička umenia, pamätníčka sochára Fraňa Štefunka a autorka jeho prvej monografie s názvom *Fraňo Štefunko*,³ ktorá nezavítala do TG po prvýkrát. V priestoroch galérie realizovala výstavu k storočnici Fraňa Štefunka už pred dvadsiatimi rokmi. Pozvanie veľmi rada prijala aj Terézia Gažová, neter Fraňa Štefunka. Kurátor Adam Galko uviedol, že Terézia Gažová s celou svojou rodinou bola nápomocná Turčianskej galérii pri príprave výstavy a sprístupňovaní archívu a keďže sa tvoril nový katalóg, všetky najnovšie informácie sa premietli do neho. Kurátor následne informoval, že TG

pripravuje rozsiahlejšiu monografiu obohatenú o slepé miesta Štefunkovej tvorby, ktoré sa objavili počas výskumu. Verí, že všetky novinky doplnia aj s pomocou historičky Ľuby Belohradskej. V neoficiálnom rozhovore si pani Belohradská zaspomínala na spoluprácu s majstrom umenia, ale aj na to, čo zo svojho života prezradil a čo zamlčal. Priblížila dobu, v ktorej spolu pripravovali monografiu a ako v tomto období fungovala autocenzúra... „*Vekom si človek navykne na všetko reagovať po sochársky – pomaly a neskoro.*“ Túto myšlienku si v roku 1943 zapísal do svojho zápisníka Fraňo Štefunko. Pre všetkých návštevníkov výstavy pripravila TG limitovanú edíciu zápisníkov so Štefunkovým citátom s možnosťou zakúpenia pri východe z TG. Neobvyklý zápisník je vyrobený zo špeciálneho papiera, ktorý sa oproti bežnému netrhá a uchová tak myšlienky pevne v kameni ako socha z mramoru.

Listujúc si v „čistom zápisníku“, som si zrazu spomenula na živé rozprávanie profesora Miroslava Tumu o Fraňovi Štefunkovi spred niekoľkých rokov. Mala som tú česť s profesorom Tumom spolupracovať pri zostavovaní monografie *Štátny ústav pre zveľadovanie živností v Martine: 95. výročie vzniku a 80. výročie uvedenia do života*.⁴ Záujem o minulosť a prítomnosť Štátneho ústavu pre zveľadovanie

FRAŇO ŠTEFUNKO V SPOMIENKACH PROFESORA MIROSLAVA TUMU

V nasledujúcej časti príspevku uverejňujeme prepis zvukového záznamu z rozhovoru s profesorom Miroslavom Tumom.⁵

„S profesorom Fraňom Štefunkom som sa zoznámil vtedy, keď nám zomreli dve malé deti a chceli sme, aby boli pochované na Národnom cintoríne v Martine. Manželka profesora Fraňa Štefunku spravovala martinský Národný cintorín spolu so svojim manželom. To bol zámer, pre ktorý sme sa spolu s profesorom Štefunkom zoznámili. Prišiel som za ním do jeho vtedajšieho ateliéru. Denne som okolo ateliéru chodil do Turčianskych celulózok, kde som vtedy pracoval. Autobus chodil ešte po starej ceste, kde je teraz korzo, a zastávka bola pred katolíckym kostolom. Dochádzajúci zamestnanci do Celulóžky vystupovali pri kostole, prešli popri kostole a potom okolo katolíckej fary. Za farou mal svoj ateliér profesor Štefunko a za ateliérom bolo veľké pole. Dnes je tam postavený obchodný dom – Galéria. Toto pole volákedy vlastnil a obrábal poľnohospodár Bulhar s mimoriadne dobrou úrodou zeleniny. Bol obľúbený a veľmi pracovitý človek.

Vrátim sa ešte ku ateliéru profesora Štefunku. Bol to v podstate oplášťovaný betónový skelet, a preto tam bola vždy zima. V ateliéri bolo veľké množstvo modelov. Modely boli zväčša zo sadry, niektoré z hlíny. Keď portrétoval niekoho, tak majster všetko mal po ruke. Ja som videl dokončovanie portrétu môjho neskoršieho šéfa, akademika Ondreja Pavlíka. On bol prvý minister školstva ešte za Slovenského národného povstania a vytvoril systém – súbor zákonov o jednotnej škole. Uznával len jednotnú školu, za čo som bol aj ja. Žiadne cirkevné ani súkromné školy neuznával. Manželka Fraňa Štefunku Angela bola moletná dáma, ktorá mala pekný slovný prejav a dirigovala umiestnenie hrobových miest na celom Martinskom národnom cintoríne. Povedala mi, že nájde miesto pre detské hroby, lebo cintorín je už plný. Rozhodla sa, že vytvorí priestor pre detské hroby, hodiace sa i pre naše dva hroby. Pomník Fraňa Štefunku je zopár metrov krížom od nášho hrobčeka.

Tak som sa zoznámil s pani Štefunkovou a následne s majstrom. Fraňo Štefunko bol narodený ako moja mama v roku 1904. Často sme debatovali o všeličom možnom. Profesor Štefunko spomínal, ako jeho učiteľ

Výstava *Tretí rozmer premenlivej doby*. Zdroj: Ivana Poláková

živností v Martine evokoval u profesora Tumu celý rad okolností. Predovšetkým fascinujúco na neho pôsobil už samotný projekt a realizácia stavby ústavu, jeho exkluzívne zariadenie, ale najmä personál, ktorý ústav riadil a viedol výučbu. Osobne poznal mnohých pracovníkov, ako boli Ing. Emil Philadelphý, riaditeľ ústavu, Jozef Krupec, tajomník ústavu, prof. Dr. techn. Ing. Ludovít Kneppo, DrSc., akademik SAV a ČSAV, národný umelc Fraňo Štefunko či akademický maliar Karol Ondreička a ďalších.

ešte v základnej škole si uvedomil, že má určité predpoklady pre umeleckú prácu a pre vzťah ku umeniu, lebo výborne kreslil. Takže ho navrhol do Štátnej umeleckej rezbárskej dielne v Starej Turej. Toto mesto nazývali ľudia vtedy ‚koniec sveta‘. Štefunko tam nastúpil a výborne vyrezával. Po dvoch rokoch rezbársku školu absolvoval a potom navštevoval ŠUPK-u (Štátnu umeleckú priemyselnú školu). Napokon sa usadil v Martine. Nevie, kde presne býval, keď bol ešte slobodný. Čoskoro si postavil svoj ateliér. Bol za katolíckou farou, čo sme už spomínali. Nemal nikdy dosť priestoru a miesta, lebo základné modely robil zo sadry alebo z hlíny. Rozrobené modely musel vždy zakryť mokrou handrou a potom to kamenár vysekal z kameňa. Štefunko bol v Martine známy, pretože sa spoznal so všetkými umelcami v Martine. Poznal sa s Dr. Štefanom Krčmérym, správcom Matice slovenskej. Štefunko poznal všetkých spisovateľov, ktorí vtedy tu žili. Ako mladý nádejný umelec sa dostal čoskoro do tohto kruhu martinských umelcov a literátov a úzko s nimi zrástol. Prvú sochu, ktorú vytvoril, bol profesor Škultéty. Socha hlavy bola taká pekná a vydarená, že ju poslal na výstavu do Prahy. V Prahe ju hneď zakúpili pre Štátnu galériu, a tým sa uviedol ako vcelku dobrý umelec. Dobré sa poznal aj s Martinom Benkom. V tom čase sa vytváralo dnešné centrum Martina. Postavilo sa tam malé námestie a Fraňo Štefunko tam vtedy vytvoril sochu podľa Bottovej básne ‚Smrť Jánošíka‘ – Jánošíkovu družinu. Robilo sa to z určitých sekcií a následne ich dával dokopy. Na čelnej stene banky Martin Benka vytvoril veľmi pekné vysoké grafity, na jednej aj druhej strane. Pamätám si, ako majster Benka s chlapmi behal po lešení. Štefunko postupne vytvoril spústu portrétov umelcov v životnej veľkosti. Z veľkých diel okrem ‚Pamätník SNP‘ pre Priekopu. Má dĺžku vyše 24 metrov a je poskladané asi z 10 kusov. Súsošie bol najväčší problém. Dielo je vlastne umiestnené v naplavenine kopca, podobne ako aj celý cintorín. Štefunko chcel umiestniť monument na centrálu časť, ale keď robotníci začali kopať, tak celý svah sa začal zosúvať. Museli prísť geodeti, zmerali a povedali, že sa svah musí najprv odvodniť. Vrtali hlboké šikmé diery do svahu a odvodnili to tak, aby svah držal. Doteraz socha drží a potom sa vytvoril navrchu celý areál hrobov. Medzitým následne prišla nová éra socializmu. Vtedy sa hovorilo o tom, že pred druhou budovou Matice slovenskej by sa mala umiestniť dôstojná a reprezentatívna socha. Pôvodne tam postavili sochu sediaceho Svetozára Hurbana Vajanského, ale nepáčilo sa to

ľuďom. Tak premiestnili sochu na dvor za prvú budovu Matice slovenskej, bývali tam tzv. Vajanského slávnosti. Martin vypísal súťaž na vytvorenie sochy pred druhou budovou Matice slovenskej. Fraňo Štefunko bol vtedy zaslúžilý pracovník kultúry, bol to najvyšší umelecký titul u nás. Štefunko ma oslovil, či sa nemôžem za neho niekde prihovoriť. Ja som bol vtedy funkcionárom v kultúre, tak som išiel za Lacom Škovirnom z Okresného národného výboru, ktorý bol starší od majstra, dobre som ho poznal. Bol Vrútočan. Povedal som mu, že Fraňo Štefunko je ‚dvorným umelcom‘ mesta Martin a patrilo by sa, aby sochu realizoval on. Škovira veľmi ostro na mňa vyskočil s tým, že ja som mladý a neviem ako to chodí, a že oni vymenovali umeleckú komisiu, ktorá spraví výber autorov. A že ak má pán Štefunko záujem, nech sa zúčastní na súťaži [so] svojím dielom. Samozrejme, som to majstrovi povedal. Bol veľmi znechutený. Ja som mu už vtedy povedal, že si myslím, že sú v komisii asi proti nemu. Doteraz neviem, kto bol v tej komisii. Boli to ľudia z rôzneho spektra kultúry, literáti. Neboli to ľudia veci znalí, neboli to sochári. Bol som zvedavý, ako to skončí. Ako som predpokladal, zvíťazil Bratislavčan profesor Ján Kulich. Potom bol neskôr vymenovaný ako národný umelec, bol ešte veľmi mladý... Bol som zvedavý, čo to bude za sochu. Spravil ju celú z antikóru. Antikór je môj veľmi obľúbený kov, pretože v Celulózke, tam bolo kyslé prostredie s kyselinou sírovou, a preto všetky armatúry boli z antikóru.

Mne sa socha profesora Kulicha veľmi páčila. Je pekne zváraná, mohutná, má asi tri metre. Veľmi ťažko sa s antikórom robilo, museli ju hotovú doviezť.

Ján Kulich vtedy spravil aj obrovskú sochu Svätopluka, ktorá je umiestnená pred vstupným námestím na Bratislavskom hrade. Proti tomu sa postavila celá komisia, dokonca celý rad komisií, aby tam nebola. Vytýkali Jánovi Kulichovi, napríklad:

- že Svätopluk nikdy nebol kráľom. Historici vravia, že áno. Niekde ho oslovovali kráľom;
- že v tom storočí, keď Svätopluk vládol, kráľ nenosil korunu;
- koňovi vytýkali, že mal veľké prirodzenie, všetky ženy pri návšteve hradu so smiechom mu ho hladkajú – a preto je vyleštené.

Umelci mali teda veľa výhrad a Ján Kulich sa veľmi urazil. Bol vymenovaný národným umelcom, profesorom. Následne si zriadil vo Zvolenskej Slatine veľikánske múzeum. Sú tam všade modely, je to poschodová budova. Doba sa zmenila a Štefunkovi sa darilo. On bol predovšetkým žiakom pražskej medailárskej školy, vyrobil veľké množstvo medailí, štátnych vyznamena-

ní, portrétov. Jeho diela bolo vidieť všade. Zomrel relatívne mladý, mal nedožitých 71 rokov (6. 4. 1974).

Štefunkovci boli bezdetní. Postavili si dom, keď musel majster pôvodný ateliér zrútiť. Doteraz je biely, omietnutý, vzadu je drevený barák, tam mal majster svoje diela. Štefunko nikdy nikoho do svojho domu nepustil, vyklonil sa vždy z okna a s každým sa týmto spôsobom rozprával. Manželka mu zomrela, už ako som spomínal, bola to veľmi rázna žena – to, čo povedala, to sedelo.

Fraňo Štefunko vedel, že pripravujem knihu o Martine. Nevie, ako sa dozvedel, že ja som napísal článok o Jankovi Alexym. To bolo tak... Ja som vtedy Alexymu napísal, že pripravujem knihu a že to bude reprezentatívna kniha o Martine a jeho kultúre, či by mi nenapísal príspevok. Alexy odpísal – áno a hneď vám to pošlem. Vtedy som bol redaktorom vo vydavateľstve Osveta. Prišiel o niekoľko dní hrubý list, lebo Alexy písal veľké písmená. Proste málo textu na strane. Dal som text prepísať, moc sa mi to nezdalo. A za tri dni mi prišli ďalšie strany. Keď mi prišla tretia várka, tak sa pýtam vedúceho redaktora obrazových publikácií Jozefa Štefku, – čo s tým mám spraviť. Odpovedal mi, že: „... ak ti môžem poradiť, napíš mu, že je to výborné, že ďakuješ – a je to koniec, nech už nepíše.“

Alexy ale písal celý svoj životopis. Chcel, aby vtedy umelci žili v Martine. On bol vtedy profesorom na gymnáziu v Liptovskom Mikuláši. Usiloval sa kdesi vytvoriť kolóniu umelcov. Tak hľadal priestor všade v Liptovskom Mikuláši, v Ružomberku, nakoniec prišiel do Martina. Ani tu nebol vhodný priestor, uvažoval dokonca o Trebostove. Bol tam veľký zámok a vlastnil ho veľkostatkár Kubík a jeho synovia chodili so mnou do triedy v gymnáziu. Obrovský priestor, nemohol celý využívať. Využívala sa len tretina priestoru a ostatná chátrala. Ponúkol časť Alexymu, ale ten nemal peniaze. Žil v Martine, ale mal veľmi zlé ubytovacie možnosti. Mešťania Martina ubytovávali hostí v jednoizbových garsónkach. Všetko bolo veľmi biedne, mizerné – na písanie nevhodné, nebolo čím kúriť. Janko Alexy mi raz povedal, že mali takú zimu, tak si vymyslel úsporné kúrenie. Trhali noviny, namočili ich do vody a robili guľky a hádzali ich potom do pece, aby pomalšie horeli. Maliari nemali čím platiť. V krčmách za jedlo predávali svoje diela, nemali z čoho žiť. Už ani majitelia v krčme ich obrazy nechceli. Janko Alexy nakoniec odišiel do Ružomberka...

Vrátim sa ku našej knihe [Turiec – kraj živej tradície a dynamického dneška⁶]. Poslal som Jankovi Alexymu na autorskú korektúru môj text. On mi odpísal – Výborne a prídte ma pozrieť do Bratislavy. Tak som sa tam vybral.

Podľa adresy som našiel podpivničený veľký okál, ale nemohol sa dnu dostať. Zvonil som, nik neotváral. Búchal som, všetci susedia sa dívali čo robím... Potom som za-telefonoval. Vtedy neboli mobily, hľadal som telefónnu búdku. Problém bol v tom, že Alexy si postavil 3-metrový vysoký drevený plot okolo celého domu. Ľudia, čo boli za ním, nevideli na Dunaj a sa sťažovali. Keď som prišiel, Alexy mi otvoril, žil tu so svojou manželkou – volala sa Šárka. Povedal mi: „Pán redaktor, máme strašnú zimu. Máme v dome ústredné kúrenie, ale nefunguje, už som písal predsedovi vlády, aj ministrom kultúry, a nik mi nevie pomôcť.“ To ste na zlej adrese – povedal som – ukážte, čo nefunguje. Zatelefonoval som do komunálu, povedal som, kde je problém. Prišli, termostat nastavili – už to aj bežalo. Ďakoval mi neskutočne. Následne mi poslal obrázok aj s ďakovným listom.

Keď som zostavoval už spomínanú knihu o Martine, tak som poslal fotografy, aby nafotili Štefunku pri svojich obrazoch... Štefunko bol veľmi príjemný, kultivovaný človek. Mal jednu obrovskú zásluhu, že vtedy sa začalo vytvárať vysoké školstvo a bol menovaný prvým profesorom pre sochárstvo v Bratislave. Pamätám si na fotografie – prišiel za ním rektor, hľadal ho po tvári. Vychoval prvých sochárskych poslucháčov. B. Žatková, ktorá vytvorila náhrobný kameň pre naše detičky – starší chlapec drží medvedíka. Ja som mal predstavu, že najskôr bude treba kameň kúpiť, veľkosťne prispôbiť, že sa bude tesať. Ale bolo to ináč. Tak to robil Michelangelo – nie ja – odvetila mi umelkyňa. Najskôr vytvorila model zo sadry a potom bod po bode to prenášala, bolo to ťažké. Pekne to sekali s manželom.

Starší chlapec drží medvedíka, ale sa olupuje mu uško. Zariadili sme aj upevnenie diela – použili sme antikorové skrutky, po dlhých rokoch sa stará moja dcéra o to – vyumýva celý hrob... je biely, celý svieti... To je môj vzťah k Štefunkovi.

Myslím si, že Martin mal vtedy veľkých umelcov, ale nedostatočne si ich vážili a Matica slovenská mala úplne inú váhu ako teraz.

Profesor Fraňo Štefunko bol umelec, ktorý prežíval svoj život, akoby zavesený v pavučinách času. Práca s kameňom a s myšlienkami, to je mozaika, ktorá odzrkadľuje esenciu doby a človeka v čase.

O profesorovi Štefunkovi a jeho živote by celkom dobre platilo známe heslo: „See one, do one, teach one!“ (Pozri, urob, nauč).

Všetko, čo sa deje okolo nás, je obyčajne výsledkom prirodzenosti, silnej vôle a príležitosti konať. Aj kameň opracovaný rukami človeka môže byť nemým učiteľom, lebo leží uprostred medzi hmotou a duchom, medzi časom a večnosťou.⁶⁷

POZNÁMKY

- ¹ ŠTEFUNKO, Fraňo. 1970. *Vlčkovce – kronika starého Farkašina*. Martin : Osveta 1970: Vlčkovce JRD. 165 s.
- ² TUMA – POLÁKOVÁ, 2018, s. 34 – 36.
- ³ BELOHRADSKÁ, Luba. 1962. *Fraňo Štefunko*. Bratislava : Slovenský fond výtvarných umení 1962. 41 s.
- ⁴ Bližšie pozri TUMA – POLÁKOVÁ, 2018.
- ⁵ Miroslav Tuma (*1931) (emeritný profesor, PhDr., Ing., PhD., DrSc.) patrí medzi významných martinských lokálpatriotov, ktorý svoj život spájal s mestom Martin a veľa energie venoval rozvoju elektrotechniky, strojárstva, stavebníctva, ekonomiky, manažmentu, ale najmä andragogickým disciplinám. Profesor Tuma projektoval alebo spolupracoval pri vzniku a realizácii mnohých technických objektov, škôl a stavieb v Martine. Patrí medzi uznávaných autorov odborných učebníc pre vysoké a stredné odborné školy. Má za sebou stovky článkov a príspevkov v odborných časopisoch a v zborníkoch. Jeho príspevky odzneli na rôznych kongresoch, sympóziách a konferenciách doma i v zahraničí. Aktívne vstúpil do procesu rozvoja vedy, výskumu a vývoja v mnohých oblastiach základného i aplikovaného výskumu.
- ⁶ Bližšie pozri TUMA – LAZIŠŤAN – FEDORA, 1965.
- ⁷ Prepis zvukového záznamu zo dňa 11. 9. 2023.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- RYBÁŘOVÁ-ŠTEFUNKOVÁ, Terézia. 2003. Že som ja miloval kedysi ... K stému výročiu narodenia akademického sochára Fraňa Štefunka. In *MY Turčianske noviny – Nový Život Turca*, 12 (43), (zo dňa 12. 8. 2003), s. 20.
- TUMA, Miroslav – LAZIŠŤAN, Eugen – FEDORA, Jozef, et al. 1965. *Turiec – kraj živej tradície a dynamického dneška*. Martin : Obzor 1965. 250 s.
- TUMA, Miroslav – POLÁKOVÁ, Ivana. 2018. *Štátny ústav pre zveľaďovanie živností v Martine : 95. výročie vzniku a 80. výročie uvedenia do života*. Martin 2018. 79 s. ISBN 978-80-570-01904-4.

AKO ČETUJÚ KNIHOVNIČKY?

MGR. IVETA BABJAKOVÁ

 iveta.babjakova@vkmk.sk

 Verejná knižnica Mikuláša Kováča

 www.vkmk.sk

The paper is dealing with innovative ways of communication via the Google Workspace platform at Mikuláš Kováč Public Library in Banská Bystrica, with regard to effective information sharing and professional communication at internal as well as external levels. The author points out the importance of using digital technologies which increases the standard of the work in terms of communication between individual branches and with the library management. Thus, the modernization of communication ultimately saves time and reduces the error rate within activities requiring cooperation and file sharing among employees.

Keywords: digital technologies, Google Workspace, cloud storage, information systems, information sharing, Mikuláš Kováč Public Library, Banská Bystrica

MODERNÁ KNIŽNICA ZVNÚTRA

ZAVEDENIE SLUŽBY GOOGLE WORKSPACE

V príspevku sa snažíme načrtnúť príklady dobrej praxe vo Verejnej knižnici Mikuláša Kováča (VKMK) so zameraním sa na zavedené moderné spôsoby vnútornej komunikácie a poukázaním na efektívne zdieľanie informácií v prostredí knižníc dislokovaných po celom meste, ako aj profesionálnu komunikáciu s externým prostredím.

V úvode opisujeme východiskovú situáciu a potreby, ktoré viedli k zavedeniu aplikácie Google Workspace do praxe vo VKMK, ale aj procesy potrebné na úspešné zavedenie tejto služby. Na záver príspevku sa pokúsime zhrnúť výhody používania služby Google Workspace vo VKMK.

VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA

Verejná knižnica Mikuláša Kováča (VKMK) pôsobí ako regionálna (okresy Banská Bystrica a Brezno) a mestská knižnica (mesto Banská Bystrica). Založená bola v roku 1973, od roku 2002 je jej zriaďovateľom Banskobystrický samosprávny kraj.

VKMK pôsobí na území mesta Banská Bystrica ako sieť pobočiek (Pobočka Centrum, Pobočka detskej literatúry, Pobočka Fončorda, Pobočka Sásová, Pobočka Sídliisko), ktorými plošne pokrýva takmer celé krajské mesto.

Vedenie Verejnej knižnice Mikuláša Kováča, ktoré nastúpilo v závere roka 2020, kladie vysoký dôraz na zvýšenie štandardov práce zamestnancov VKMK prostredníctvom formalizácie pracovných postupov a stratégií, ako aj štandardu ponuky očakávaných služieb knižnice. Meniace sa štandardy vytvárajú tlak nielen na profesionálne vzdelávanie, prípravu a rast zamestnancov, ale aj na ponuku moderných technológií. **Štandardy práce umožňujú knižnici zadefinovať zásady a postupy potrebné na zdravé fungovanie knižnice, využívanie zdrojov, kvalitnú internú komunikáciu (nevyhnutnú hlavne v dislokovaných pobočkách) a efektívnu činnosť VKMK.**

KOMUNIKAČNÁ SITUÁCIA V ROKU 2021

Neefektívny a časovo náročný **spôsob komunikácie** medzi pobočkami/vedením a pobočkami, často končiaci telefonickým vybavovaním s jednotlivými knihovníčkami a opakovaným vysvetľovaním a zadávaním úloh, viedol k dvojitej práci na jednej činnosti, ako emailová komunikácia, grafické spracovanie veľkých súborov, spolupráca medzi jednotlivými pobočkami a pod.

- **E-mailová komunikácia** – posielanie niekoľkých verzií dokumentov prostredníctvom klasickej e-mailovej pošty bez intranetu bolo neprehľadné. Zapracovanie zmien z viacerých verzií bolo náročné a spôsobovalo preplnenie nielen e-mailových schránok, ale aj zahltenie pevných diskov počítačov. Následkom pomalého výkonu počítačov vznikala potreba zakúpenia nových PC.
- **Grafické spracovanie dátovo veľkých súborov** a zároveň ich posielanie e-mailovou poštou nebolo vzhľadom na dátový objem možné (grafičky využívali súkromné externé úložiská a cloudové účty na posielanie dát medzi pobočkami).
- **Spolupráca** na spoločných dokumentoch, podujatiach alebo projektoch na jednotlivých pobočkách bola veľmi náročná. Pripomienkovanie, respektíve zapracovanie pripomienok od viacerých kolegov v rovnakom čase, bolo nemožné, pretože samotní užívatelia zapracovávali návrhy a pripomienky do posielaných súborov (prípadne v ich kópiách) často bez využívania funkcie sledovať zmeny, a tak sa úpravy bez zapnutia tejto funkcie (sledovať zmeny) takmer nedali odsledovať. Následne vznikalo viacero verzií dokumentu, ktoré bolo náročné alebo zdĺhavé spojiť do jednej finálnej verzie.
- Neprehľadnosť, ťažká orientácia v **dochádzkovom systéme**, ktorý bol z dnešného pohľadu „offline“, a nedostupnosť informácií o dochádzke komplikovala aj plánovanie a prehľad o zastupiteľnosti medzi jednotlivými pobočkami v knižnično-informačných službách.
- Neexistovali iné spoločné **komunikačné kanály**, ako e-mail a telefón. Na rýchlu odpoveď z pobočiek bol e-mail pomalý (dlhý čas čakania na odpoveď od pobočiek). Taktiež telefonická komunikácia zaberala organizátorke veľa pracovného času, ak mala organizovať päť pobočiek a potrebovala okamžitú odpoveď od všetkých.

- **Úložisko** dokumentov bolo v jednej pobočke, teda bolo dostupné len vedeniu knižnice a v počítačoch pripojených do siete. Mimo tejto pobočky nebol prístup k spoločnému úložisku, čo spôsobovalo nedostupnosť informácií pri práci vedenia na iných pobočkách.

Vedeniu i zamestnancom chýbali vymoženosti **video-konferencií** na spoluprácu medzi pobočkami. V dôsledku pandemických obmedzení absentoval osobný kontakt. Skoro všetci zamestnanci počas tohto obdobia v súkromí získali skúsenosti s aplikáciami, ako Webex, Microsoft Teams a iné, a videli ich možnosti, ale nevedeli tieto skúsenosti preniesť do pracovného prostredia. Existujúce obmedzenia technického charakteru, napríklad počítače na pobočkách bez kamier a reproduktorov, a spoplatnené aplikácie nenaplnili všetky potreby knižnice mimo online pracovných stretnutí.

Z uvedených dôvodov oslovilo vedenie VKMK externé prostredie s víziou spoločne pracovať na vývoji **vlastného intranetu**. Jeho cieľom bolo zdieľať dokumenty, ale aj informácie a skúsenosti z organizovania podujatí, sprehľadniť organizáciu pracovného času na pobočkách a vytvoriť rýchlu komunikačnú platformu v podobe chatu. Rozpracované riešenie sme porovnali s platformou Google Workspace a po analyzovaní kľúčových požiadaviek sme sa rozhodli nepokračovať vo vyvíjaní vlastnej, ale implementovať už hotovú a modernú cloudovú platformu, pretože z dlhodobého pohľadu ponúkala všetko, čo sme potrebovali a v mnohých funkciách prekonala naše očakávania.

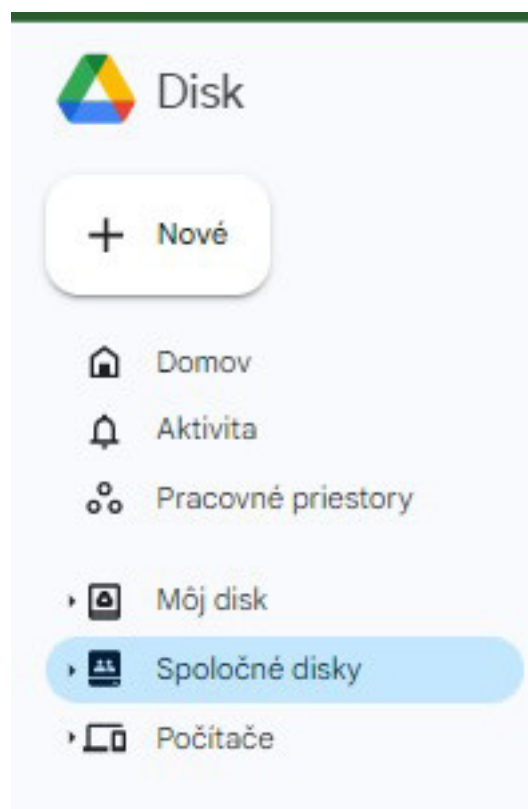
IMPLEMENTÁCIA GOOGLE WORKSPACE V ROKU 2022

Google Workspace obsahuje všetko, čo potrebuje moderný informačný systém v inštitúcii ako knižnica s viacerými pobočkami. Nejde len o využívanie e-mailovej komunikácie, ale aj o komunikáciu cez chat, videohovor a využívanie najmodernejších systémov Google a veľkého cloudového úložiska. Nevyžaduje dodatočné doprogramovanie, aktualizácie alebo nové verzie.

Po implementácii sme získali **dostatok e-mailových schránok**, neboli sme obmedzení balíkom služieb hostingu domény a obmedzeným počtom e-mailových adries. E-mailové schránky majú neporovnateľne väčšiu kapacitu, čo odstránilo problémy s plnou kapacitou schránok.

E-mailová adresa je dnes pre každého zamestnanca zabezpečená aj **dvojstupňovým overením identity (2FA)**. Túto požiadavku sme síce nemali, no dnes vieme, že o bezpečnosť údajov je týmto prvkom postarané. 2FA zároveň garantuje bezpečnosť všetkých služieb poskytovaných nielen prehliadačom Google, ale aj iných vyhľadávačov, pretože e-mailové adresy (účty Google) používame na overenie prihlasovania, čím máme zabezpečené naše identity v cloudovom priestore.

Google Workspace nám poskytuje **cloudový diskový priestor** s dostatočnou kapacitou na všetky (aj veľké) grafické súbory. Prístup ku grafickým a iným podkladom má každá pobočka ihneď po ich vytvorení na spoločnom cloudovom disku, a to aj bez posielania prostredníctvom e-mailov. Takto sa odľahčila e-mailová komunikácia a zároveň knihovníčky nemusia používať vlastné cloudové úložiská.

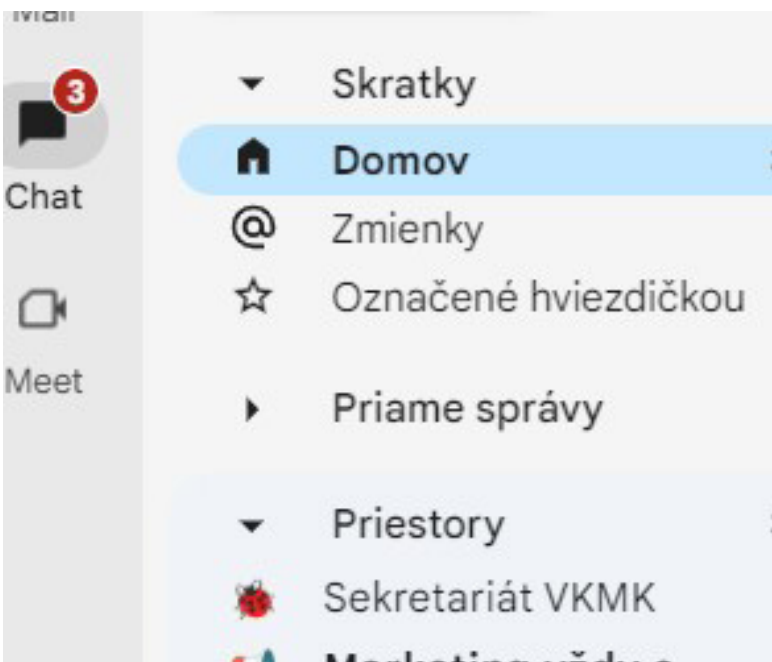

Obr. 1 Jednoduché prostredie cloudového úložiska

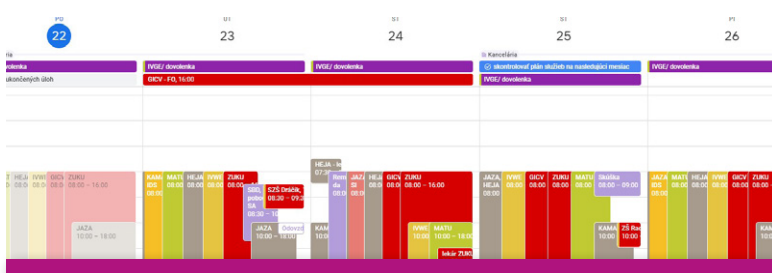
S využitím možností Google Workspace vyzerá dnes spolupráca úplne inak ako kedysi. Dokument je v rámci pobočiek zdieľaný, nie posielaný. Máme ho otvorený na každej pobočke a pracujeme súčasne na jednej verzii dokumentu priamo v cloude. Do spoločných tabuliek, dokumentov je možné implementovať skripty, akoby roboty na automatizáciu a robotizáciu našej práce.

Rapídne sa zmenila komunikácia medzi pobočkami a vedením. K e-mailu a telefonátu pribudli moderné služby, ako je interný chat a videohovory. Chat predstavuje najčastejší komunikačný kanál, všetky kolegyně si ho osvojili veľmi rýchlo. Komunikujeme jednotlivito, ale veľká časť komunikácie prebieha v spoločných kanáloch, čím zabezpečujeme okamžitú vzájomnú informovanosť všetkých. Videohovormi dopĺňame naše osobné porady. Sú rýchle, nezdržiavajú nás cestovaním po meste medzi pobočkami. Na komunikáciu (ale aj prácu s fotografiami a pod.) používajú pobočky smartfóny, čím sme sa vyhlili čakaníu na obnovenie počítačovej techniky na pobočkách a zároveň sme mohli nasadiť novú platformu.

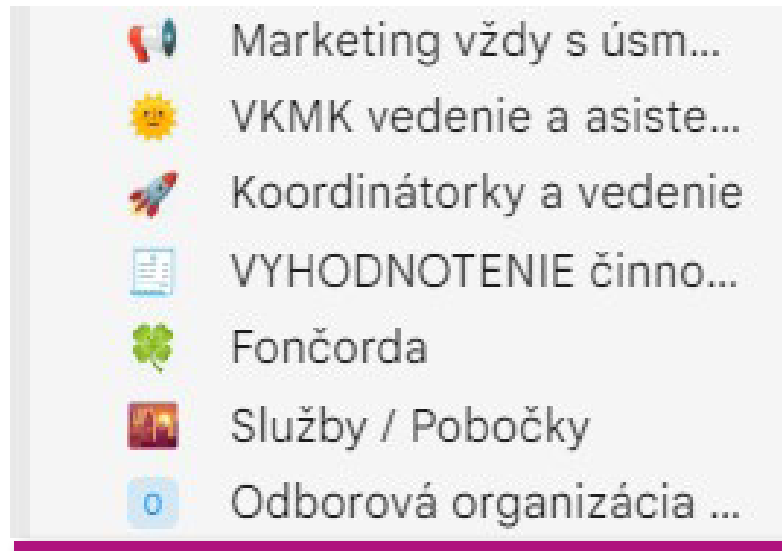
Dochádzkový systém, evidencia podujatí, školení a metodických aktivít je v súčasnosti organizovaná prostredníctvom elektronických kalendárov. Kalendár má každý zamestnanec, pobočka, miestnosť

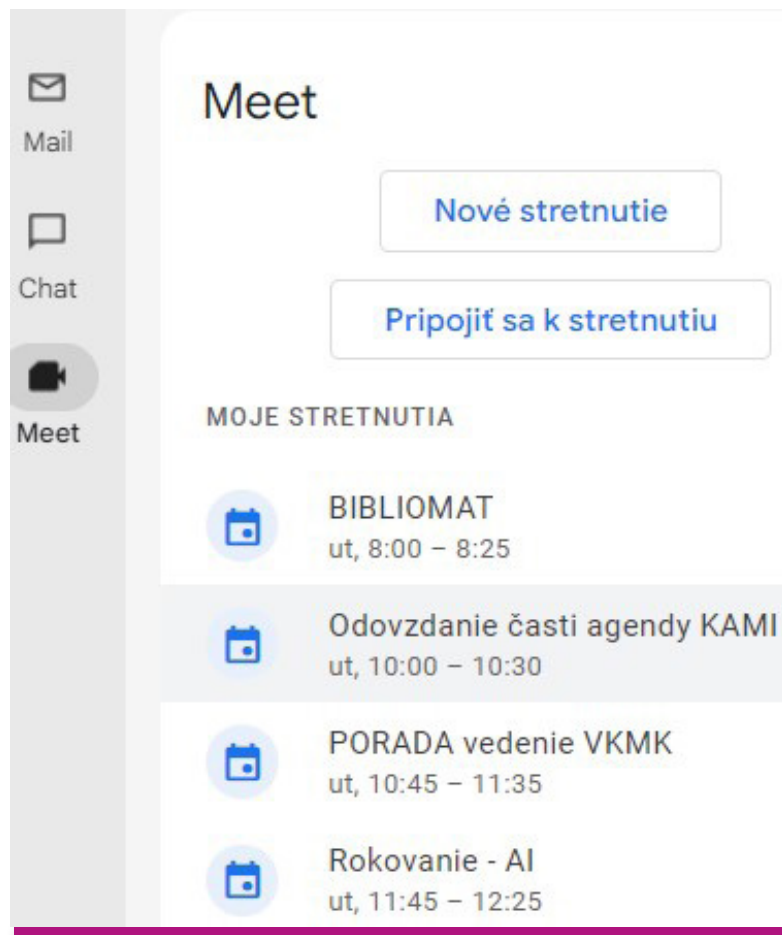
Obr. 2 Komunikácia v priestoroch – v skupinách

Obr. 3 Kalendár s naplánovanými aktivitami a službami

Obr. 4 Rýchla komunikácia/chat

Obr. 5 Naplánované videostretnutia prostredníctvom jednoduchej online komunikácie

a pomaly aj každé zariadenie. Keďže vidíme obsadený a voľný čas kolegov či pobočiek, vieme si organizovať spoločné stretnutia veľmi rýchlo a bez zbytočného písania e-mailov s otázkou, kedy má kto čas. Dnes presne vieme, kto zabezpečuje podujatie, kto má v tom

čase službu a ktorá/-ý kolegyňa/kolega ešte môže v danom čase zastupovať na inej pobočke. Pracujeme na sprístupnení voľných termínov aj pre verejnosť, hlavne školy, ktoré si môžu okamžite pozrieť, kedy a na ktorej pobočke máme pre nich voľný termín.

Všetky služby Google Workspace používame na počítačoch, ale aj na **smartfónoch**. Prechod do cloudu nielenže umožnil používať smartfóny, ale stali sa vyslovene potrebnými. Smartfón je vhodný aj pre služobne staršie kolegyne, je akosi bránou k používaniu služieb bez obáv z počítača. Reálne sme pripravení na moderné hybridné pracovné prostredie. Našou ambíciou je byť atraktívnym zamestnávateľom pre mladé kolegyne/kolegov, nové čiastočné pracovné úväzky a rôzne ďalšie výzvy v budúcnosti.

Pri **rekonštrukcii** jednej z pobočiek VKMK sa vedenie knižnice a všetky pracovníčky pobočky museli dočasne presťahovať na inú pobočku. Fyzické premiestnenie nám nespôsobilo žiadne komunikačné problémy. Všetky kolegyne sa dorozumievajú bez problémov, organizujú zastupovanie, plánujú aktivity, aj keď v súčasnosti dočasne pracujú z domu alebo na inej pobočke.

Na záver treba zdôrazniť, že knižnica ako vzdelávacia inštitúcia využíva licencie a služby Google Workspace za **poplatok 0 €**. Implementácia si vyžiadala

5 školení, čiže 20 hodín s odborným výkladom a ďalšie hodiny zapracovania informácií zo strany vedenia a metodiky.

Môžeme konštatovať, že rozhodnutie vedenia implementovať Google Workspace do systému práce v knižnici nám prinieslo **veľa výhod**, šetrenie času na podstatné aktivity a služby 21. storočia. Cítíme, že sme moderní a „trendy“, aj keď by sa to od knižnice možno nečakalo.

ZÁVER

V príspevku sme poukázali na spoluprácu s externým prostredím, ktorá priniesla benefity na zlepšenie manažmentu knižnice dislokovanej do viacerých pobočiek rozmiestnených po celom meste. Konkrétnymi príkladmi z komunikačnej praxe knihovníčok s prostredím Google Workspace sme priblížili výhody, ktoré oceňuje vedenie i stredný manažment knižnice po zavedení nových systémov. Cieľom príspevku bolo ukázať, že aj v knižnici môžu byť aplikované moderné metódy komunikácie, ktoré zjednodušujú bežnú každodennú prax v administratívnych činnostiach.

MEDIÁLNA VÝCHOVA V KNIŽNICI ALEBO:

„AK NEODOŠLEŠ TÚTO SPRÁVU
ĎALEJ, ZJE ŤA MODRÝ SLON“

PHDR. ĽUDMILA HRDINÁKOVÁ, PHD.

The paper summarizes the main idea and activities of the 11th *International Festival of Library Events for Children* held in Slniečko Children's Library, which is a part of P. O. Hviezdoslav Regional Library in Prešov. The central theme of the event was hoaxes, misinformation and critical thinking, and it reflected on the need for the education of children and young people in the field of media literacy, including methodological guidance for librarians involved in this type of events. The author of the paper describes the theme of each event, which in a more or less interactive form presented young readers with the essentials associated with working with information in a media context, including activities to stimulate their critical thinking. The output of each of the events consists of methodical guidelines that allow continuing education within relevant library events for children and young people. Libraries can be considered centres of lifelong learning which should reflect on the current situation in society and educate readers at an early age in this manner.

Keywords: media literacy, critical thinking, children and young people, librarians' education, lifelong learning, P. O. Hviezdoslav Regional Library in Prešov

✉ ludmila.hrdinakova@uniba.sk

🏠 Univerzita Komenského
v Bratislave

🌐 www.uniba.sk

Zdroj: FB Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove

Knižnice sú už tradične považované za poskytovateľov informácií a centrá celoživotného vzdelávania, no čoraz viac sa presadzujú tiež ako výrazná opora v pomoci komunitám v rozvíjaní zručností v oblasti mediálnej gramotnosti (Media, 2020). Táto úloha sa zvýznamňuje v súčasnosti – v období kritických udalostí, ktoré priťahujú pozornosť rôznych tvorcov médií rozličnej úrovne a kvality, keď na dennom poriadku sú dezinformácie, hoaxy a konšpiračné teórie. Zvláštna pozornosť sa pritom venuje (vzhľadom na ohrozenosť a krehkosť z hľadiska účinkov) deťom a mládeži. V súvislosti s tým zahraničné knižnice už dávnejšie reagujú na nové výzvy spojené s potrebou formovania mediálnej gramotnosti, a to hlavne u detí a mládeže. Ukazuje sa, že i slovenské knižnice sa začali uberať v ústrety tejto tendencii, čo dokladuje 11. ročník *Medzinárodnej prehliadky knižničných podujatí pre deti*, ktorá sa konala 30. a 31. mája 2023 v Detskej knižnici Slniečko Krajskej knižnice P. O. Hviezdoslava v Prešove. Prehliadka mala veľmi hravý, no napriek tomu metaforický názov „Ak neodošleš túto správu ďalej, zje ťa modrý slon“. Jej ústrednou témou boli hoaxy, dezinformácie na internete a kritické myslenie a hlavnou cieľovou skupinou boli deti – žiaci nižšieho sekundárneho vzdelávania (II. stupeň ZŠ).

Prehliadka (ako už tradične) nebola len prehliadkou, pretože po organizačnej stránke a čiastkovými

zámermi plnila i funkciu metodického seminára a vzdelávania knihovníkov. Priniesla veľa zaujímavých a podnetných nápadov, ktoré môžu byť výborným stimulom na ďalšiu inováciu pri práci s detským čitateľom a oporou programov mediálnej výchovy v knižniciach. Jednotlivé podujatia predstavili zamestnanci knižníc priamo s deťmi. Priestor prehliadky sa teda využil i na to, aby z nej mohli ťažiť aj detskí čitatelia prešovskej knižnice.

Výrazným plusom prehliadky (zároveň aj jej výstupom) je elektronický zborník, ktorý obsahuje osem scenárov, ktoré môžu slúžiť knižnickej verejnosti ako inšpirácia, často dokonca ako hotové metodické listy. Zborník poskytuje postupy, typy na zdroje vhodné k problematike skreslených správ a dezinformácií, podklady pre prezentácie v Powerpointe, príklady a ukážky využívaných textov, kvízy pre účastníkov podujatí a pod. (Zborník je voľne dostupný na <https://www.kniznica-poh.sk/images/2023/dokumenty/zbornik23.pdf>.)

Prvý deň prehliadky otvorilo podujatie *Hrozby internetu*, ktoré viedla **Alžbeta Bosnyák Bahúlová** z Krajskej knižnice Ľ. Štúra vo Zvolene. Podujatie plne zodpovedalo téme, a to ako po obsahovej, tak i po formálnej stránke. Detským čitateľom objasnilo chýlostivé javy, ako zabezpečenie osobných digitálnych zariadení, predátori na internete, netolizmus

a nomofóbia, hoaxy a dezinformácie a pod. V kontexte vplyvov mnohých negatívnych javov médií vyústilo podujatie do krátkeho kurzu kritického myslenia v podobe veku primeraného videotutoriálu. Atraktivitu podujatia výrazne zvyšovali rôzne formy prezentácie informácií. Účastníci tak mali možnosť vidieť ukážku mapy kybernetických útokov. Všetky nové informácie lektorka podávala rozličnými pútavými formami (infografiky, videotutoriály, videospoty). Prezentovaný materiál a ukážky sú súčasťou scenára v uvedenom v zborníku (Zborník, 2023).

Aktívnejšie metódy práce s detským čitateľom v rámci mediálnej výchovy prezentoval **Lukáš Koscelník** z Krajskej knižnice P. O. Hviezdoslava v Prešove prostredníctvom podujatia *Verte – neverte*. Interaktívne a zážitkové stretnutie plné zaujímavostí bolo konkrétnejšie zamerané – orientovalo sa na rozlišovanie hoaxov, fejkových správ a dezinformácií. Oproti pasívnemu sledovaniu prednášky lektor uprednostnil činnostné aktivity detských účastníkov, využívajúc aktivizujúce metódy, ktoré sú jednoznačne určené na rozvoj kritického myslenia – T-graf (T-analýza), diskusie a debaty.

Scenár k semináru obsahuje nielen postup a metodické poznámky, ale tiež námety a otázky na diskusiu, atraktívne (niekedy až šokujúce) ukážky falošných správ, textové materiály, inšpiratívne e-zdroje, nástroje a webové stránky na kontrolu pravdivosti informácií (Zborník, 2023).

Podujatie *Môžete mi veriť?* predstavili **Ivana Pavligová** a **Lucia Koropečká** z Podtatranskej knižnice v Poprade. Lektorky použili skôr tradičné metódy, avšak intenzívne pracovali s kreativitou, senzitivitou, kritickým myslením detí a ich schopnosťou kritického hodnotenia textov (informácií) a, čo treba veľmi zdôrazniť, s tradičným médiom – s knihou *Kyberfutbal 2.2.2* slovenského autora Júliusa Belana. Autorky sa zamerali na rozpoznávanie a rozlišovanie hoaxov, dezinformácií a fejkových správ. V kolaboratívnych skupinových aktivitách si účastníci na báze rovnakých informácií mohli vyskúšať tvorbu textov rôznej nálady s cieľom pochopiť, ako možno rovnaké informácie rôzne prezentovať, interpretovať a následne pokúsiť sa naučiť rozlíšiť reálny základ textov, pravdivosť a vierohodnosť informácií. Na podujatí odzneli odporúčania, ako sa brániť proti hoaxom, ale aj prin-

Zdroj: FB Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove

cípy ukotvené v etickom kódexe novinára a napokon boli prezentované webové stránky a nástroje odhalovania nepravdivých informácií. Záverečná výzva *Dávajte si pozor na to, čo čítate, čo pozeráte, čo počúvate a čo zdieľate* by mohla byť metaforou celého podujatia, pretože kondenzuje základný princíp mediálnej gramotnosti. Príspevok v zborníku obsahuje scenár a metodické poznámky, ukážky z beletristického textu, ktorý je základom podujatia, súpis odporúčaní ako sa brániť proti hoaxom a podklady na prezentáciu v Powerpointe (Zborník, 2023).

Podujatie *Tvory mesta*, ktoré predstavila **Terézia Kyselová** zo Staromestskej knižnice v Bratislave, malo ambíciu formovať u účastníkov schopnosť kriticky nazerať na svoje okolie a povzbudzovať ich v snahe meniť ho. Metódou mentálneho mapovania a diskusie mali účastníci možnosť uvedomiť si pekné a nezvyčajné, ale i nepekné a neatraktívne miesta počas bežnej cesty do školy, hodnotiť objekty, miesta, ľudí i udalosti. Na prvý pohľad síce podujatie s hlavnou témou prehliadky nesúviselo, pravdou však je, že malo veľký potenciál upevňovať v účastníkoch cit pre reálny svet, bezprostredné okolie, reálne zážitky a reálnych ľudí, čo je v ére nadmerného pripútavania sa detí a mládeže k virtuálnemu svetu, obrazovkám a digitálnym zariadeniam veľmi významné. Príspevok v zborníku opisuje postup podujatia, aktivít a ukážku mentálnej mapy (Zborník, 2023).

Martina Beňovičová z Verejnej knižnice Michala Rešetku v Trenčíne počas podujatia *Falošné správy* pracovala s tradičným médiom – knihou Mareka Jurkoviča a Jána Kurinca *Klikal som a čítal som: krátky manuál k faktom a výmyslom*. Autorka sa sústredila na vysvetlenie konceptov hoax, fake news a dezinformácia, ktoré príjemne a funkčne doplnila ukážkami z knihy. Funkčnosť podujatia sa zvyšovala i tým, že prezentovala metódy a možnosti, ako si overiť pravdivosť informácií a kritériá hodnotenia zdrojov a médií (mediálnych obsahov). Fixovanie nadobudnutých vedomostí zabezpečoval kvíz, ktorý zároveň zatriktívnil a zefektívnil celé podujatie. Scenár v zborníku obsahuje postup podujatia, spôsob a kritériá hodnotenia zdrojov/médií s opisom, odkaz na prezentovanú knihu, ukážku a kvíz (Zborník, 2023).

Podujatie *O bludoch* na prehliadke realizovala **Žofia Lehelová** zo Staromestskej knižnice v Bratislave. Pozornosť venovala bludom a obludám, pričom v úvode vychádzala z rozprávky H. Ch. Andersena, v ktorej veľmi pútavo a zaujímavo približuje, akým spôsobom môžu vzniknúť bludy. Žofia Lehelová veľmi jasne vysvetlila druhy skreslených informácií, doplnila ich pozoruhodnými príkladmi a ukážkami, taktiež prezentovala, aké znaky si treba všimnúť na skresľovaných textoch a fejkových médiách, čo je skrytá manipulácia a aké prostriedky využívajú médiá na manipuláciu, ale aj to, ako sa brániť a vyhýbať bludom i obludám s ak-

centom na nevyhnutnosť kritického myslenia. Podujatie bolo naplnené množstvom príkladov, ktoré boli dobrou príležitosťou na diskusiu, a lektorka ich intenzívne využívala. Scenár k podujatiu obsahuje postup a scénošted podujatia, podklady na prípravu prezentácie vrátane príkladov (t. j. hotového textového a obrazového materiálu), typy na zdroje a webové stránky, ktoré pomáhajú overovať informácie a preklad rozprávky H. Ch. Andersena (Zborník, 2023).

Lenka Mencilová z Knižnice pre mládež mesta Košice bola lektorkou podujatia *Internetový smog*. Počas príjemnej komornej atmosféry, adekvátnej lektorinmu zámeru, sa pokúsila priblížiť k chúlolistivým bodom moderného sveta a tienistým stránkam spolužitia s obrazovkami. Lektorka poukázala na nosné koncepty základnej témy tohtoročnej prehliadky (hoax, sociálne siete, fake news, média, hejt, propaganda), ale ich rozkľúčovanie a vysvetlenie realizovala aktivitami a aktivizujúcimi metódami, ako otázky a odpovede, diskusia, priradovanie vysvetlení k pojmom, rozlišovanie pravdivých a falošných správ, znaky dezinformácií a falošných správ. Zážitkovosť dosahovalo podujatie prácou s ukážkou beletrie (Michaela Hajduková: *Netopierka*). Lenka Mencilová odporúčala ďalšie odborné publikácie i beletristické diela, ktoré integrujú tému dezinformácií a médií. Scenár obsahuje postup podujatia, metodické poznámky, otázky k diskusii s účastníkmi, podklady na realizáciu aktivít (vrátane textových opisov kľúčových pojmov) a odkazy na literatúru (odbornú literatúru i beletriu), týkajúcej sa témy (Zborník, 2023).

Záverečné podujatie *Jak się nie dać dezinformacji? (Ako nepodlahnúť dezinformácii?)* realizovala **Agnieszka Urbanek** z Krošnienskej Biblioteki Publicznej. Podujatie vo výrazne informačnom štýle

malo rýchly spád. Kombinovanie výkladu s otázkami a odpoveďami malo charakter kvízu. Okrem vysvetlenia základného konceptu „fake news“ sa autorka sústredila na rozlišovanie informácie a názoru, ako ich rozpoznať, ale aj na odhaľovanie dôvodov, prečo niektorí ľudia tvoria „fake news“. Príspevok v zborníku obsahuje prezentáciu v Powerpointe v poľskom jazyku s prekladom do slovenského jazyka (Zborník, 2023).

Mediálna gramotnosť sa stáva nevyhnutným celosvetovým trendom, ale zároveň pedagogickým problémom a jednou z aktuálnych diskutovaných tém moderného knihovníctva. V tomto kontexte sa zrak mnohých odborníkov obracia na knižnice ako na kritický zdroj na výučbu zručností potrebných na navigáciu v digitálnom a mediálnom ekosystéme (Sullivan, 2019). Najnáchylnejšou, a zároveň i najzraniteľnejšou skupinou používateľov médií sú deti a mládež. Je teda viac než logické, že stretnutia pracovníkov knižníc, ktorí sa venujú detským čitateľom, sú dôležité na získavanie nových poznatkov, výmenu skúseností a vzájomnú inšpiráciu, a to hlavne v témach, ktoré sú nové a chúlolistivé. Ponúkajú možnosť získať knihovnícky entuziazmus, knihovnícku senzitivitu pre dizajnovanie dobrého podujatia, upevňovať „cechovú“ súňaležitosť, priestor pre knihovnícku kolaboráciu a v konečnom dôsledku sú miestom pre informálne vzdelávanie (detských) knihovníkov. *Medzinárodná prehliadka knižničných podujatí pre deti*, ktorá sa konala v Detskej knižnici Slniečko v Prešove, bola toho veľmi zreteľným dokladom. Bez zveličovania môžeme vyzvať všetkých, ktorí sa prehliadky zúčastnili, a tiež tých, ktorí si prečítali príspevok: *Ak neodošleš túto správu ďalej, zje ťa modrý slon!*

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- Media Literacy in the Library: A guide for library practitioners*. 2020. [Online]. American Library Association (ALA). [cit. 2023-09-04]. Dostupné na internete: https://www.ala.org/tools/sites/ala.org/tools/files/content/%21%20Media-Lit-Prac-Guide_FINALWEB_112020_0.pdf.
- PAOR, Saoirse De – HERAVI, Bahareh. 2020. Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. In *The Journal of Academic Librarianship*. [Online]. 46(5). [cit. 2023-09-05]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133320301099>.
- SULLIVAN, Matthew C. 2019. Libraries and fake news: What's the problem? What's the plan? [Online]. In *Communications in Information Literacy*. 13(1), s. 91 – 113. [cit. 2023-09-05]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/335323662_Libraries_and_Fake_News_What's_the_Problem_What's_the_Plan.
- Zborník z 11. ročníka Medzinárodnej prehliadky knižničných podujatí pre deti*. 2023. [Online]. Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove. [cit. 2023-09-05]. Dostupné na internete: <https://www.kniznica-poh.sk/images/2023/dokumenty/zbornik23.pdf>.

ÚLOHA KNIŽNÍC V SÚČASNOSTI

MGR. ZUZANA PRACHÁROVÁ

 zuzana.pracharova@snk.sk

 Slovenská národná knižnica

 www.snk.sk

Libraries are facing many challenges today. In recent years, one of them was the global pandemic, which led to a significant limitation of the services provided. This had an impact on several areas of library operation, including user visits, library loans and events. Although libraries are gradually returning to where they were in 2019, they still face challenges. The author addresses one of the challenges related to the onset of new technologies, pointing out the need to modernize and improve the quality of library services which should take into account current trends, the situation in society, but especially the requirements of the target user group.

Keywords: Slovak libraries, library and information services, digital technologies, electronic information resources, digitization, cooperation

Knižnice so svojou históriou sú unikátne inštitúcie, ktoré uchovávajú kultúrne písomné dedičstvo pre ďalšie generácie. Dnešná doba priniesla, že človek chce dostať informáciu ihneď a mať ju k dispozícii v danom okamžiku. Už dávno sú preč časy, keď sme museli po ne chodiť do knižníc. Dnes stačí mať v ruke mobilný telefón, naľukovať správne slová do vyhľadávачa a dozvieme sa informácie, ktoré hľadáme. Ak sme potrebovali základné informácie, stačili nám na to obecné alebo regionálne knižnice. Ak sme potrebovali kvalitnejšie a odborné informácie, neraz sme cestovali do väčších knižníc, ktoré ich pre nás zabezpečovali. Dnes sa už časy zmenili. Načo cestovať do knižnice, keď vzdialený prístup nám umožní prezerat' odborné články a knihy odkiaľkoľvek, kedykoľvek a dokonca zadarmo?

VŠETKO SO VŠETKÝM SÚVISÍ

Knižnice všade vo svete nakupujú elektronické informačné zdroje (EIZ), aby priniesli svojim používateľom kvalitné a overené zdroje. Je potrebné podotknúť, že nejde o žiadnu lacnú záležitosť. Je dôležité si rozmyslieť, aké zdroje ponúknuť používateľom, ale podstatné je aj sledovať ich využiteľnosť. Neoddeliteľnou súčasťou je v tomto prípade aj ich propagácia a prieskum. Ak ich knižnice nakúpia a nik o tom nevie, respektíve ak knižnica kúpi zdroj, bez predchádzajúceho prieskumu, môže sa stať, že jeho využiteľnosť bude veľmi malá. Rovnako tak je potrebné si uvedomiť, že verejná knižnica len veľmi málo využíva odborné a vedecké databázy¹. Na druhej strane je žiaduce zamyslieť sa aj nad využívaním beletrie v podobe elektronickej knihy. Vedecká knižnica by mala preto ponúkať nielen klasické papierové odborné a vedecké zdroje, ale aj tie elektronické. Ale komu? Kto sú ich používatelia? Do vedeckých knižníc by mali chodiť študenti vysokých škôl alebo vysokoškolskí pracovníci, prípadne iní odborníci vedeckých inštitúcií. Tí však majú k dispozícii elektronické informačné zdroje prostredníctvom vzdialeného prístupu cez Centrum vedecko-technických informácií (CVTI SR), respektíve cez ich akademickú knižnicu. Preto ostáva otázka, či sme dosť bohatý národ, aby sme duplikovali ponuku elektronických zdrojov len preto, aby ich vedecké, prípadne verejné knižnice mali vo svojej ponuke. CVTI SR dokonca umožňuje vzdialený prístup do EIZ aj tým, ktorí nepracujú či neštudujú na vysokej škole, teda komukoľvek na Slovensku,

a tak odborná a vedecká literatúra je prístupná pre všetkých a všade.

Podobná situácia ako s EIZ je aj s digitalizovanými zdrojmi. Slovenská národná knižnica digitalizovala vo veľkom a na základe autorského zákona sprístupňovala zdigitalizované zdroje pre svojich používateľov v priestoroch SNK. Od 1. 1. 2023 je v platnosti rozšírená hromadná licenčná zmluva so spoločnosťou LITA, ktorá umožňuje sprístupniť obchodne nedostupné diela aj mimo priestorov knižnice, a tak sa umožnil prístup všetkým do zdigitalizovaných zdrojov, ktoré nie sú prístupné v obchodnej sieti. Nie je potrebná ďalšia knižnica – stačí sa prihlásiť cez Google alebo Facebook, prípadne sa registrovať na dikda.snk.sk, a používateľ v celom Európskom hospodárskom priestore má prístup k týmto zdrojom.

Na Slovensku sa sprístupňujú ako zahraničné EIZ, tak aj zdigitalizované zdroje pre všetkých. Lídom pre digitalizované zdroje je Slovenská národná knižnica a pre EIZ CVTI SR.

POSTAVENIE KNIŽNÍC NA SLOVENSKU

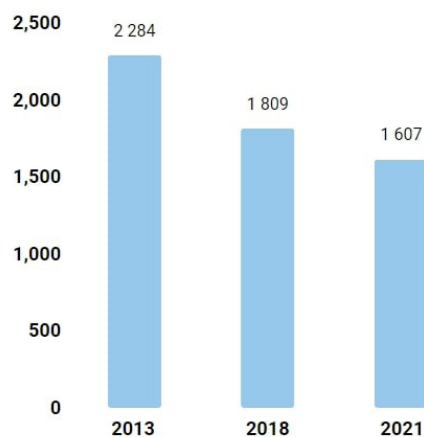
Prostredie sa mení. Verejné knižnice sú zamerané na bežného používateľa, širokú verejnosť a jej voľný čas. Akú úlohu teda zohrávajú vedecké knižnice na Slovensku? Túto problematiku načrtla už správa *Revízia výdavkov na kultúru z roku 2020*, ktorá navrhla potrebu zdefinovať primárnu úlohu vedeckých knižníc zriadených Ministerstvom kultúry SR, t. j. Univerzitnej knižnice v Bratislave, Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici, Štátnej vedeckej knižnice v Prešove a Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach. Dodnes však nie je jasné, či plnia úlohu vyplývajúcu zo zákona o knižniciach a svoje služby poskytujú úzkej vedeckovýskumnej komunite alebo či ide o verejné knižnice, ktoré by mali poskytovať knižničné služby širokej verejnosti².

Vedecké knižnice majú vo svojich zbierkach unikátne a vzácne zdroje, preto by mali byť nápomocné pri uľahčovaní výskumu na Slovensku. Mali by mať spoločnú stratégiu, ktorá by načrtla novú alebo aspoň upravenú úlohu vedeckých knižníc. Ako som už spomínala, všeobecné zdroje, či už EIZ alebo zdigitalizované, sú prístupné na Slovensku pre všetkých. Z tohto dôvodu by sa mali zamerať na výskum regionálnych dejín a sprístupňovať lokálne zbierky, a tak prispievať do globálneho znalostného prostredia.

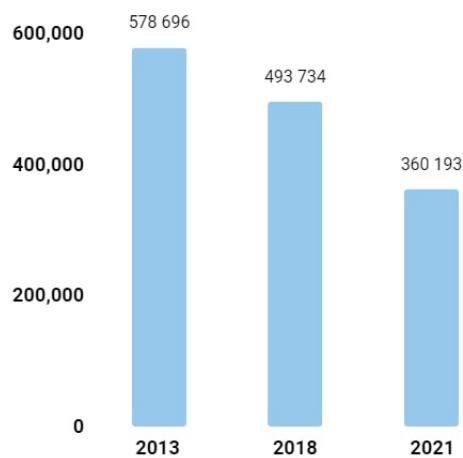
Problémom mnohých knižníc na Slovensku je škrtenie rozpočtu a znižovanie výdavkov. Je to spôsobené nielen pandemiou súvisiacou s koronavírusom alebo viac ako rok trvajúcou vojnou na Ukrajine, ale aj dôsledkom dlhodobého vývoja, ktorý je celosvetovým globálnym problémom. Mnohé vydavateľstvá zvýšili predplatné za odborné časopisy tak neúmerne, že nejedna knižnica upúšťa od obstarávania časopisov a, samozrejme, je to aj otázka času, dokedy budú knižnice schopné predplácať a sprístupňovať periodiká. V súčasnosti ide už o neudržateľný stav.

Ako sa menia zvyky používateľov, tak sa znižuje aj knižničná sieť na Slovensku. Kým v roku 2013 bolo na Slovensku 2 284 knižníc (bez školských a akademických), v roku 2018 ich bolo už len 1 809, čo predstavuje 20 % pokles v priebehu piatich rokov. Zvyčajne však ide o malé obecné alebo metské knižnice, prípadne o spájanie knižníc do jednej. Rovnako klesá aj záujem používateľov o knižnice. Kým v roku 2013 knižnice mali 578 696 aktívnych používateľov, v roku 2018 to bolo 493 734, čo predstavuje 15 % pokles. Ak sa pozrieme na výpožičky, tak v roku 2013 knižnice uskutočnili 19 187 216 a v roku 2018 to bolo už len 16 441 383, čo pred-

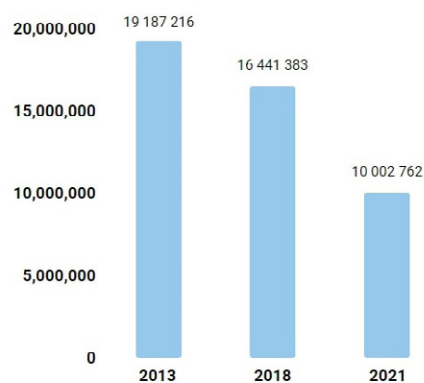
stavuje tiež 15 % pokles. Ešte väčší prepád sa ukázal po pandémii na ochorenie COVID-19, po ktorej záujem o knižničné služby rapídne klesol. V roku 2021 bolo na Slovensku už len 1 607 knižníc (bez školských a akademických), počet aktívnych používateľov klesol na 360 193 a počet výpožičiek na 10 002 762, čo predstavuje takmer polovicu výpožičiek z roku 2013.

Graf 1 Počet knižníc v jednotlivých rokoch

Graf 2 Počet používateľov v jednotlivých rokoch

Graf 3 Počet výpožičiek v jednotlivých rokoch

Tento trend je nezastaviteľný. Je zrejme, že niekedy sa zastaví, ale kde bude spodná hranica? V súčasnosti to nikto nedokáže odhadnúť, preto treba pripomenúť, že knižnice sa musia radikálne pretransformovať a prispôbiť vzniknutej situácii. Už nemôže byť pre verejné knižnice prioritou zabezpečovanie EIZ pre používateľov, keď tieto zdroje sú k dispozícii nielen v univerzitných knižniciach, ale aj prostredníctvom vzdialeného prístupu pre všetkých. Z tohto dôvodu akademickí pracovníci a rovnako tak aj študenti vysokých škôl navštevujú knižnice len krátkodobo, nejde už o dlhé štúdijské návštevy. Preto by nemal byť prístup do EIZ prioritou pre verejné a vedecké knižnice a rovnako tak aj pre Slovenskú národnú knižnicu. Knižnice by mali prehodnotiť svoje služby pre používateľov. SNK má bohaté kultúrne dedičstvo, ale zároveň je tu stále otázka prístupu Open Access (OA). Elektronické dokumenty (či už licencované alebo OA) v súčasnosti už nie sú tak žiadané v knižniciach ako kedysi, pretože sú sprístupnené širokej verejnosti.

Pre verejné a vedecké knižnice by mala byť prioritou regionálna literatúra, umenie či kultúra. Slovenská národná knižnica sa usiluje sprístupniť zdigitalizované zbierky nielen prostredníctvom digitálnej knižnice, ale aj vo svojich študovniach ako univerzálny fond, prípadne v špeciálnych študovniach ako historické knižné dokumenty, historické knižné fondy a zároveň aj vzácne literárne rukopisy. Okrem toho Slovenská národná knižnica ponúka vysokokvalitné a oceňované rešeršné služby komukoľvek na svete a zadarmo.

Darmo si budeme nahovárať, že vedeckí a odborní pracovníci nás potrebujú, pretože im ponúkame odborné zdroje. Darmo sa budeme snažiť sprístupňovať odborné a vedecké zdroje, keď momentálne najvyužívanejším zdrojom informácií je Google. Nadnárodné spoločnosti pracujú na sprístupňovaní a vyhľadávaní prostredníctvom tohto nástroja tak ako nikto iní. My sa môžeme tváriť, že knižničné katalógy sú jedny z mála overených zdrojov, ale knižnice nie sú schopné čeliť takýmto výzvam už dnes, nie to ešte v budúcnosti. Knižničný katalóg sa v súčasnosti stáva pre mnohých ľudí irelevantným zdrojom a možno bude slúžiť len vtedy, ak Google nenájde nič, čo je málo pravdepodobné, prípadne bude niekto hľadať jedinečné zdroje, ktoré nie sú prístupné ani cez Google. Používatelia už dávno rozmýšľajú tak, že to, čo nie je online, vôbec neexistuje, a aj keď existuje, neoplatí sa kvôli tomu ísť do knižnice. Treba si však uvedomiť, že ak takéto materiály nesprístupníme širokej verejnosti online, stanú sa neviditeľnými, a tak neprístup-

nými pre verejnosť. Takéto neprístupné poklady majú knižnice po celom Slovensku. To môže v budúcnosti veľmi skresliť pohľad na minulosť a rozmýšľanie v širšom slova zmysle.

Jedným zo spôsobov zviditeľnenia takýchto zbierok je rešeršná činnosť, ktorú Slovenská národná knižnica ponúka na vysokej úrovni. Prostredníctvom rešerši používateľ získa prehľad literatúry na konkrétnu tému, a tak zistí, čo všetko existuje a čo je dostupné. Na druhej strane, ak používateľ niečo nemá prístupné online z domu, len málokedy príde za takýmto zdrojom do knižnice. Občas (možno automaticky) požiada o možnosť *naskenovať* a následne *poslať online* potrebné texty, avšak v mnohých prípadoch to autorský zákon neumožňuje.

ZÁVISÍ EXISTENCIA KNIŽNÍC OD INOVÁCIÍ?

Ak sa knižnice nerozhodnú inovovať a zavádzať zmeny v poskytovaných knižnično-informačných službách, kde skončia o niekoľko rokov v ponímaní vedeckej či širšej komunity? Stanú sa úložiskom zbierok so študovňami? Ako knihovníka ma táto skutočnosť/vízia/perspektíva vôbec neteší. Preto je veľmi potrebné zavádzať moderné knižnično-informačné služby tak, aby zodpovedali dnešným požiadavkám a zároveň boli atraktívne a prístupné pre každého.

V príspevku som už uviedla, že nie je možné konkurovať korporátu, ako je Google, ale je možné sa zamerať na zbierky a ich bohatstvo tak, aby boli prístupné pre každého a nezabudlo sa na ne. Knižnice zriaďované Ministerstvom kultúry SR alebo verejné knižnice zriaďované krajom, mestom, prípadne obcou sú financované z verejných prostriedkov, a preto majú povinnosť slúžiť verejnosti. Nemôžeme žiť s predstavou, že knižnice sú užitočné len preto, že tu sú, ale musíme neustále hľadať spôsoby, ako dať väčšiu pridanú hodnotu každému nášmu používateľovi či už fyzickému, ktorý nás navštívi, alebo virtuálnemu, ktorý využije knižničné elektronické alebo digitálne služby. Torsten Reimer³ vo svojej štúdii už načrtnol využitie vedeckých knižníc, pričom uviedol, že bohatstvo, ktoré majú, je potrebné spracovávať na vedeckej úrovni, publikovať s otvoreným prístupom a zdieľať tieto poznatky, ktoré by sa dali opätovne využiť.

Knižnice majú v dnešných časoch prejsť na moderné poskytovanie knižnično-informačných služieb.

Čo však tento termín v súčasnosti obsahuje? Čo znamená poskytovať služby čitateľom moderným spôsobom?

Posledných niekoľko rokov nám ukázalo, že prostredie sa mení v závislosti od okolností. Knižnice sa musia meniť spolu s ním. Pandémia odhalila, že klasické požičiavanie fyzických zbierok je síce dôležité, ale musíme sa prispôsobiť súčasným trendom, teda poskytnúť elektronické a digitálne služby. Prechod na elektronické a digitálne služby bol síce zaznamenaný už v predkovidovom období, ale zintenzívnil sa najmä po roku 2020. Práve COVID-19 výrazne ukázal silu a hodnotu digitálnych zdrojov v knižniciach. Knižnice začali nakupovať e-knihy cez poskytovateľov, ktorí mali vyriešené autorskoprávne vzťahy a e-knihy sa nakupovali ako služba. Oveľa zložitejší postup je pri poskytovaní zdigitalizovaného vlastného obsahu. Ten je možné poskytovať len v priestoroch knižnice, aby bol dodržaný autorský zákon 185/2015 Z. z., alebo po uzatvorení zmluvy s autorskou spoločnosťou LITA a dohodnutí si finančnej odmeny autorom kníh, prípadne digitalizovať a sprístupňovať len voľné diela, ktoré nespádajú pod autorský zákon.

Slovenská národná knižnica prišla s unikátnym projektom DIKDA. V roku 2022 sa podarilo uzatvoriť so spoločnosťou LITA rozšírenú hromadnú licenčnú zmluvu, na základe ktorej od 1. 1. 2023 môže sprístupňovať okrem voľných diel aj diela, ktoré sú síce autorsky chránené, ale v obchodnej sieti nedostupné. Ide o literárne a slovesné obchodne nedostupné diela vrátane fotografických diel a diel výtvarného umenia, ktoré sú súčasťou literárnych alebo slovesných obchodne nedostupných diel, alebo sú s nimi spojené, obchodne nedostupné diela výtvarného umenia v podobe pohľadníc a obchodne nedostupné kartografické diela, ktoré spĺňajú podmienky podľa § 12 ods. 1 autorského zákona a sú trvalo uložené v SNK. Licencia bola udelená nielen pre celé územie Slovenskej republiky, ale aj na územie Európskeho hospodárskeho priestoru. Takéto zdigitalizované zdroje sú prístupné na adrese <https://dikda.snk.sk/>.

Základom pre používateľa je jednoduché a rýchle vyhľadávanie informácií z jedného miesta. Z toho vyplýva, že v online katalógu knižnice si používateľ môže nájsť informáciu s odkazom na digitalizovaný zdroj v plnom texte, prípadne, ak nie je zdigitalizovaný, tak môže využiť odkaz na požiadavku vyhotoviť časť kópie, samozrejme, za dodržania autorského zákona. V prípade, že kniha je stratená alebo poškodená, používateľ môže využiť aj možnosť požiadať o medziknižničnú výpožičnú službu a vypožičať si knihu z inej knižnice,

avšak používatelia, ak potrebujú získať informáciu hneď a čo najjednoduchším spôsobom, nemajú záujem o tieto služby (prehľadávať viaceré zdroje) z rozličných dôvodov.

Pre knižnice nie je ospravedlnením ani krátenie finančných prostriedkov, ktorým musia čeliť každý rok. Ide o každoročnú realitu už z obdobia pred pandemiou. Nie je ani možné ospravedlňovať hodnotu knižnice nástupom internetu. Jednoducho povedané – od knihovníkov sa očakáva viac práce a efektivity za menej peňazí. Dôkazom toho je práve *Implementačný plán revízie výdavkov na kultúru 2021 – 2025*⁴, ktorý zahŕňa nárast nielen výpožičiek v knižniciach, ale aj, respektíve zároveň, nárast registrovaných používateľov.

Knižnice by preto mali pristúpiť k rôznym spôsobom zviditeľnenia sa, ako napríklad automatizácia v knižniciach, realizovanie špeciálnych podujatí a pod.

Automatizácia v knižniciach zohráva veľmi dôležitú úlohu v súvislosti s požiadavkami súčasného používateľa. Knihovníci tak budú môcť tráviť viac času v rámci interakcie s používateľmi a poskytovaním ďalších služieb môžu preukazovať používateľom skutočnú hodnotu knižnice.

V súčasnosti knižnice bojujú aj o používateľov, ktorí sa v dôsledku pandémie na ochorenie COVID-19 stále izolujú od spoločnosti a len veľmi pomaly sa vracajú do knižničných priestorov, pretože i naďalej, respektíve čoraz častejšie využívajú vzdialený prístup ku službám, a tak sociálne interakcie naďalej klesajú. Taktiež je veľmi dôležité, aby sa knižnice zapojili do vzájomnej spolupráce s cieľom vrátiť fyzických používateľov do knižníc, aby sa podporila sociálna angažovanosť a komunita.

Príležitosť, ako vrátiť používateľa do priestorov knižníc, je veľa. Je však potrebné, aby si knižnice vybrali ten správny smer a navzájom sa inšpirovali. Možnosťou by mohlo byť aj realizovanie špeciálnych podujatí, ako napríklad kurzy umenia a remesiel, vzdelávanie a integrovanie rôznych kultúr a pod. Je možné vytvárať aj ponuku špeciálnych podujatí, ktoré sú viazané ku konkrétnym udalostiam alebo sviatkom, ako sú Vianoce alebo Veľká noc, prípadne sa zamerať aj na medzinárodné dni, ktoré súvisia s knihou, ako napríklad v januári je *Národný deň sci-fi* (2. 1.), *Deň regálov knižníc* (štvrtá streda v januári), vo februári je *Týždeň detských autorov a ilustrátorov* (prvý februárový týždeň), *Týždeň ocenenia spisovateľov na voľnej nohe* (druhý februárový týždeň), *Deň milovníkov knižnice* (14. 2.), okrem toho celý február

je vnímaný ako *Mesiac milovníkov národných knižníc*; v marci je *Týždeň elektronických kníh* či *Týždeň vrátenia vypožičaných kníh* (prvý marcový týždeň), *Národný deň gramatiky* (4. 3.), *Národný deň napíšte svoj príbeh* (14. 3.), *Národný deň slobody informácií* (16. 3.), *Svetový deň poézie* (21. 3.), *Národný deň čítania Tolkiena* (25. 3.); v apríli je *Deň detskej knihy* (2. 4.), *Národný deň školských knihovníkov* (4. 4.), *Týždeň národných knižníc* (druhý aprílový týždeň), *Deň mladých spisovateľov* (10. 4.), *Národný deň knihovníkov* (16. 4.), *Svetový deň kníh a autorských práv* (23. 4.), *Národný deň rozprávania príbehu* (27. 4.), *Národný deň veľkého čítania poézie* (28. 4.), *Národný mesiac poézie* a pod.⁵

Nezanedbateľnú podporu majú knižnice v médiách, ako noviny, rozhlas, televízia, ale aj hostitelia podcastov či iných fór, s cieľom propagovať knižnice. Niektoré knižnice by mohli ponúknuť svoj priestor na verejné využívanie, a tak prilákať nových používateľov do priestorov knižnice. Dôležité je využiť silu sociálnych médií ako jedného z najväčších nástrojov na komunikáciu s ľuďmi. Pravidelné uverejňovanie príspevkov na jednej až dvoch rôznych platformách s cieľom informovať používateľov knižníc o otváracích hodinách, špeciálnych udalostiach, iniciatívach

knižníc, partnerstvách a funkciách, ktoré s nimi môžu rezonovať, by tiež mohli prilákať nových používateľov. Vhodné je zamerať sa na aktuálne trendy kníh, filmov či výziev na TikTok-u a upozorniť tak používateľov, že služby knižnice sú trendy. To, že je knižnica trendy, môžeme ukázať aj mimo vlastných múrov a zúčastniť sa veľtrhov, festivalov, výstav či iných komunitných podujatí, kde je možné spojiť sa s potenciálnymi používateľmi knižnice. Je dobré na takýchto podujatiach nosiť tričká či šiltovky s logom, aby ľudia vedeli, kto ste, a zvýšili tak povedomie o konkrétnej knižnici.

V neposlednom rade ide aj o spoluprácu medzi knižnicami. Vzájomné zdieľanie skúseností a vytváranie spoločných projektov môže posunúť knižnicu neuveriteľne vpred. Hoci žijeme vo veľmi rýchlo sa meniacej spoločnosti, pre ktorú platí, že to, čo bolo včera nové, je už dnes staré, spolupráca je činnosť nemenná, ktorá bola, je, aj bude medzi nami veľmi dôležitá.

Spolupráca nám dáva možnosti pracovať na spoločnom ciele, z ktorého by mali mať prospech všetky zainteresované knižnice. Pokiaľ si budú knižnice naďalej navzájom konkurovať či medzi sebou súperiť,

prospech nebude mať žiadna z nich a víťazom bude tretia strana. Áno, neustále počúvame o konkurenčnom prostredí, porovnávame sa navzájom v rámci benchmarkingu, aby sme dosiahli lepšie ciele, avšak vyváženosť oboch strán je veľmi dôležitá. Význam spolupráce medzi knižnicami je neoddiskutovateľný. Pri vzájomnej súčinnosti dokážu vyhrávať knižnice, ale pokiaľ medzi sebou súperime, izoluje nás to a podnecuje k nenávisti, stagnácii a možno aj k nevráživosti. Ak sa však naučíme navzájom spolupracovať, budeme ťažiť všetci – nielen knižnice, ale aj používatel. Spolupráca knižníc by mohla poukázať na schopnosť pracovať efektívne a s rešpektom s rôznymi knihovníkmi, robiť kompromisy, budovať konsenzus v rozhodovaní, prevziať spoločnú zodpovednosť za spoluprácu a oceniť názory a príspevky jednotlivých členov tímu z pozície pevnej sebaidentity.

Spolupráca medzi knižnicami by mohla byť kľúčom k úspešnosti knižníc na Slovensku, preto je potrebné vytvoriť také pracovné prostredie, ktoré zabezpečí efektívnu spoluprácu aj medzi zamestnancami. Nebojme sa medzi sebou vymieňať si nápady, vedomosti a informácie. Poskytnime si spätnú väzbu, ako sme jednotlivé nápady implementovali v knižnici. Zapojme do toho každého, aby sme dosiahli spoločný cieľ, teda knižnicu so službami, ktoré využívajú používatelia, ale aj knižnice, ktoré vedia spolupracovať, dokážu byť produktívnejšie a nachádzajú riešenia namiesto toho, aby sa sústredili len na problémy. Samotní knihovníci musia vytvoriť prostredie, v ktorom sa každý bude cítiť pohodlne, keď bude vyjadrovať svoje myšlienky. Musíme sa vzájomne podporovať a byť ochotní zdieľať informácie a nápady. Tímová spolupráca knižníc na Slovensku by sa mala stať súčasťou kultúry celého knižničného systému SR.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Implementačný plán revízie výdavkov na kultúru 2021 – 2025* [online]. Bratislava 2020. 21 s. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/01/implementacny-plan-kultura_2021_2025.pdf#:~:text=Implementa%C4%8Dn%C3%BD%20pl%C3%A1n%20Rev%C3%Adzie%20v%C3%Bddavkov%20na%20kult%C3%Baru%20po%20dohode,opatren%C3%AD%20r%C3%A1mcovo%20pre%20cel%C3%A9%20obdobie%20realiz%C3%A1cie%20opatren%C3%AD%202021-2025.
- REIMER, Torsten. *The once and future library: the role of the national library in supporting research. Insights* [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1629/uksg.409>.
- Revízia výdavkov na kultúru: Záverečná správa* [online]. Bratislava 2020. 147 s. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/10/Revizia_vydavkov_na_kulturu_-_zaverecna_sprava_compressed.pdf.
- Three Trends Shaping the Future of Libraries. In *Library Journal* [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: <https://www.libraryjournal.com/story/three-trends-future>.
- 10 Easy Ways Your Library Can Attract More Patrons. D-tech* [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné na internete: <https://d-techinternational.com/us/blog/2022/11/01/10-easy-ways-your-library-can-attract-more-patrons/>.

KROŠŇU NAHRADILI DIGITÁLNE TECHNOLÓGIE A MY STÁLE ZVEĽAĎUJEME HREBENDOV ODKAZ

MGR. MICHAL TKÁČIK

Matej Hrebenda Slovak Library for the Blind in Levoča (SLB) has a unique position and mission by providing its services to the blind, visually impaired, and people with reading disabilities. Since 2020, it has also become the Slovak authority for Braille, as demonstrated by its publications, magazines, and calendars. SLB also provides access to a number of audiobooks and audio magazines and cooperates with other institutions trying to make their expositions accessible to visually impaired visitors. However, constant developments in the field of digital and supporting technology have led to the need to expand its portfolio of services. The paper explains the importance of Braille and tactile graphics and describes efforts of SLB employees to provide them to those for whom they are essential in terms of personal development and everyday life.

Keywords: Braille, tactile graphics, library and information services, visually impaired users, Matej Hrebenda Slovak Library for the Blind in Levoča

- michal.tkacik@skn.sk
- Slovenská knižnica
pre nevidiacich
Mateja Hrebendu v Levoči
- www.skn.sk

Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hreben-
du v Levoči je knižnicou s jedinečným postavením
i poslaním. Svoje služby poskytuje nevidiacim, sla-
bozrakým a ľuďom s poruchami čítania. Bdie nad
Braillovým písmom v Slovenskej republike ako Slo-
venská autorita pre Braillovo písmo, ktorou sa stala
v roku 2020. Vydáva publikácie, časopisy i kalendáre
v prístupnej forme pre ľudí so zdravotným znevýhod-
nením. Neustále rozširuje svoje služby tak, aby držala
krok so súčasnými trendmi digitálnej éry aj vývojom
v oblasti podporných technológií.

VÝZNAM BRAILLOVHO PÍSMO A HMATOVEJ GRAFIKY

Pokrok v každej oblasti spoločnosť stavia na pleciach
velikánov, mysliteľov a tvorcov, ktorí odovzdali svoje
geniálne myšlienky ľudstvu. Jeden z nich sa narodil
4. januára 1809, aby ako 16-ročný vymyslel a privie-
dol do dokonalosti písmo, ktoré od tých čias nevi-
diacim umožňuje prístup k informáciám. Nevidiaci
Louis Braille sa inšpiroval vojenským písmom Char-
lesa Barbiera, ktoré upravil tak, že do šiestich bodov
a nimi tvorených 63 možných kombinácií zakódoval
písmená abecedy, interpunkciu i hudobný notopis.
S rôznymi úpravami a pravidlami toto Braillovo pís-
mo nevidiaci používajú rovnako ako ľudia bez zra-
kového znevýhodnenia latinku, azbuku či iné formy
písma. Braillovo písmo predstavuje všetko to, čo pís-
saný text – prístup k informáciám a vzdelaniu. Záro-
veň je kľúčovým nástrojom gramotnosti nevidiacich
aj v 21. storočí.

Od čias, keď Louis Braille vypichoval svoje písmo
po jednotlivých bodkách pomocou tabuľky a bod-
kovadla, došlo k obrovskému rozmachu v technoló-
giách jeho zobrazovania i zápisu, hoci tabuľka a bod-
kovadlo stále majú svoje miesto medzi braillovými
pomôckami.

Obr. 1 Braillový riadok Focus Blue. Zdroj: Oktavián Olekšák

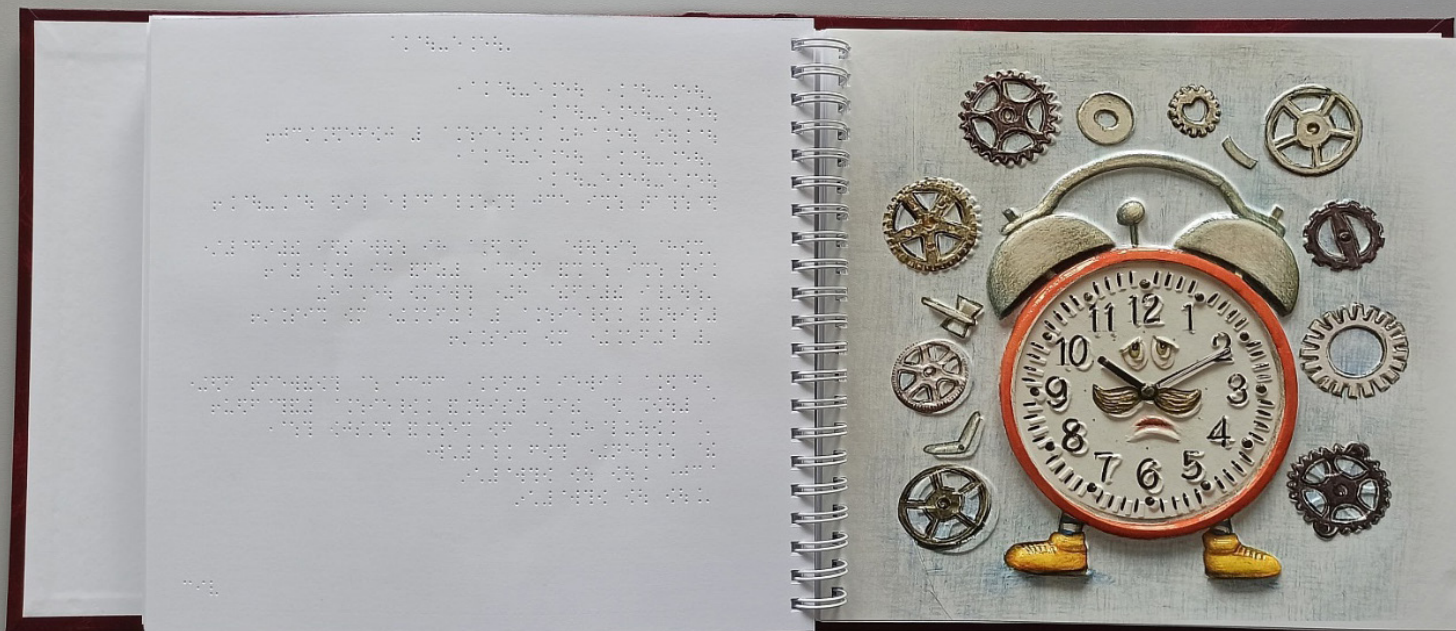
Na Obr. 1 je zobrazený braillový riadok, hmatový
 displej, ktorý zobrazuje aktuálny riadok z obrazovky
 a pri pohybe po obrazovke okamžite mení svoj obsah
 a zobrazuje ho v bodovom písme.

Vďaka vývoju podporných technológií je dnes situ-
ácia jednoduchšia, pretože Braillovo písmo je možné
zobraziť pomocou braillového riadku priamo z počí-
tača, tabletu či mobilného telefónu. Dynamická doba
si však pýta viac a v súčasnosti sa úsilie vývojárov
braillových riadkov orientuje smerom k viacriadko-
vým displejom, ktoré sú schopné zobrazovať viac
riadkov v Braillovom písme a tiež základnú hmatov-
vú grafiku vykreslenú pomocou vystúpených bodov.
Hoci takýchto zariadení na trhu nie je veľa, najbližšie
roky sľubujú ich pribúdanie, azda aj s nižšou cenou,
aby boli pre koncových používateľov dostupnejšie.
Do rúk nevidiacich študentov sa tak dostane unikát-
na možnosť kombinácie písma a obrazu priamo z ob-
razovky počítača, čo je pre bežného čitateľa čiernotla-
če absolútne bežnou záležitosťou.

Z MARAKÉŠA DO LEVOČE

S cieľom zlepšiť dostupnosť diel a iných predmetov
ochrany v prístupných formátoch bola v júni 2013
prijatá Svetovou organizáciou duševného vlastníct-
va (WIPO) Marakéšska zmluva o uľahčení prístupu
k uverejneným dielam pre osoby nevidiace, zrakovo
postihnuté alebo postihnuté inou poruchou čítania.
Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hreben-
du v Levoči (SKN) je oprávnenou právnickou osobou
poskytovať knižničné služby práve tejto cieľovej sku-
pine. Svoje poslanie sme si plnili už dávno pred vzni-
kom či ratifikáciou zmluvy Európskou úniou, keďže
naše prvé knihy v Braillovom písme pre nevidiacich
vytlačili už v roku 1946. Od čias mechanického tlač-
enia Braillovho písma na plechové matrice a následné
odtláčanie do mokrého papiera sme túto časť svojej
práce naskrz zmenili a v súčasnosti pracujeme s naj-
modernejšími technológiami pre spracúvanie textov
do Braillovho písma i hmatovej grafiky.

Čitateľom SKN, ktorí sa u nás zaregistrujú a preuká-
žu príslušnosť do cieľovej skupiny zdravotne znevý-
hodnených v zmysle legislatívy Slovenskej republiky
a Marakéšskej zmluvy, poskytujeme literatúru, časo-
pisy, kalendáre a mnohé ďalšie materiály v prístupnej
forme. V špičkových zvukových štúdiách SKN načí-
tavame audioknihy i zvukové časopisy, ktoré sú číta-

Ilustračná fotografia z knihy z produkcie SKN. Zdroj: Oktavián Olekšák

telom dostupné vo fonde SKN, ako aj v našej digitálnej knižnici. Stovky hodín ročne u nás profesionálni načítavatelia čítajú texty, ktoré v podobe nahrávok na CD nosičoch alebo v digitálnom formáte MP3 vypožičiavame čitateľom. Naše oddelenie tlače a expedície sa stará o výrobu kníh a časopisov v Braillovom písme a hmatovej grafike, pričom využívame rôzne technologické postupy na ich výrobu. Proces tejto výroby je náročný, hoci sme urobili maximum, aby sme efektívne zapojili digitálne technológie a počítače. Táto práca však nevyhnutne vyžaduje v každom kroku zásah ľudskej ruky, preto je výroba Braillovoho písma a hmatovej grafiky stále pomerne náročná.

Digitálna knižnica SKN je veľmi dôležitou platformou poskytovania našich služieb. Vzhľadom na našu celoslovenskú pôsobnosť musíme v čo najväčšej miere zvyšovať dostupnosť svojich služieb pre všetkých čitateľov so zdravotným znevýhodnením, a to bez ohľadu na vzdialenosť ich bydliska od SKN či našich oddelení vo viacerých verejných a mestských knižniciach. Sprístupnením diel v digitálnej knižnici SKN má každý čitateľ možnosť dostať sa k literatúre priamo vo svojom počítači či mobilnom telefóne. Služby poskytujeme aj prostredníctvom obľúbeného programu Corvus, ktorý predstavuje špeciálne používateľské rozhranie telefónov s operačným systémom Android. Takmer deväťtisíc kníh a časopisov vo zvukovom zázname predstavuje fond digitálnej

knižnice, ktorý majú naši čitatelia nepretržite k dispozícii. V jedinečnom projekte *e-Braille* sme začali v digitálnej knižnici poskytovať knihy v digitálnom braillovom formáte, ktoré si môžu čitatelia čítať prostredníctvom braillového riadku. V tomto digitálnom formáte je zachované formátovanie a grafická úprava kníh tak, ako by boli vytlačené v Braillovom písme. Taktiež poskytujeme prístup k digitálnym dokumentom prístupným pre podporné technológie, teda čítače obrazovky i zväčšovacie softvéry.

Vďaka ústretovému prístupu Slovenskej národnej knižnice v Martine (SNK) môžeme spolupracovať na prístupe k digitálnemu fondu SNK pre ľudí so zrakovým znevýhodnením a poruchami čítania v rozsahu voľných i obchodne nedostupných diel. Tieto diela budeme pre cieľovú skupinu zdravotne znevýhodnených čitateľov upravovať do prístupnej podoby pre čítač obrazovky či braillový riadok tak, aby dokázali s knihou či časopisom pracovať v známom prostredí svojho zariadenia.

PRÍSTUPNE NIELEN U NÁS

Pri sprístupňovaní služieb radi pomôžeme každej inštitúcii poskytujúcej svoje služby verejnosti. Okrem knižničných totiž ponúkame aj služby rôznym inšti-

Ilustračný obrázok tabule v Botanickej záhrade v Košiciach. Zdroj: Oktavián Olekšák

túciám, ktoré chcú svoje expozície či priestory prístupniť nevidiacim pomocou opisov v Braillovom písme či prostredníctvom kníh s textovými a obrazovými sprievodcami. Vyrábame rôzne štítky, popisy, reliéfne plániky či reliéfne podoby obrázkov obohacujúce zážitok nevidiacich a slabozrakých návštevníkov našich partnerov a zákazníkov.

Z KULTÚRNEHO STÁNKU BLIŽŠIE K ĽUĎOM

Hoci je fond SKN dosť bohatý, dostupnosť diel a informácií v prístupnej forme pre nevidiacich a slabozrakých sa s dostupnosťou bežných diel na trhu pre intaktnú populáciu nedá ani porovnať. Napríklad len donedávna nebolo na Slovensku možné pre nevidiaceho zakúpenie knihy v Braillovom písme, pretože takúto možnosť neposkytovalo žiadne kníhkupectvo a všetky materiály v Braillovom písme boli dostupné našim čitateľom len

na vypožičanie. Vďaka podpore Ministerstva kultúry Slovenskej republiky SKN vo februári 2023 spustila nový online obchod, ktorého cieľom je tento alarmujúci stav napraviť. Na stránke <https://www.skn.sk/e-shop> ponúkame možnosť zakúpenia materiálov v Braillovom písme a aj v hmatovej grafike. V našom obchode si ktokoľvek môže vybrať zo stále narastajúcej ponuky braillových a hmatových kníh, časopisov, kalendárov či pohľadníc. Naším cieľom je naplniť e-shop takými produktmi, ktoré sú pre intaktnú populáciu absolútne bežnými knihami či tlačovinami dennej potreby, veď aj nevidiaci kuchári majú potrebu mať svoj vlastný výtlačok kuchárskej knihy a nevidiace deti tiež chcú mať svoju obľúbenú knižku. Blahoželanie k sviatku v Braillovom písme s reliéfnym obrázkom rozhodne poteší viac ako prianie, ktoré si nevidiaci nemôžu prečítať. Naš e-shop poskytuje dosiaľ neprístupné možnosti, teda zakúpiť si knihu rovnako ako je možné zakúpiť si ju v čiernotlačí v akomkoľvek obchode či kníhkupectve. Vďaka tomu je možné nakladať s ňou podľa vlastného uváženia, napríklad darovať ju a spraviť tak radosť svojim blízkym či kamarátom.

PREZENTÁCIA BRAILLOVHO PÍSMO

Bez mediálnej prezentácie to v dnešnej dobe nejde. Rozširovanie našich služieb a zvyšovanie braillovej gramotnosti nemôžu priniesť svoje ovocie, ak sa Braillovým písmom a hmatovou grafikou nebudú môcť nevidiaci stretávať vo svojom okolí, pri bežných každodenných činnostiach či pri cestovaní. Úsilie venujeme aj informovaniu verejnosti o ich dôležitosti a o tom, že potrebujeme pomoc každého, kto môže prístupnosť informácií v Braillovom písme nejakou ovplyvniť, napríklad vo svojej inštitúcii, na verejnom priestranstve, v doprave a podobne.

Braillovo písmo sme verejnosti predstavili v krátkom filme s názvom *Nevidím*, ktorý na troch ľudských osudoch predstavuje dôležitosť Braillovho písma v živote nevidiaceho človeka. Film je umeleckým stvárnením jednoduchej, no veľmi dôležitej skutočnosti: písmo je pre človeka jedným z najdôležitejších komunikačných nástrojov a takým je aj Braillovo písmo, či už ide o vzdelávanie, domácnosť alebo zamestnanie. Film je dostupný na našom YouTube kanáli @SKNLevoca, a to v slovenčine a angličtine, ale aj s titulkami v posunkovom jazyku.

QR kód na načítanie filmu *Nevidím*

SKN sa významne podieľala aj na vytvorení videa o význame Braillovho písma Európskej únie nevidiacich, ktoré poskytuje divákovi prierez možnými technikami vytvorenia Braillovho písma aj v domácom prostredí, ako aj pohľad na rôzne situácie, v ktorých je Braillovo písmo neoceniteľným pomocníkom. Toto video je dostupné v ôsmich jazykoch na YouTube kanáli Európskej únie nevidiacich @europeanblindunion8354, okrem iných aj v slovenčine.

QR kód na načítanie videa *Význam Braillovho písma*

BRAILLOVO PÍSMO VO VZDELÁVACOM PROCESE POKRIVKÁVA

Kde inde začať, ak nie v škole? Veď tam sa všetci žiaci učia písať, čítať, používať písmo ako súčasť svojich životov. Odmalička nás písmo sprevádza každý deň na tisíc miestach – na škatuli s cereáliami pri raňajkách, na kozmetických prípravkoch v kúpeľni, na ozname vylepenom vo výtahu, v škole, v práci, v banke či obchode, skrátka všade. S Braillovým písmom to, žiaľ, nie je také jednoznačné, pretože v súčasnosti ešte stále existuje viacej výrobkov, produktov a miest, ktoré neposkytujú žiadnu informáciu v Braillovom písme. Alarmujúca je situácia vo vzdelávacom procese, pretože na Slovensku neexistuje efektívne riešenie prepisovania učebníc do prístupnej podoby. Nevidiaci žiaci sa v školách učia buď z posledných zásob starých prepísaných učebníc, alebo sa spoliehajú na prácu s auditívnym prijímaním informácií od predčitateľa alebo od hlasovej syntézy. S jazykom a textom však nie je možné pracovať len na základe jeho počutej verzie, Braillovo písmo a hmatová grafika sú nevyhnutnými nástrojmi gramotnosti nevidiacich ľudí. Aj preto sa SKN usiluje o to, aby sme efektívny proces prepisovania učebníc a vzdelávacích materiálov so spolupracujúcimi organizáciami a s kompetentnými orgánmi zaviedli do dobre fungujúcej praxe.

Nielen vo vzdelávaní, ale aj vo všetkých ostatných oblastiach je potrebné dať Braillovmu písmu priestor, aby skutočne a plnohodnotne plnil svoju funkciu písma a aby sa prostredníctvom neho nevidiaci dostávali k čoraz väčšiemu množstvu dôležitých informácií. A aj keď si v mnohom v súčasnosti dokážu pomôcť mobilným telefónom, odfotením obrázka s textom

a jeho OCR rozpoznaním, Braillovo písmo poskytuje veľmi efektívnu formu nezávislú od nabitých batérií, správnych uhlov fotenia a podobne. Slovenská autorita pre Braillovo písmo je pripravená poskytnúť kon-

zultácie v oblasti označovania produktov či priestorov Braillovým písmom tak, aby bolo jeho využitie efektívne. Kontaktné údaje sú uvedené na stránke <https://www.skn.sk/sabp>.

ODBORNÉ MATERIÁLY PRE KONZERVANTOV A REŠTAURÁTOROV TERAZ VOĽNE DOSTUPNÉ

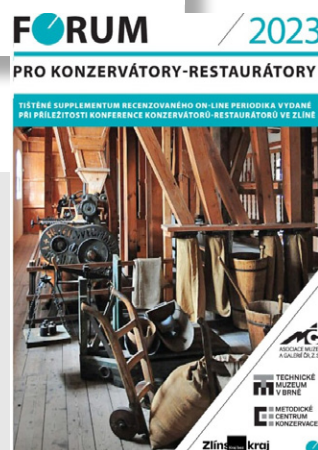
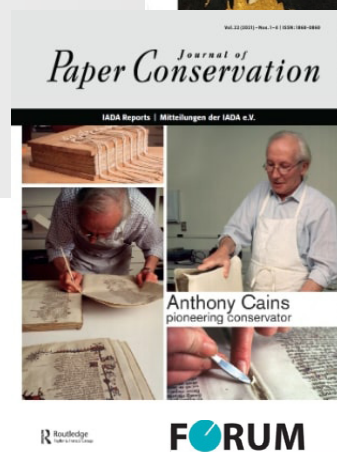
Európske výskumné centrum European Research Centre for Book and Paper Conservation-Restoration ponúka voľne dostupné odborné materiály z oblasti konzervátorstva a reštaurátorstva, ako

- ♦ články publikované v recenzovanom periodiku *Conservation Update* (<https://www.conservationupdate.com/>),
- ♦ články z viac než 100 ďalších periodík v 30 jazykoch (<https://www.erc-bpcr.org/MuLiBiNe/>),
- ♦ záznamy z prednášok (<https://www.erc-bpcr.org/Awards/>),
- ♦ záznamy z online konferencií (<http://www.erc-bpcr.org/OurEvents/>),
- ♦ prehľad minulých a pripravovaných konferencií (<http://www.erc-bpcr.org/OtherEvents/>).

PROFESSIONAL MATERIALS FOR CONSERVATORS AND RESTORERS NOW FREELY AVAILABLE

The European Research Center for Book and Paper Conservation-Restoration offers freely available scholarly materials in the field of conservation and restoration, such as

- ♦ articles published in the peer-reviewed periodical *Conservation Update* (<https://www.conservationupdate.com/>),
- ♦ articles from more than 100 other scholarly periodicals published in 30 languages (<https://www.erc-bpcr.org/MuLiBiNe/>),
- ♦ recordings from lectures (<https://www.erc-bpcr.org/Awards/>),
- ♦ recordings from online conferences (<http://www.erc-bpcr.org/OurEvents/>),
- ♦ overview of past and upcoming conferences (<http://www.erc-bpcr.org/OtherEvents/>).

POČIATKY REDIZAJNU WEBOVÉHO SÍDLA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

MGR. ZUZANA STRUHÁRIKOVÁ, PHD.

Slovak National Library (SNL) is one of the most important educational and cultural institutions in Slovakia with a national as well as international outreach. Therefore, the effectiveness of its digital services is crucial in terms of its relevance and credibility for users. As a result, the SNL management proceeded to reevaluation of the current state of its website which does not meet the requirements for its usability. The aim of the paper is to describe the process of user research to prevent problems that users encounter when interacting with the website. In addition to presenting the preparatory phases and research methodology, the author summarizes the most important findings and recommendations which she proposes to apply and then verify their effectiveness via continuous research. That is to say, constant review of the website's usability cannot be carried out in isolation and without contact with real users.

Keywords: usability, user experience, user research, information presentation, information organization, user interface, Slovak National Library

 zuzana.struharikova@snk.sk

 Slovenská národná knižnica

 www.snk.sk

„Knihovníci nie sú používateľmi knižnice. Základným pravidlom používateľsky orientovaného dizajnu a mantrou, ktorú by sme si mali neustále opakovať, je: „Používateľ nie je ako ja.“

Reidsma

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Vznik prvých technológií sa vo všeobecnosti považuje za dôsledok aktuálnych potrieb profesionálov z rôznych vedných oblastí, ktorí boli ich primárnymi a prakticky jedinými relevantnými používateľmi. Z tohto hľadiska, prirodzene, nedávalo zmysel zohľadňovať laického používateľa a prispôbovať možnosti interakcie s konkrétnou technológiou jeho mentálnemu modelu. Napriek realizácii niekoľkých prieskumov zameraných na informačné potreby je nevyhnutné zdôrazniť, že výskumníci brali do úvahy primárne odbornú verejnosť (Fisher – Julien, 2009). Išlo pritom o prirodzený vývoj súvisiaci s nedostupnosťou technológií v živote bežného človeka, pre ktorého ich využívanie v tom čase nemalo prakticky žiadny význam. Tento systémovo orientovaný prístup sa však neskôr premietol aj do koncipovania webových rozhraní určených širšej verejnosti.

Opakujúce sa problémy pri interakcii používateľov s týmito rozhraniami v osemdesiatych rokoch 20. storočia viedli k upriameniu pozornosti na možnosti ich riešenia, ako aj na samotnú problematiku použiteľnosti (Soegaard, 2012). Nielsen (2012) definuje použiteľnosť ako „kvalitatívny atribút určujúci, do akej miery sú používateľské rozhrania ľahko použiteľné“, pričom identifikuje päť komponentov kvality:

- ♦ **Naučiteľnosť** – Je používateľ schopný realizovať základné úkony pri prvom kontakte s webovou stránkou?
- ♦ **Efektivita** – Ako dlho používateľ realizuje jednotlivé úkony súvisiace s webovou stránkou?
- ♦ **Zapamätateľnosť** – Je používateľ schopný interagovať s webovou stránkou, ak sa na ňu po čase vráti?
- ♦ **Chybovosť** – Aká je miera chybovosti používateľa pri používaní webovej stránky? O aké chyby ide? Ako rýchlo sa s nimi dokáže vysporiadať?
- ♦ **Uspokojenie** – Do akej miery je interakcia s webovou stránkou uspokojujúca?

Jednotlivé komponenty určujú povahu **používateľskej skúsenosti** (z angl. *user experience*, skratka UX),

teda či ju možno hodnotiť ako pozitívnu alebo ako negatívnu. Používateľská skúsenosť sa postupne stala všeobecne akceptovaným konceptom, ktorého význam sa odráža v čoraz väčšom množstve (nielen) digitálnych produktov a služieb. Tvorcovia webových rozhraní tak čoraz častejšie reflektujú na potreby bežných používateľov, respektíve na potreby firiem a inštitúcií, pre ktoré sa pozitívna skúsenosť používateľov s ich produktom a značkou stala kľúčovou.

Na druhej strane stoja inštitúcie, ktorým obmedzené časové, personálne či finančné zdroje bránia pri zavádzaní požiadaviek zo strany používateľov do praxe. Medzi takéto inštitúcie dodnes patria aj knižnice, ktorých webové sídla v mnohých prípadoch nespĺňajú ani bežné štandardy použiteľnosti a prístupnosti, nehovoriac o absencii akýchkoľvek prieskumov s reálnymi používateľmi. Pre Polgera (2011) predstavuje webové sídlo knižnice jej virtuálny verejný obraz, ktorý by mal umožňovať rýchle a jednoduché nájdenie relevantnej informácie, ktorá je aktuálna, bezplatná a prezentovaná zrozumiteľným spôsobom. Efektívnu komunikáciu medzi používateľom a knižnicou považuje za nevyhnutnú vzhľadom na poslanie knižnice, ktorým by v prvom rade malo byť poskytovanie služieb verejnosti. Kaspereková (2011) o použiteľnosti webového sídla knižnice dokonca hovorí ako o jednom zo základných predpokladov jej dôveryhodnosti. Napriek nedostatočnej pozornosti venovanej používateľskej skúsenosti v kontexte knižníc sa doneďava realizovalo viacero výskumov zameraných najmä na princípy organizácie a prezentácie informácií na ich webových sídlach.

Jedným z nich je aj výskum Beckerovej a Yannottovej (2013), ktorého cieľom bolo zjednodušiť navigáciu na stránke Univerzitetnej knižnice Hunter College a prispôbiť využívanú terminológiu laickému používateľovi. Z výskumu vyplynuli výrazné rozdiely v navrhovanej terminológii medzi zamestnancami knižnice na jednej a študentmi na druhej strane. Druhá zmienaná skupina používateľov sa tak pri vyhľadávaní informácií stretávala s mnohými problémami. Okrem toho sa ukázalo, že študenti preferujú vyhľadávanie prostredníctvom vyhľadávačov s využitím kľúčových slov, čo z hľadiska rozdielov vo využívanej terminológii môže oveľa častejšie viesť k neúspešnému vyhľadávaniu či k všeobecnému nezaujmu o využívanie služieb knižnice.

Murdoch a Hearneová (2014) sa prostredníctvom nástroja Google Analytics rozhodli identifikovať

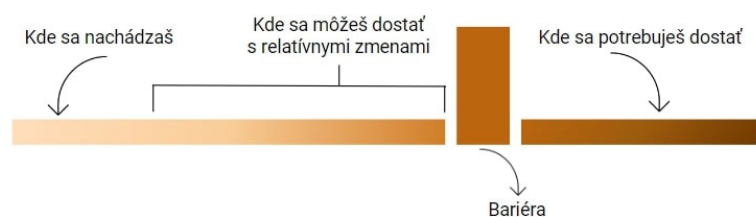
hlavné problémy webového sídla knižnice Technickej univerzity v Aucklande. Išlo pritom o odozvu na narastajúci záujem vedenia knižnice o používateľsky orientovaný prístup. Výskum odhalil nielen všeobecnú preferenciu vyhľadávania prostredníctvom kľúčových slov a vyhľadávacieho poľa, ale aj náhodné kliknutia a častý návrat na predchádzajúce stránky, ktorý naznačoval určitú mieru dezorientácie.

Najnovším zo zmienených výskumov je používateľské testovanie so študentmi Mount Saint Vincent University v Kanade, ktoré takisto potvrdilo výrazné rozdiely medzi mentálnym modelom laických používateľov a pracovníkmi knižnice dohliadajúcimi na obsah jej webového sídla. Ukázalo sa, že viacerí študenti nerozumejú ani základným termínom ako „dokument“, „katalóg“ či „databáza“ (Gillis, 2017). Gillis (2017) v tejto súvislosti hovorí o problematickom procese prispôsobovania terminológie bežným používateľom vzhľadom na subjektívne znalosti, skúsenosti, emocionálne nastavenie, sociálne a kultúrne pozadie každého jednotlivca. Okrem toho je podľa nášho názoru nevyhnutné zohľadňovať aj zaužívanú terminológiu knihovníckeho prostredia, ktorú v mnohých prípadoch nie je možné zásadným spôsobom obmieňať.

Napriek tomu sa v minulosti viacerí odborníci vyhradili voči neadekvátnemu využívaniu knihovníckej terminológie a žargónu, ktoré – okrem iného – môžu viesť aj k demotivácii používateľa či dokonca k vyhýbaniu sa knižniciam ako takým. Schneiderová sa ako jedna z prvých vyhradila voči akémukoľvek využívaniu žargónu v inštitúciách poskytujúcich služby širokej verejnosti, pričom zdôraznila významnú úlohu používateľských prieskumov (Schneider, 2010, cit. podľa Polger, 2011). Okrem nej sa však v minulosti objavili aj ďalší zástancovia používateľských prieskumov a kvalitatívnych výskumných metód či zástancovia spolupráce knižníc s dizajnérmami a marketingovými špecialistami pri vytváraní čistého a jednoduchého dizajnu webových sídiel (Hohmann, 2001, cit. podľa Polger, 2011). V danom období išlo predovšetkým o odozvu na obsahovo saturované stránky s množstvom reklám a interaktívnych prvkov.

Z uvedeného vyplýva, že prevažná časť používateľsky orientovaných prieskumov v kontexte knižníc sa zameriava na navigáciu a na jednotlivé kategórie, respektíve na využívanú terminológiu a na jej zosúladenie s mentálnym modelom laického používateľa. Je však dôležité poznamenať, že prakticky všetci

autori poukazujú na nevyhnutnosť pravidelných používateľských prieskumov, a to už v počiatočných fázach navrhovania webového rozhrania. Cieľom je zabezpečiť čo najlepšiu používateľskú skúsenosť skôr než dôjde k jeho implementácii, čím sa do značnej miery znižujú finančné náklady spojené s opakovaným procesom redizajnu. Mnohí pritom vyzdvihujú iteratívnu povahu prieskumov vyplývajúcu z ich kontinuity a potreby priebežného riešenia novovzniknutých problémov. Murdoch a Hearnová (2014) tento prístup obhajujú aj sponchybnosťou čiastkových (relatívnych) zmien, rezultujúcich z len povrchového prieskumu, ktorých pozitívny vplyv je spravidla dočasný, ale nepostačuje na prekonanie pomyselných bariéry (Obr. 1). Dôležité je podľa nich prekonať pomyselnú bariéru, ktorá predstavuje hranicu medzi riešeniami vychádzajúcimi z domnienok profesionálov a relevantnými riešeniami.

Obr. 1 Výsledok relatívnych zmien. Zdroj: Hart, 2010, cit. podľa Murdoch – Hearne, 2014

REDIZAJN WEBOVÉHO SÍDLA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

Všeobecná dostupnosť digitálnych technológií a zvyšujúce sa nároky na použiteľnosť webových rozhraní spôsobili, že knižnice sa do značnej miery stávajú závislými od efektívnej prezentácie svojej činnosti a služieb v digitálnom prostredí. Napriek významnému postaveniu Slovenskej národnej knižnice (SNK) na Slovensku i v zahraničí je nevyhnutné poukázať na viditeľnú zastaranosť jej webového sídla, ktoré sa od súčasných štandardov líši z formálneho, obsahového aj funkčného hľadiska. Ukázalo sa, že bežný používateľ dodnes nebol faktorom formujúcim jeho súčasnú podobu – tá vychádzala primárne z interných rozhodnutí, vznikajúcich v akejsi izolácii.

Z dôvodu technologického pokroku a pretrvávajúcich problémov, s ktorými sa používatelia na jednotlivých zamestnancov knižnice obracali, pristúpilo vedenie knižnice ku kompletnému redizajnu webového sídla so zámerom jeho potenciálneho rozšírenia aj na ďalšie subdomény spadajúce pod SNK. Všeobecnou výzvou bolo priblížiť činnosť a služby knižnice čo najširšiemu okruhu používateľov, bez ohľadu na ich technologické či odborné znalosti. S cieľom zabezpečiť pozitívnu používateľskú skúsenosť tak postupne začali prebiehať prípravy na realizáciu prvých používateľsky orientovaných prieskumov, ktoré by umožnili identifikovať problematické aspekty jednotlivých stránok a boli by východiskom pre hľadanie vhodných riešení.

CIELE PRIESKUMU

V rámci prieskumu sme sa zamerali na hlavné webové sídlo (dostupné na www.snk.sk) a na jeho špecifiká z hľadiska organizácie a prezentácie informácií s cieľom:

- overiť zrozumiteľnosť odborných termínov na jednotlivých stránkach,
- overiť prehľadnosť a intuitívnosť navigácie,
- navrhnúť možnosti prispôsobenia prezentácie a organizácie informácií potrebám rôznych skupín používateľov.

V prvom rade sme sa chceli zamerať na obsahové špecifiká webového sídla, ktoré sme subjektívne vnímali ako najkritickejšie. Zistenie a následnú nápravu potenciálnych nedostatkov sme navyše považovali za základ pre následné riešenie jeho formálnych a funkčných aspektov. Samotnému prieskumu s používateľmi predchádzala analýza východiskovej situácie na internej aj externej úrovni.

VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA

Prvým krokom analýzy východiskovej situácie bol interný UX audit pôvodnej navigácie a identifikácia nedostatkov, o ktorých sme predpokladali, že by mohli mať negatívny vplyv na interakciu používateľov s webovým sídlom. UX audit možno charakterizovať ako identifikáciu z hľadiska používateľa problematických aspektov digitálneho produktu, teda aj webu alebo aplikácie (Naji, [bez dátumu]). Rovnako ako finančné audity aj UX audit využíva empirické metódy na zmapovanie aktuálnej situácie a ponúka heuristické

odporúčania na vylepšenia, v tomto prípade zamerané na používateľa. Z analýzy vyplynulo viacero zistení, na ktoré sme sa rozhodli zamerať v rámci plánovaného prieskumu s používateľmi.

Ukázalo sa, že informácie dostupné na webovom sídle sú organizované do nadmerného množstva kategórií druhej (v niektorých prípadoch aj tretej) úrovne, čo nielen znižuje pravdepodobnosť nájdenia relevantnej informácie, no zároveň ide z hľadiska času o značne neefektívne riešenie. V tomto smere sme považovali za nevyhnutné overiť, do akej miery sú jednotlivé skupiny používateľov schopné orientovať sa v takomto systéme organizácie informácií. Z analýzy tiež vyplynulo, že pomenovanie niektorých kategórií je nezrozumiteľné a nejednoznačné. Z tohto dôvodu bolo dôležité overiť nielen to, či používatelia rozumejú aj menej zaužívaným termínom, ale tiež to, či sú schopní jednoznačne určiť, v ktorej kategórii sa informácia nachádza.

Logickosť umiestnenia informácie pritom nie je kľúčová výlučne z dôvodu potreby jednoznačnej identifikácie relevantnej kategórie, ale rovnako aj z hľadiska poradia a dôležitosti kategórie v danom súbore kategórií. Analýza totiž potvrdila predpoklad, že poradie kategórií tej istej úrovne neodráža vždy mieru ich relevantnosti. Nielenže sa tak na prvých pozíciách vyskytovali kategórie, ktoré s kategóriou, do ktorej boli zaradené, súviseli skôr okrajovo, ale zohľadňovaná nebola ani ich relevantnosť vo vzťahu k samotnému používateľovi. Vzhľadom na mnohé výskumy, ktoré potvrdzujú, že väčšina používateľov trávi na webovom sídle len niekoľko málo minút, je nevyhnutné, aby boli schopní dostať sa k relevantnej informácii bez neprimeraných časových či kognitívnych nárokov.

V rámci oboznamovania sa s východiskovou situáciou sme sa tiež rozhodli realizovať niekoľko rozhovorov s vybranými zamestnancami SNK s cieľom zmapovať problémy a otázky, s ktorými sa na nich používatelia obracajú najčastejšie. Predpokladali sme, že získané informácie by nám mohli pomôcť pri ďalšom koncipovaní a smerovaní prieskumu. Z rozhovorov vyplynulo, že jednotlivé problémy používateľov s webovým sídlom súvisia predovšetkým s (a) celkovou neprehľadnosťou a princípmi organizácie informácií, s (b) nedostatočnou vizuálnou hierarchiou informácií a s (c) nedostatočným rozlišovaním medzi informáciami týkajúcimi sa jednotlivých pracovísk SNK. Čiastočne sa tak potvrdili zistenia interného UX auditu v oblasti organizácie informácií a problémov,

O nás

- » Slovenská národná knižnica
- » Kontakty
- » Riadenie
- » Výročné správy
- » Zverejňovanie
- » Verejné obstarávanie
- » Prenájom a výpožičky
- » Slobodný prístup k informáciám

Boj proti korupcii

- » Etický kódex zamestnanca SNK
- » Príkaz o boji proti korupcii
- » Oznamovanie protispoločenskej činnosti
- » Vybavovanie sťažností a petičné právo

Kariéra v SNK

- » Personálna politika
- » Aktuálne pracovné pozície

Médiá

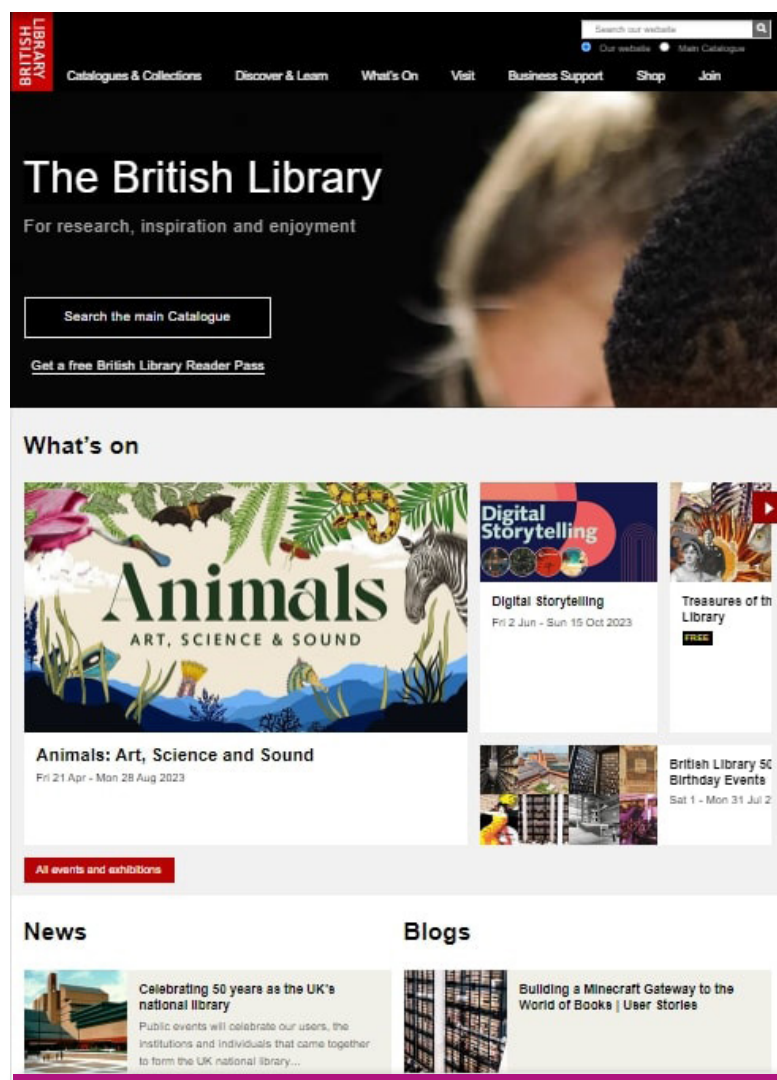
- » Tlačové správy
- » Napísali, povedali o nás
- » Videogaléria
- » Kontakt
- » Logá SNK
- » DIKDA na stiahnutie

Obr. 2 Pôvodná navigácia na webovom sídle SNK. Zdroj: www.snk.sk

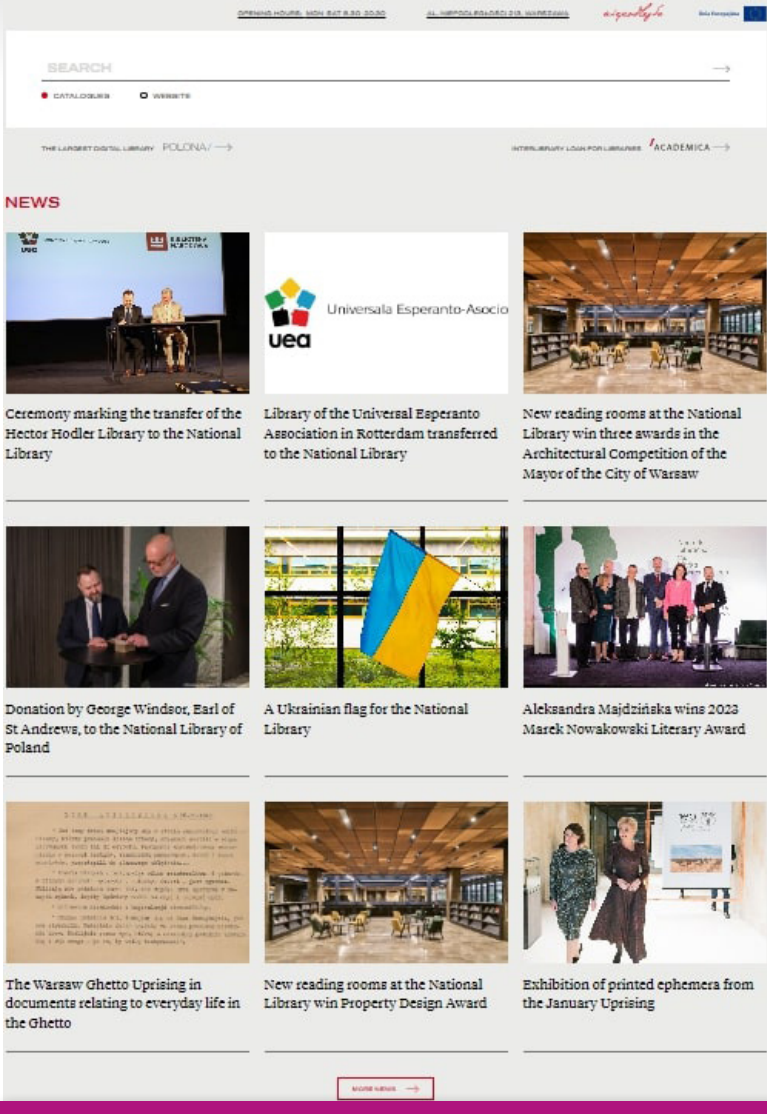
ktoré vyplývajú z jej súčasnej podoby. Zamestnanci zmienili aj nedostatky súvisiace so spôsobom prezentácie informácií na jednotlivých stránkach webového sídla. Z tohto dôvodu sme sa v rámci používateľského prieskumu rozhodli zamerať aj na tento aspekt skúmanej problematiky.

S cieľom ponúknuť možné riešenia, zohľadňujúce používateľskú skúsenosť, bola v úvodnej fáze výskumu zrealizovaná aj kompetitívna analýza, respektíve analýza konkurencie, ako napríklad na stránkach knižníc British Library alebo Národnej knižnice Poľska (Obr. 3 a Obr. 4). Ide prakticky o komparáciu stránky, ktorá je predmetom skúmania s ďalšími stránkami rovnakého alebo podobného zamerania, ktoré vo vzťahu k analyzovanej stránke možno považovať za konkurenčné. Komparácia pritom môže mať holistický charakter, keď sa stránka hodnotí na základe všeobecných metrik použiteľnosti, alebo môže ísť o fragmentované porovnanie funkcií, obsahu a prvkov dizajnu naprieč vybranými stránkami (Schade, 2013).

Predmetom nášho prieskumu bolo zistiť, akým spôsobom sú informácie organizované a prezentované na webových sídlach iných knižníc – národných i verejných, domácich i zahraničných. Zameriavali sme sa pritom predovšetkým na celkovú prehľadnosť, umiestnenie a zrozumiteľnosť poskytovaných informácií. Na základe analýzy sme identifikovali viaceré trendy, ktorých nasledovanie by mohlo prispieť

Obr. 3 Stránka British Library. Zdroj: www.bl.uk

Obr. 4 Stránka Národnej knižnice Poľska. Zdroj: www.bn.org.pl

k zlepšeniu používateľskej skúsenosti pri interakcii s webovým sídlom SNK. Ide predovšetkým o:

- upúšťanie od striktno knižníckej terminológie,
- menšie množstvo kategórií a hierarchických úrovní,
- umiestnenie kategórie 3. úrovne mimo navigačnej lišty,
- rozlišovanie medzi obsahom určeným laickej a odbornej verejnosti,
- inšpirovanie sa prvkami stránok komerčného charakteru.

Z uvedených zistení vyplýva, že knižnice si postupne začínajú uvedomovať význam používateľskej skúsenosti a ich snahou je reflektovať na technologický pokrok a aktuálne trendy v oblasti navrhovania webových rozhraní. Napriek tomu je nevyhnutné poukázať na pretrvávajúce nedostatky, ktoré možno s najväčšou pravdepodobnosťou pripisovať nepostačujúcim finančným, časovým a personálnym kapacitám. Okrem toho možno hovoriť aj o nízkej miere

inštitucionálneho povedomia o problematike používateľskej skúsenosti, ktorá môže brániť navýšeniu uvedených kapacít.

METODOLOGICKÉ VYMEDZENIE

Na základe stanovených cieľov sme sa rozhodli aplikovať dve kvalitatívne výskumné metódy – card sorting a používateľské testovanie. Obe metódy pritom boli doplnené o metódu hlasného myslenia, v ktorej respondenti verbalizovali svoje myšlienkové procesy, pocity a názory.

Card sorting možno charakterizovať ako metódu triedenia kariet označených kľúčovými slovami, slovnými spojeniami či názvami do významovo podobných skupín. Sherwinová (2018) metódu card sorting spája s možnosťou odhaliť štruktúru doménových znalostí používateľov s cieľom vytvoriť informačnú architektúru webového sídla takým spôsobom, ktorý zodpovedá ich očakávaniam. Prostredníctvom tejto metódy sme skúmali, do akej miery používatelia rozumejú významu prezentovaných informácií a akým spôsobom by ich rozdelili do jednotlivých obsahových celkov. V tomto prípade išlo o hybridnú formu card sortingu, pričom respondenti manipulovali s vopred vyplnenými kartičkami a triedili ich do ľubovoľných skupín na základe ich subjektívne vnímanej podobnosti.

V druhej časti prieskumu sme sa prostredníctvom **používateľského testovania** zamerali na navigáciu a na celkovú orientáciu respondentov v procese získavania relevantných informácií. Používateľské testovanie spočíva v interakcii (potenciálneho) používateľa s testovaným produktom takým spôsobom, ktorý z hľadiska účelu daného produktu možno považovať za bežný (Dumas – Redish, 1999, cit. podľa Fleury a Chaniaud, 2023). Počas používateľského testovania výskumník sleduje správanie respondenta a mieru úspešnosti jeho interakcie, na základe čoho následne identifikuje konkrétne problémy použiteľnosti. Vzhľadom na identifikáciu štyroch typov používateľov (laici, bádatelia, knihovníci, vydavatelia) sme formulovali štyri typy úloh, respektíve hypotetických informačných potrieb, ktoré respondenti mali riešiť prostredníctvom kategórií v hlavnej navigačnej lište.

Prieskumu sa zúčastnilo 23 respondentov (9 mužov a 14 žien) pochádzajúcich z rôznych častí (prevažne) Slovenskej republiky, ktorí z hľadiska svojich záujmov a potrieb spadajú do rôznych používateľských skupín (laici, bádatelia, knihovníci, vydavatelia).

VÝSLEDKY

Na základe výsledkov card sortingu sme identifikovali tri hlavné problémy súvisiace predovšetkým so zrozumiteľnosťou a celkovou prehľadnosťou webového sídla.

Ukázalo sa, že respondenti nerozumejú knihovníckym termínom, ktoré nie sú všeobecne zaužívané, bez ohľadu na to, či boli uvádzané v celej alebo skrátenej forme. Išlo napríklad o slovné spojenie „reprografické služby“, ale aj o skratky vzťahujúce sa napríklad k elektronickým informačným zdrojom (EIZ) či k medziknižničnej a medzinárodnej medziknižničnej výpožičnej službe (MVS, MMVS).

„A to sa zdalo niekomu lepšie ako kopírovacie služby? ... To by som teda netrafila ani za milión rokov.“

„Rozhodne nie pod takýmto [ukázala na kartičku EIZ]. Možno múdri ľudia na to prídu, ale aby to bolo zrozumiteľné. ... Keď pôjdem druhýkrát, už budem vedieť, že to je to, ale keď to otváram [prvýkrát]...“

V tomto smere sa pravdepodobne najzásadnejším spôsobom prejavili rozdiely medzi preferenciami a očakávaniami zamestnancov knižnice a používateľmi pohybujúcimi sa mimo prostredia SNK. Určitá miera neporozumenia sa však objavila aj u niektorých respondentov z prostredia menších verejných knižníc, ktoré neposkytujú niektoré zo služieb SNK. Domnievame sa, že uvedené rozdiely môžu negatívne ovplyvňovať úspešnosť informačného prieskumu aj v prípade vyhľadávania prostredníctvom kľúčových

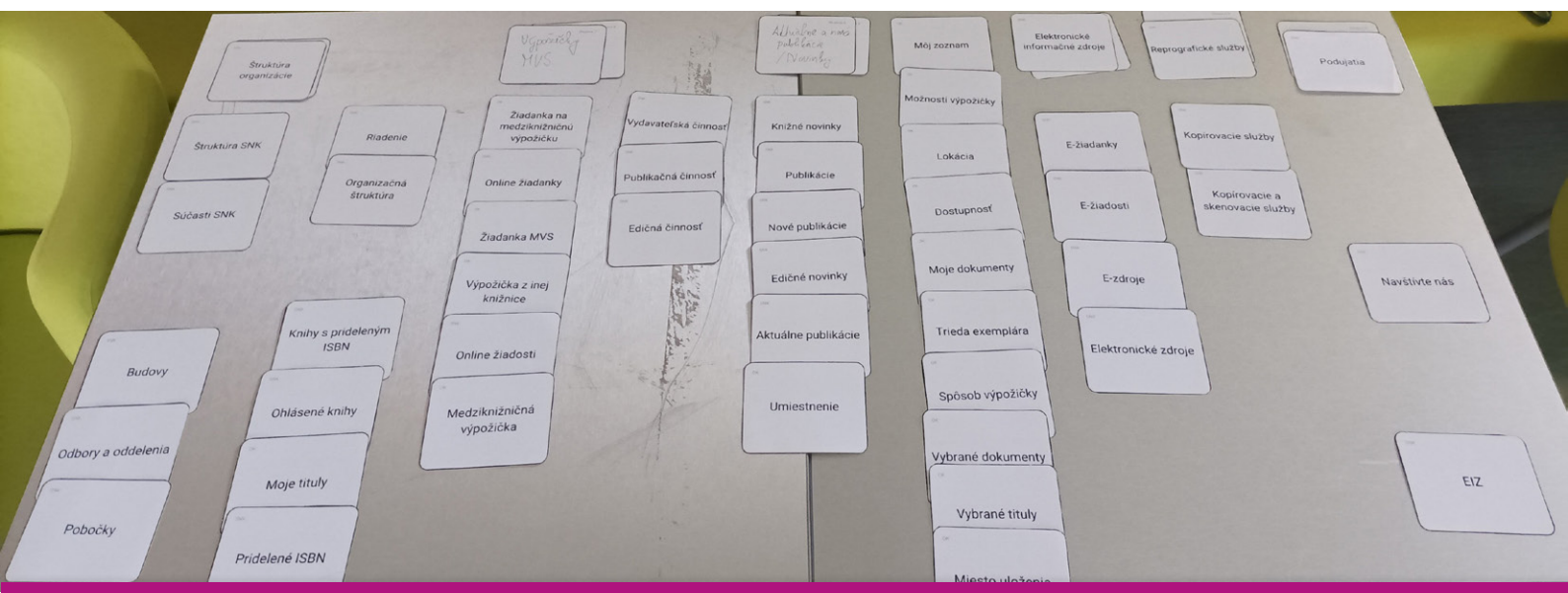
vých slov, ktoré nie sú v adekvátnej miere prepojené s ich odbornými synonymami využívanými na webovom sídle.

Prieskum taktiež umožnil identifikovať viaceré problémy, ktoré sú s najväčšou pravdepodobnosťou dôsledkom absencie používateľsky orientovaného prístupu. Respondenti pristupovali kriticky nielen k nejednoznačnému pomenovaniu kategórií prvej úrovne, ale mali tiež problém zorientovať sa v kategóriách druhej úrovne, disponujúcej množstvom podkategórií:

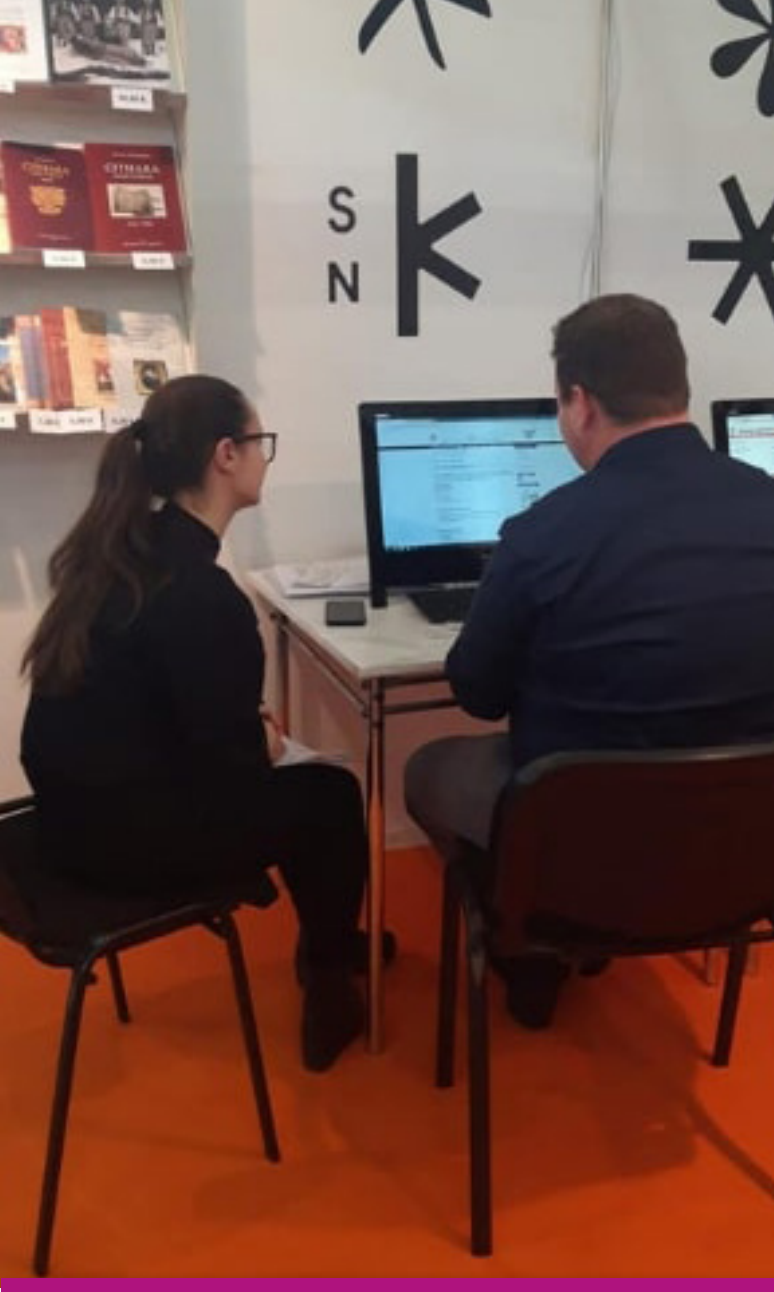
„To mi vadí, lebo ja keď si niečo rozkliknem, tak prehľadné je, keď tam máš maximálne štyri tie ďalšie podkategoriky a nie dvadsaťpäť. Môžete mať na stránke všetko, ale musíte to mať nejako rozdelené.“

Uvedomujeme si, že charakter inštitúcie, akou je SNK, neumožňuje zásadnejším spôsobom redukovať množstvo a rozmanitosť obsahu na jej webovom sídle – aj vzhľadom na prítomnosť viacerých dokumentov, ktoré zákon nariaďuje uverejňovať. Na druhej strane považujeme za nevyhnutné zefektívniť spôsob organizácie jednotlivých obsahových celkov takým spôsobom, aby používateľ bol schopný zorientovať sa na tej-ktorej stránke v čo najkratšom čase. Je totiž zrejmé, že nároky na rýchly a jednoduchý prístup k informáciám sú v súčasnosti oveľa vyššie než v minulosti. S neustálym rozvojom digitálnych technológií navyše neustále narastajú.

Nejednoznačné pomenovanie a vzájomná zameniteľnosť kategórií sa potvrdili aj pri realizácii používateľského testovania.

Obr. 5 Card sorting realizovaný v SNK. Zdroj: Slovenská národná knižnica (SNK)

Obr. 6 Používateľské testovanie realizované pre SNK

„Z týchto [kategórií] to môže byť všade. Človek nemá pocit, že je to niekde konkrétne. Čakal by som to hoci-kde, ale nemôžem to nájsť nikde.“

Zásadné nedostatky sa však v tomto prípade týkali predovšetkým spôsobu prezentácie informácií, a to tak z hľadiska nadmerného využívania odbornej terminológie, ako aj z hľadiska množstva a nedostatočnej vizuálnej hierarchie textu, ktoré zamedzovali rýchlej identifikácii relevantnej informácie.

„... používatelia vôbec netušia, čo je to katalóg SNK, čo je to DIKDA katalóg... Čiže tam by to bolo treba nejako zrozumiteľne napísať, že čo vlastne v tom katalógu [je].“

„Zanikne to tam, splýva to. Človek by si musel všetko toto prejsť, až by na to narazil. Dal by som to výraznejšie, na nejaké viditeľnejšie miesto.“

„Strašne je to tu ,zahrabané'. Jednoducho človek nemôže vedieť, že musí ísť na tento odkaz a potom na ten – pretože to je neprehľadné, lebo musel som sa sem preklikať až neviem odkiaľ. ... Strašne to je komplikovaná cesta.“

Uvedené nedostatky, umocnené množstvom kliknutí a krokov nevyhnutných na získanie relevantnej informácie, považujeme za kľúčový indikátor nízkej miery používateľskej prívetivosti webového sídla. Výsledky prieskumu naznačujú, že problematike použiteľnosti sa v kontexte digitálnych služieb SNK dodnes nevenovala dostatočná pozornosť. Súčasná podoba webového sídla teda s najväčšou pravdepodobnosťou vychádzala výlučne z preferencií samotných zamestnancov a vedenia knižnice, čoho dôsledkom sú viaceré problémy vyskytujúce sa u laických používateľov, ale aj u respondentov s odborným zázemím. Z tohto dôvodu je opäť nevyhnutné poznamenať, že domnienky zainteresovaných jednotlivcov nemôžu plnohodnotne nahradiť prieskumy s reálnymi používateľmi založené na sledovaní ich interakcie s webovým sídlom.

Prezentácia informácií

- Prehodnotiť využívanie skratiek, ktoré nie sú všeobecne známe
- Prispôsobiť termíny laickému používateľovi
- Zjednotiť termíny naprieč celým webovým sídlom
- Pomenovať jednotlivé kategórie tak, aby boli jednoznačne identifikovateľné
- Zviditeľniť informácie o poskytovaných službách a pripravovaných podujatiach
- Zabezpečiť, aby klikateľné prvky odkazovali na inú než aktuálne zobrazenú stránku
- Zabezpečiť, aby neklikateľné prvky nenavodzovali dojem, že sú klikateľné
- Zredukovať množstvo kategórií a informácií v závislosti od ich relevantnosti

Obr. 7 Odporúčania vzťahujúce sa k prezentácii informácií

Organizácia informácií

- Zjednotiť vybrané kategórie a zredukovať množstvo kategórií 2. úrovne
- Vytvoriť samostatnú kategóriu vzťahujúcu sa k registrácii čitateľa
- V rámci obsahu rozlišovať medzi jednotlivými pracoviskami
- Doplniť a zviditeľniť kontakty na vybraných pracovníkov jednotlivých oddelení
- Doplniť a pravidelne aktualizovať informácie o otváracích hodinách (aj mimoriadnych)
- Doplniť a pravidelne aktualizovať informácie o aktuálnej dostupnosti služieb
- Doplniť ku každej poskytovanej službe osobitný cenník

Obr. 8 Odporúčania vzťahujúce sa k organizácii informácií

Všeobecné odporúčania

- Prehodnotiť a zjednodušiť princíp manipulácie s navigačnou lištou
- Hypertextovo prepojiť zoznam kapitol s jednotlivými kapitolami v PDF dokumentoch
- Zabezpečiť automatické vypíňanie opakujúcich sa údajov v online formulároch
- Zabezpečiť konzistentnosť obsahu a princípov usporiadania jednotlivých prvkov
- Prispôsobiť obsah a formu webového sídla aktuálnym štandardom a trendom

Obr. 9 Všeobecné odporúčania

Na základe výsledkov prieskumu sme formulovali viacero odporúčaní súvisiacich s konkrétnou oblasťou. Prirodzene sa tak sformovali tri skupiny odporúčaní: (a) vzťahujúce sa k spôsobom prezentácie informácií, (b) týkajúce sa princípov organizácie informácií a (c) všeobecné odporúčania súvisiace predovšetkým so zefektívnením interakcie s webovým sídlom. Jednotlivé odporúčania predstavujú základ pre navrhnutie riešení, ktorých vhodnosť je však pred samotnou implementáciou nevyhnutné overiť prostredníctvom nadväzujúcich prieskumov. Sme totiž toho názoru, že zapojením reprezentatívnej vzorky respondentov možno odhaliť ďalšie slabé stránky webového sídla, ktoré v prvých fázach prieskumu neboli natoľko evidentné.

ĎALŠIE KROKY

Výsledky prieskumu potvrdili nevyhnutnosť zmien, ktorých implementácia predstavuje prvý krok k používateľsky orientovanému dizajnu. Získané dáta sú tak základom pre zmenu prístupu k navrhovaniu webových rozhraní v kontexte knižníc, ktorého význam

je dlhodobo prehliadaný nielen na regionálnej, ale aj národnej úrovni.

Z tohto dôvodu sme sa bezprostredne po zbere dát rozhodli nadviazať na uvedené zistenia a vytvoriť tri verzie navigácie, ktoré by umožnili predchádzať problémom pri orientácii používateľa v množstve dostupných informácií. Jednotlivé verzie sa od seba mierne líšili, avšak našim zámerom bolo diskutovať o ich silných stránkach s prípadným následným potenciálom ich zjednotenia. Každá z verzií bola prezentovaná vedeniu knižnice s cieľom získať konštruktívnu spätnú väzbu, ktorá by prispela k ich zjednoteniu. Na základe záverov spoločnej diskusie sme vytvorili jednotnú verziu navigácie, ktorú možno považovať za kompromis medzi výsledkami prieskumu a odporúčaniami vedenia a zamestnancov knižnice.

Okrem samotnej navigácie kontinuálne pracujeme aj na obsahu jednotlivých stránok webového sídla a na jeho grafickom riešení, ktoré bude vychádzať z dizajnu manuálu SNK a zároveň bude zohľadňovať aktuálne trendy a štandardy vrátane zásad použiteľnosti.

V konečnom dôsledku si uvedomujeme, že akýkoľvek pilotný prieskum sa bez kontinuálneho overovania funkčnosti navrhovaných riešení a kontaktu s reálnymi používateľmi míňa svojmu účelu. Po zapracovaní a schválení jednotlivých zmien je dôležité, aby sa takýto používateľský prieskum v pravidelných časových intervaloch opakoval. Pretrvávajúcou výzvou sú však časové, personálne, no najmä finančné náklady spojené s prieskumom, ktorý je v knižničnom prostredí dodnes skôr výnimkou. Napriek tomu ide o výzvy, ktorým je do budúca nielen žiaduce, ale aj nevyhnutné čeliť – v opačnom prípade sa knižnice od používateľov budú čoraz viac vzdalovať.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BECKER, Danielle A. – YANNOTTA, Lauren. 2013. Modeling a Library Website Redesign Process: Developing a User-Centered Website Through Usability Testing. In *Information Technology and Libraries*. Michigan : Core 2013, 32 (1), p. 6 – 22. ISSN 2163-5226. [cit. 2023-06-23]. Dostupné na internete: <https://ejournals.bc.edu/index.php/ital/article/download/2311/pdf>.
- FISHER, Karen E. – JULIEN, Heidi. 2009. Information behavior. In *Annual Review of Information Science and Technology*. Silver Spring : Association for Information Science and Technology 2009, 43 (1), p. 1 – 73. ISSN 1550-8382. [cit. 2020-04-20]. Dostupné na internete: <https://asistdl.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/aris.2009.1440430114>.
- FLEURY, Sylvain – CHANIAUD, Noémie. 2023. Multi-user centered design: acceptance, user experience, user research and user testing. In *Theoretical Issues in Ergonomics Science*. Milton Park : Taylor & Francis 2023. ISSN 1464-536X. [cit. 2023-07-25]. Dostupné na internete: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/1463922X.2023.2166623?-needAccess=true&role=button>.

- GILLIS, Roger. 2017. Watch your language: word choice in library website usability. In *Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research* 2017, 12 (1), p. 1 – 27. ISSN 1911-9593. [cit. 2023-06-27]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/320374163_Watch_Your_Language_Word_Choice_in_Library_Website_Usability.
- KASPEREK, Sheila et al. 2011. A use of space: The unintended messages of academic library web sites. In *Journal of Web Librarianship*. Londýn : Taylor & Francis Group 2011, 5 (3), p. 220 – 248. ISSN 1932-2909.
- MURDOCH, Craig – HEARNE, Shari. 2014. Journey into the user experience: creating a library website that's not for librarians. In *VALA2014 Proceedings*. Melbourne : VALA Libraries Technology and the Future 2014, p. 1 – 16.
- NAJI, Cassandra. [bez dátumu]. The UX Audit: A Beginner's Guide. In *Usability Geek*. [bez dátumu]. [cit. 2023-07-14]. Dostupné na internete: <https://usabilitygeek.com/ux-audit-beginners-guide/>.
- NIELSEN, Jakob. 2012. Usability 101: Introduction to Usability. In *Nielsen Norman Group*. Fremont: Nielsen Norman Group 2012. [cit. 2023-07-26]. Dostupné na internete: <https://www.nngroup.com/articles/usability-101-introduction-to-usability/>.
- POLGER, Mark A. 2011. Student Preferences in Library Website Vocabulary. In *Library Philosophy and Practice*. Nebraska: University of Nebraska-Lincoln 2011. ISSN 1522-0222. [cit. 2023-06-27]. Dostupné na internete: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/618/>.
- REIDSMA, Matthew. 2012. *Bad library websites are a symptom*. 2012. [cit. 2023-06-27]. Dostupné na internete: <https://matthew.reidsrow.com/articles/15>.
- SHERWIN, Katie. 2018. Card Sorting: Uncover Users' Mental Models for Better Information Architecture. In *Nielsen Norman Group*. Fremont: Nielsen Norman Group 2018. [cit. 2023-07-25]. Dostupné na internete: <https://www.nngroup.com/articles/card-sorting-definition/>.
- SCHADE, Amy. 2013. Competitive Usability Evaluations: Learning from Your Competition. In *Nielsen Norman Group*. Fremont: Nielsen Norman Group 2013. [cit. 2023-07-14]. Dostupné na internete: <https://www.nngroup.com/articles/competitive-usability-evaluations/>.
- SOEGAARD, Mads. 2012. The History Of Usability: From Simplicity To Complexity. In *Smashing Magazine*. Freiburg: Smashing Media 2012. [cit. 2023-07-26]. Dostupné na internete: <https://www.smashingmagazine.com/2012/05/the-history-of-usability-from-simplicity-to-complexity/>.

KOMPARÁCIA KNIHOVNÍCKYCH PORTÁLOV SO ZAMERANÍM NA KULTÚRNE DEDIČSTVO SR A ČR

PHDR. EMANUEL ORBAN, PHD.

The cultural portals of libraries inform, educate and cultivate the thinking of society via the promotion of cultural heritage and by focusing on the regional specificities of European nations. Portals, as electronic information resources, generally contribute to the enrichment of the libraries' collections and their advantages consist of the constant availability, unlimited searching and updated information. The paper presents a thematic overview of Slovak and Czech cultural portals with a focus on the cultural heritage. The author analyses two portals (*Ludovakultura.sk* and *Lidovakultura.cz*) in greater detail, focusing on their aesthetic and content specifics, mission and institutional attachment, followed by a recommendations summary and conclusions for library and information practice.

Keywords: cultural heritage, cultural portals, digitization, thematic analysis, content analysis, Slovak Republic, Czech Republic

 emoorbo@gmail.com

 Slovenské národné múzeum

 www.snm.sk

ÚVOD

Knihovnícke portály vo všeobecnosti informujú o najnovších informáciách v oblasti rozvoja knižnej kultúry na území členského štátu Európskej únie. Svojím obsahovým potenciálom ovplyvňujú stav kultúrneho dedičstva národa prostredníctvom verejného sprístupnenia prezentácie vybraného knižničného fondu v online prostredí. Knihovnícke portály sa vyznačujú precíznou grafikou, prehľadnými rubrikami a vyčerpávajúcim fotodokumentačným materiálom, ktorý dokáže osloviť online používateľa preferujúceho estetické čítanie. Spomínané online platformy prispievajú k propagácii kultúrneho dedičstva, v tomto prípade Slovenskej republiky a Českej republiky, konkrétne sprístupňujú poznatky o ľudovej kultúre a jej zložkách (napríklad o materiálnej, duchovnej a umeleckej kultúre), ako aj o kľúčových inštitúciách, ktoré mapujú kultúrno-osvetovú činnosť (napríklad Ministerstvo kultúry SR, Národné osvetové centrum, Slovenský ľudový umelecký kolektív a pod.).

Cieľom nášho úsilia je prispieť ku komparácii webových portálov, ktoré sa špecializujú na oblasť kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky a Českej republiky, konkrétne ide o servery Ludovakultura.sk a Lidovakultura.cz. V rámci analýzy sa zameriame na estetickú stránku mediálnych produktov (grafika webových stránok), obsahovú koncepciu príspevkov (špecializácia tém) a edičnú činnosť portálov (publikačné výstupy a ich štruktúra). Stanovíme nielen zjednocujúce elementy online platforiem v podobe definovania akéhosi styčného prieniku, ale poukážeme aj na výrazné diferenciačné kritériá.

KNIHOVNÍCKE PORTÁLY

Knihovnícke kultúrne portály tvoria neodmysliteľnú súčasť knižničného fondu. Nielenže dokumentujú vývoj a spôsob života v určitej profesijnej skupine podľa tematického zamerania, majú teda informačno-dokumentačnú funkciu, ale aj rekonštruujú fakty, aktualizujú informácie a prispievajú ku transmisii kultúrneho dedičstva národa. Knihovnícke portály svojím charakterom disponujú silným interdisciplinárnym zameraním, ktorý sa týka tematického ukotvenia. „*Knižničné portály majú široké pole pôsobnosti. Umožňujú prístup k rozsiahlemu okruhu zdrojov v knižnici i mimo nej a zároveň poskytujú autorizovaný, komplexný prístup k službám knižnice, digitálnym*

dokumentom, online katalógom, databázam, zaujímavým online službám a pod. – to všetko na jednom mieste, online a v oveľa širšom meradle, ako by mohla poskytnúť jedna knižnica.“ (Janovská, 2009, s. 4)

Základom úspešnosti elektronických informačných prostriedkov je otvorený prístup. Webové portály plnia funkciu vyhľadávačov, pomocou ktorých možno nájsť dôležité informácie o jednotlivých elektronických informačných zdrojoch potrebných pre prácu používateľa s informáciami, a prakticky sú bezplatne dostupné každému kdekoľvek a kedykoľvek. Kritériá elektronického dokumentu môžu vo všeobecnosti spĺňať počítačové softvéry (programy), online systémy a služby (Katuščák, 2007). Ich nespornou výhodou je to, že online používatelia si v priebehu niekoľkých minút dokážu vyhľadať informáciu potrebnú na profesijný rozvoj. Majstrovstvo digitalizácie spočíva v interaktívnom význame, ktorý do istej miery zľahčuje úroveň komunikácie medzi používateľom a patričnou inštitúciou.

Elektronické informačné prostriedky disponujú aj náučnou funkciou. Jasným dôkazom je parafrázované tvrdenie vysokoškolského pedagóga a folkloristu Martina Urbana (2020), podľa ktorého majú elektronické platformy didaktický rozmer. Jeho predmetný význam spočíva v sprístupnení študijných materiálov vybranej cieľovej skupine (žiaci, študenti, interpreti). Tu treba zároveň podotknúť, že študijný materiál plní funkciu zdroja informácií.

Portály ako mediálne iniciatívy načrtávajú aj tematickú koncepciu, ktorá odzrkadľuje hodnotové nastavenie spoločnosti (vzťah ku kultúre, záujem verejných činiteľov o danú oblasť a pod.). Uvedenú skutočnosť vystihuje aj Slavka Pitoňáková: „*Tvorcovia mediálnych obsahov formujú obraz sveta, ktorý následne spostredkávajú recipientom*“ (2021, s. 42 – 43). Kultúrne portály svojím tematickým zameraním oslovujú odborníkov angažujúcich sa v oblasti kreatívneho priemyslu, výskumných a pedagogických pracovníkov, ale aj bežných záujemcov o kultúru a umenie.

KULTÚRNE PORTÁLY A ICH PRAKTICKÉ VYUŽITIE

Knihovnícke kultúrne portály sa podľa svojho obsahového zamerania môžu členiť podľa skúmania problematiky kultúrneho dedičstva v lokálnom či v európskom význame. Webová stránka kultúrneho

dedičstva sa vo všeobecnosti snaží sprostredkovať univerzálne interkultúrne hodnoty pod patronátom UNESCO, pričom predmetne tu apeluje na ich spoločenské uznanie a dodržiavanie platných štandardov tvorby metadát, ktoré obsahujú opis informačného zdroja (Konvit, 2011).

Webové portály demonštrujú verejnosti kultúrne poslanstvo národa či etnickej skupiny. Ich hodnotová funkcia je nezastupiteľná, pretože upriamujú pozornosť najmä na zaužívané kultúrne stereotypy či vzorce správania v pozitívnom (prijatie a otvorenosť), ale aj negatívnom rozmere (extrémizmus). Každá webová stránka spravidla obsahuje technické náležitosti, ako logo, slogan a názov média, ktorý je koncipovaný tak, že ho návštevník prirodzene číta z ľavého horného do pravého dolného rohu (Bednář, 2011). Bez dodržania uvedených kritérií by akýkoľvek dokument v digitálnej podobe nemohol plnohodnotne fungovať na mediálnom trhu.

SVETOVÉ A EURÓPSKE CENTRÁ

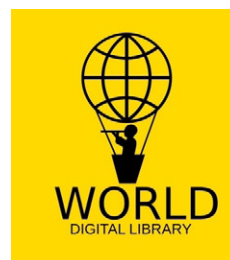
Hlavným cieľom tejto kapitoly je poskytnúť základný prehľad o kultúrnych portáloch domácej a zahraničnej proveniencie aj so stručnými charakteristikami (zameranie a špecializácia daného portálu, kto portál spravuje a pod.). Pri každom uvedenom portáli uvádzame aj konkrétny hypertextový odkaz.

Portál **Europeana** (<https://www.europeana.eu/portal/sk>) mapuje digitálne kultúrne dedičstvo Európy. Predmetný dôraz sa kladie na odborné znalosti a digitálne inovácie prostredníctvom rozvíjania vzájomnej partnerskej spolupráce s jednotlivými inštitúciami. Portál sa venuje rôznorodým témam zo sveta umenia, hudby, knihovníctva, športu, archeológie, módy, vedy a pod. Na portáli Europeana sú uvedené užitočné informácie týkajúce sa nielen vzdelávacích materiálov na vyučovacie hodiny pre učiteľov, ale aj programových pravidiel (hier) pre vývojárov.

„Preskúmajte viac ako 50 miliónov umeleckých diel, artefaktov, kníh, videí a zvukov z celej Európy – tematické zbierky z umeleckých kolekcii kultúrnych inštitúcií naprieč Európou.“ (Portály SNK, 2014)

Portál **Svetová digitálna knižnica – World Digital Library** (<https://www.wdl.org/en/>) prináša nielen informácie o projektoch partnerských organizácií v globálnom meradle, ale aj o cenných zbierkach Kongresovej knižnice vo Washingtone. Svetová digitálna knižnica vznikla v rámci iniciatívy Kongresovej knižnice s výraznou podporou UNESCO a finančných darov knižníc, archívov, múzeí, vzdelávacích inštitúcií a medzinárodných organizácií a funguje od roku 2009.

„Portál sprístupňuje zdigitalizované dokumenty knižníc, archívov, múzeí po celom svete. Správa portálu: Library of Congress (SA) s podporou UNESCO.“ (Portály SNK, 2014)

Slovensko

Portál **Slovakiana** (<https://www.slovakiana.sk/>) obsahuje informácie o kultúrnych objektoch, muzeálnych artefaktoch s bližším opisom, taktiež reflektuje aj virtuálne výstavy s tematikou prírodného dedičstva, vinohradníctva, dejín každodennosti, bábkového divadla a pod. Vo svojej funkčnej podstate sa najviac špecializuje na výtvarné, filmové a divadelné umenie.

„Kultúrny portál, ktorý slúži na prezentáciu zdigitalizovaných dokladov kultúrneho dedičstva širokej verejnosti primárne prostredníctvom webového sídla – *slovakiana.sk*. Správca portálu: Národné osvetové centrum.“ (Portály SNK, 2014)

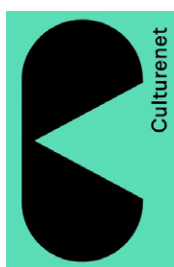
Portál **Profil slovenskej kultúry** (<http://profil.kultury.sk/sk/>) prezentuje slovenskú kultúru, konkrétne pamiatky kultúrneho dedičstva, ale aj prírodné krásy či turistické atrakcie nášho štátu. Finančne je dotovaný Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. Na tvorbe portálu sa podieľa široký tím odborníkov pracujúcich v oblasti filmového (Slovenský filmový

ústav), divadelného (Bábkové divadlo Žilina, Bábkové divadlo v Košiciach, Bábkové divadlo na Rázcestí), výtvarného (Slovenské centrum dizajnu) a ľudového umenia (Ústredie ľudovej umeleckej výroby).

„Prehľad informácií o všetkých oblastiach kultúry a umenia, o jej histórii i súčasnosti na území Slovenska. Správca portálu: Univerzitná knižnica v Bratislave.“ (Portály SNK, 2014)

Česko

Portál **Culturenet** (**Culturenet**) si všíma aktivity Inštitútu umenia – Divadelného ústavu v Prahe. Obsahovo je určený kultúrnym profesionálom, verejnosť oboznamuje s pracovnými ponukami, konkrétne konkurzmi jednotlivých inštitúcií (Český rozhlas, Česká filharmónia a pod.). Portál sa zmieňuje aj o dôležitých grantoch na podporu zahraničných kreatívnych umelcov, ktoré súvisia s programom *Kreatívna Európa*.

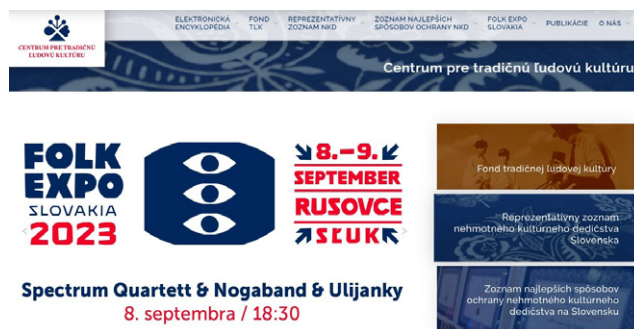
„Informačná sieť a navigácia pre profesionálov v kultúre.“ (Culturenet, 2023)

Portál **ProCulture** (Info o nás; proculture.cz) mapuje kultúrno-politickú činnosť jednotlivých organizácií. Vo svojej podstate informuje o trendoch a stratégiách rozvoja krajín Európskej únie. Webový portál poukazuje aj na neadekvátnu finančnú podporu kultúrnych organizácií Českej republiky, čo do istej miery prispieva k strate rešpektu zo strany rozhodovacích orgánov.

„ProCulture výskumné, informačné a vzdelávacie centrum pre umenie a kultúru.“ (ProCulture, 2003 – 2023)

CHARAKTERISTIKA PORTÁLU LUDOVAKULTURA.SK

Webový portál **Ludovakultura.sk** má spravidla informatívny rozmer, pretože verejnosti prináša správy o najnovších trendoch v oblasti rozvoja kultúrneho života na území Slovenskej republiky.

OBSAHOVÁ DEFINÍCIA A ČLENENIE RUBRÍK

Infografika webovej stránky Ludovakultura.sk je vcelku prehľadná, jej prevádzkovatelia (administrátori) majú vlastný systém rozvrstvenia tém pri ich členení do 7 rubriek, ako Elektronická encyklopédia, Fond tradičnej ľudovej kultúry, Reprezentatívny zoznam NKD, Zoznam najlepších spôsobov ochrany NKD, FOLK EXPO Slovakia, Publikácie, O nás, ktoré sa zoskupujú do ďalších podrubriek (Obr. 5). Vzhľadom na uvedenú skutočnosť by sme pristúpili k ich bližšej špecifikácii, t. j. obsahovej charakteristike jednotlivých rubriek.

Prvá rubrika má názov **Elektronická encyklopédia**. Projekt elektronickej encyklopédie nadväzuje na knižné publikácie, vydané vo vydavateľstve VEDA, na ktorých participoval aj Ústav etnológie SAV (dnes Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, pozn. aut.), konkrétne ide o *Etnografický atlas Slovenska* (1990) a *Encyklopédiu ľudovej kultúry Slovenska* (1995). Rubrika elektronickej encyklopédie sa člení do 3 podrubriek (Všetky heslá, O projekte a Autorský kolektív):

1. **Všetky heslá** – cieľom je sprístupniť verejnosti polia vzťahujúce sa k vyhľadávaniu jednotlivých hesiel podľa uvádzaných kritérií, ako názov, obsah (generuje etnologickú tému – svadba, bábkové divadlo a pod.), kategória (reflektuje príslušnú ucelenú oblasť etnologického výskumu – folklór, kalendárne a rodinné obyčaje) a abecedný register (obsahuje všetky písmená slovenskej abecedy od a po z). Podrubrika má filtračný charakter;
2. **O projekte** – informuje v obsiahlej miere o konkrétnom projekte elektronickej encyklopédie, o úlohe redakčnej rady, o počte hesiel (1 793) a zastrešení jednotlivých projektov. Má faktografický charakter;
3. **Autorský kolektív** – cieľom je poskytnúť bližšie informácie o autoroch, ktorí sú do danej proble-

matiky zaangažovaní, ako mená vedúceho projektu, hlavnej manažérky, hlavného redaktora, ostatných redaktorov a ich príslušná afiliácia.

Druhá rubrika **Fond tradičnej ľudovej kultúry** (TLK) sa člení do 6 podrubrik (O projekte, Vstup do fondu, Projekt Digitálny fond TLK, Z realizácie projektu, Výsledky projektu, Inventarizácia a metodika):

- 1. O projekte** – cieľom je predstaviť materiály zo zbierok súkromných a právnických osôb pôsobiacich ako výskumní pracovníci v Centre pre TLK (CTLK) alebo v iných inštitúciách. Prelomovou udalosťou bol v roku 2015 „vstup SLUKu (Centra pre tradičnú ľudovú kultúru) do národného projektu Digitálny fond tradičnej ľudovej kultúry.“ (O projekte, 2014 – 2023). Nachádzame tu zmienku o katalogizačnom systéme ARL (Advanced Rapid Library), ktorý predstavuje bránu do Centrálnej aplikačnej infraštruktúry a registratúry a do webového sídla Slovakiana;
- 2. Vstup do fondu** – zahrňuje hypertextový odkaz na webovú stránku, ktorá dokumentuje ľudové piesne z jednotlivých regiónov Slovenska. Katalogizačný záznam piesní obsahuje informácie o jej pôvode (obec, región Slovenska), autorovi (kto zapísal pieseň), interpretovi (autor, ktorý sprístupňuje pieseň – resp. spieva), mieste a dátume záznamu, predmetnej klasifikácii (napr. 6. 2. *Ľudové piesne*) a pod.;
- 3. Projekt Digitálny fond TLK** – klasifikuje ciele projektu zameraného na podporu TLK na Slovensku do 3 kľúčových kategórií, ako inventarizácia kultúrnych objektov a ich následná katalogizácia, výber objektov na digitalizáciu, sprístupnenie objektov prostredníctvom digitalizácie;
- 4. Z realizácie projektu** – obsahuje príslušné fotografie vo vysokej kvalite aj s opismi, ktoré sa vzťahujú k Digitálnemu fondu TLK;
- 5. Výsledky projektu** – uvádza konkrétny mediálny výstup, ide o tlačovú správu o ukončení realizácie národného projektu *Digitálny fond tradičnej ľudovej kultúry*. Čitateľovi sú v online priestore dostupné informácie o časovej realizácii a financovaní projektu;
- 6. Inventarizácia a metodika** – vystihuje dôležitý proces v knižnično-informačnom prostredí, tzv. akvizíciu. Na stránke podrubriky je uvedený hypertextový odkaz na metodické zošity, ktoré vypracovalo Koordinačné centrum tradičnej ľudovej kultúry SLUK-u (2010). Titulný list metodického zošita obsahuje požadované náležitosti,

t. j. názov, podnázov, meno zostavovateľa a odborného garanta, zmienku o vydavateľovi a miesto a rok vydania. V tiráži sú uvedené (okrem spomínaných náležitostí na titulnom liste – pozn. autora) mená recenzentov, hlavných redaktorov, taktiež inštitucionálna zodpovednosť za grafickú úpravu a prípravu do tlače a medzinárodné štandardné číslo knižnej publikácie (ISBN). Heslo v podobe sloganu na prvej strane metodického zošita odzrkadľuje úroveň skúmania problematiky: „*Tradičná ľudová kultúra je významným prostriedkom identifikácie spoločenstiev, preto ju, ako jednu z foriem kultúrnych prejavov, treba zachovať prostredníctvom tých a pre tie skupiny, ktorých identitu odzrkadľuje.*“ (Kysel, 2010, s. 1). Obsah publikácie je zmysluplne členený do piatich kapitol, ako *Starostlivosť o TLK, Identifikácia a inventarizácia TLK, TLK – predmetová klasifikácia, Centrálna databáza a Navrhovaný postup na zapojenie sa do projektu*. Metodický zošit vo všeobecnosti predstavuje centrálnu databázu informácií potrebných na zoskupenie artefaktov ľudovej kultúry Slovenska v podobe ich evidencie, archivovania a následnej verejnej prezentácie.

Tretia rubrika **Reprezentatívny zoznam NKD** sa člení do 7 podrubrik (Prvky zapísané v Reprezentatívnom zozname NKD Slovenska, Podmienky a kritéria zápisu, Postup pri predkladaní návrhov na zápis, Výzva na predkladanie návrhov na zápis, Formulár na predkladanie návrhu na zápis, Štatút a Výstava o NKD Slovenska):

- 1. Prvky zapísané v Reprezentatívnom zozname NKD Slovenska** – približuje obsahovú definíciu prvkov NKD Slovenska, poukazuje na ich dôležitosť a inštitucionálnu ukotvenosť;
- 2. Podmienky a kritéria zápisu** – oboznamuje s aktivitami Dohovoru na ochranu NKD Slovenska UNESCO ratifikovaného SR v roku 2006. Kritériá zápisu nominácie prvkov NKD sú jasne uvedené na webovej stránke CTLK, informácie sa vzťahujú k tomu, kto môže predkladať návrh (osoba a zodpovedná inštitúcia);
- 3. Postup pri predkladaní návrhov na zápis** – stanovuje štandardné postupy pozostávajúce z prvého dôležitého kroku, ktorým je vyplnenie a zaslanie registračného elektronického formulára. Ešte pred jeho vyplnením je potrebné oboznámiť sa s podmienkami a kritériami zápisu, následne sa vyplnený formulár (podpísaný predkladateľom) odošle na schválenie do CTLK;

4. **Výzva na prekladanie návrhov na zápis** – uvádza štandardné postupy v kocke. Táto podrubrika obsahuje aj podstatnú informáciu, ktorá sa vzťahuje k termínu na predkladanie nominácií na zápis do zoznamu NKD (v roku 2023 to bol 30. apríl);
5. **Formulár na predkladanie návrhu na zápis** – obsahuje odkaz na webovú adresu na prihlasovacie meno alebo e-mailovú adresu a heslo;
6. **Štatút reprezentatívneho zoznamu NKD Slovenska** – prezentuje články určené Ministerstvom kultúry SR. Nachádza sa tu zmienka o informáciách týkajúcich sa základných ustanovení uvedeného dokumentu, taktiež o podmienkach zápisu, o činnosti odbornej komisie, postupnosti vyhlasovania a prechodných záverečných ustanoveniach;
7. **Výstava o NKD Slovenska** – predstavuje informačné panely, ktoré vizuálne dokumentujú pamiatky NKD Slovenska (Fujara, Radvanský jarmok, Terchovská muzika, Čičmianske ornamente, Modrotlač, Horehronský viachlasný spev...) a zoznam najlepších spôsobov ochrany NKD na Slovensku (Škola remesiel ÚLUV, dokumentácia a ochrana drotárstva v Považskom múzeu v Žiline, Cyklus tanečných domov združenia Dragúni, Večer v Múzeu oravskej dediny).

Štvrtá rubrika **Zoznam najlepších spôsobov ochrany NKD** obsahuje spravidla totožné informácie ako rubrika **Reprezentatívny zoznam NKD**.

Piata rubrika **FOLK EXPO Slovakia** predstavuje projekt, ktorý vo všeobecnosti propaguje klasické a inovatívne prístupy k tradičnej ľudovej kultúre.

Šiesta rubrika **Publikácie** prezentuje náhľady vydaných príležitostných publikácií a zborníkov (edície *Ludové piesne regiónov Slovenska*, *Slovenské ľudové hudobné nástroje*, *Reprezentatívny zoznam NKD*) na pôde Národného osvetového centra a Slovenského ľudového umeleckého kolektívu v rokoch 2009 – 2021. Každá z publikácií obsahuje tiráž s informáciami o autorovi, vydavateľovi, rozsahu, roku vydania a cenovej relácii.

Záverečná siedma rubrika **O nás** sa člení do 3 podrubrik (Idea CTLK, Kontakty a Zdroje informácií):

1. **Idea CTLK** – poskytuje datovacie údaje o kultúrnej organizácii a odpovede na otázky prečo a kedy vznikla;
2. **Kontakty** – informuje o organizačnom štábe CTLK;

3. **Zdroje informácií** – ponúka dôležité legislatívne dokumenty, zabezpečujúce starostlivosť o tradičnú ľudovú kultúru.

GRAFICKÁ STRÁNKA WEBOVÉHO PORTÁLU LUDOVAKULTURA.SK

Grafická úprava webovej stránky predstavuje zmes studených (modrá farba) a neutrálnych (biela farba) farieb v rôznych odtieňoch. Portlety obsahujú štandardné verzáľkové a klasické typy písma, ktoré upútajú na prvý pohľad pozornosť čitateľa. Logo CTLK vystihuje čriepky z modranskej majoliky. Webová stránka prezentuje aj vlajku SR a logo SLUK-u v miniatúrnej forme. Za grafický dizajn stránky zodpovedá spoločnosť Datatime.

**CENTRUM PRE TRADIČNÚ
LUDOVÚ KULTÚRU**

CHARAKTERISTIKA PORTÁLU LIDOVÁ KULTURA

Český kultúrny portál **Lidová kultura** prináša encyklopedické informácie o tradičnej ľudovej kultúre Českej republiky. Je prevádzkovaný Národným ústavom Lidové kultury (NÚLK) a vo svojej podstate sa venuje prezentácii pamiatok zapísaných do reprezentatívneho zoznamu UNESCO a taktiež vystihuje prínos významných nositeľov tradícií, konkrétne mapuje spôsob života ľudových remeselníkov.

Lidová kultura
www.lidovakultura.cz

Lidová kultura - Kulturní dědictví - Folklorismus - Prezentace - Lidové tance - Lidové pí

Dobrý den, internetové stránky www.lidovakultura.cz spravuje Národní ústav lidové kultury. Na web navazuje veřejná facebooková stránka Web.lidovakultura.cz, která přináší aktuální pozvánky, fotogalerie a informace o dění v našich regionech.

UDÁLOSTI Z NAŠÍ FB STRÁNKY

OBSAHOVÁ DEFINÍCIA A ČLENENIE RUBRÍK

Kultúrny portál sa člení do šiestich rubrík, ako Ľudová kultúra, Kultúrne dedičstvo, Folklorizmus, Prezentácia, Ľudové tance a Ľudové piesne. Jednotlivé rubriky bližšie rozoberieme z obsahového hľadiska.

Rubrika **Ľudová kultúra** ozrejmuje význam a podstatu fungovania kultúrneho dedičstva Českej republiky. Člení sa do siedmich podrubrík (Ľudová kultúra v ČR, Konceptia účinnej starostlivosti, Odborné pracoviská, Zdroje informácií, Interaktívne mapy, Periodiká a Publikácie). Nachádzame tu aj zmienku o vládnom projekte *Konceptia starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru Českej republiky* (realizoval sa v rokoch 2016 – 2020), v ktorej je jasne vystihnutý cieľ projektu (zhodnotenie stavu a premeny ľudových tradícií) s príslušnými heslami (názov a stručná definícia označovaného javu). Túto snahu začalo Ministerstvo kultúry ČR spolu s NÚLK v roku 2003, keď bol vytvorený prvý návrh koncepcie, garantujúci vytvorenie celorepublikovej siete odborných regionálnych pracovísk (*Úvod do stručnej analýzy súčasného stavu 2016 – 2020*). Koncepcia obsahuje aj hypertextový odkaz na kľúčové legislatívne dokumenty UNESCO (napr. *Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva*, *Dohovor o zachovaní nemateriálneho kultúrneho dedičstva*) a Európskej únie (napr. *Odporúčanie komisie o výskumnej iniciatíve spoločného plánovania „Kultúrne dedičstvo a globálne zmeny: nová výzva pre Európu“*). Nachádza sa tu aj zmienka o členoch Národnej rady pre tradičnú ľudovú kultúru (poradný orgán, ktorý vznikol v roku 2019, pozn. aut.) a ich bližšia afiliácia.

Podrubrika **Odborné pracoviská** predstavuje prínos jednotlivých kultúrnych inštitúcií, ako Akadémia vied Českej republiky, Etnologický ústav Akadémie vied Českej republiky (informácie o zameraní, výskume a spolupráci). Taktiež sú tu uvedené aj univerzitné pracoviská, ako Fakulta humanitných štúdií v Prahe, Ústav etnologie v Prahe, a ich hlavná činnosť v oblasti vedy a výskumu. Podrubrika **Zdroje informácií** sa zmieňuje o elektronických databázach, konkrétne ide o dotazníkové prieskumy NÚLK (2006 – 2010), o online webové stránky (eSbírky, kulturní dědictví) mapujúce činnosť českých múzejných inštitúcií, taktiež sa tu nachádzajú informácie o zbierke *Europeana Collections*, ale aj odkazy na elektronické publikácie NÚLK, virtuálnu bádatelňu NÚLK (informačná databáza, ktorá sprístupňuje záznamy zbierkového fondu – ľudový odev ČR).

Rubrika **Kultúrne dedičstvo** sa člení do štyroch podrubrík (Festivity – zvyky a obyčaje, Reprezentatívny zoznam UNESCO, Zoznam nemateriálnych statkov tradičnej ľudovej kultúry Českej republiky a Nositeľia tradícií ľudových remesiel). Na webovej platforme sú uvedené aj nehmotné pamiatky reprezentatívneho zoznamu UNESCO Českej republiky (modrotlač, bábkarstvo SR a ČR, sokoliarstvo, masopust v Hlinsku, Jízda králů, verbunk na Slovácku a i.). Obsahom rubriky sú aj patenty vzťahujúce sa k prezentácii výnimočných nositeľov tradícií (ľudovomelecke výrobky) v Českej republike, vydané v rokoch 2002 až 2022.

Rubrika **Folklorizmus** sa člení do ôsmich podrubrík (Festivaly v ČR, Folklorne súbory, Hudobné telesá, Zbory, Dychový orchester, Spolky, Spevácke a tanečné súťaže). V rubrike sú uvedené jednotlivé festivaly Českej republiky, usporiadané v Stredočeskom, Jihočeskom, Karlovarskom, Plzenskom, Libereckom kraji, taktiež je tu vystihnutá činnosť folklórnych súborov aj s odkazom na konkrétne webové sídlo, adresu, mapu a pripojenie na sociálnu sieť (Facebook).

Rubrika **Prezentácie** sa člení do siedmich podrubrík (Aktuality, Stále expozície, Múzeá v prírode, Televízia, Rozhlas, Internet a Periodiká). Z obsahovej stránky približuje kľúčových nositeľov remeselných tradícií v Českej republike s uvedením podstatných informácií (telefónny, emailový kontakt, webová adresa/odkaz, fotografie a pod.). Rubrika opisuje aj jednotlivé expozície týkajúce sa výroby hudobných nástrojov a charakteru ľudového odevu na Morave (NÚLK), vývoja ľudovej kultúry Čiech (Národné múzeum v Prahe) a celkového obrazu ľudového staviteľstva (Muzeum Českého ráje v Turnově). Každá prezentovaná expozícia v online priestore obsahuje informácie o jej špecializácii, obsahu a sprístupnení pre verejnosť. Pozoruhodné informácie sú zvýraznené v podrubrike prezentujúcej múzeá v prírode, konkrétne ich typy a poslanie v jednotlivých krajoch Českej republiky (Stredočeský, Jihočeský, Plzenský, Karlovarský, Ústecký kraj, Liberecký kraj a pod.). Rubrika Prezentácie opisuje české televízne (*Folklorika, Folklorní výlety, Vínečko, Naše tradice...*) a rozhlasové folklórne (*Cimbál a husle, Folklorní notování, Morava, krásná zem, Muzikanti, hrajte*) programy s príslušným vysielacím časom a krátkou anotáciou. Súčasťou tejto rubriky je aj zoznam etnologických časopisov (*Český lid, Národopisná revue, Folia ethnographica, Národopisný věstník, Museum vivum*) s príslušnými webovými odkazmi, ktoré vo všeobec-

nosti mapujú aktuálne dianie v Čechách, na Morave, v Sliezske a na Slovensku.

Rubrika **Ludové tance** predstavuje dôležitý edukačný projekt NÚLK, riešený v rokoch 1992 – 1996. Videoencyklopédia je rozdelená do 10 dielov podľa oblastí skúmania herného tanečného štýlu (*I. Západné Čechy, II. Južné Čechy, III. Východné Čechy, IV. Stredné Čechy, V. Horácko, VI. Brněnsko, Haná, Malá Haná a Záhoří* (3 samostatné časti), *VII. Slovácko* (3 samostatné časti), *VIII. Valašsko, IX. Laško, X. Sliezsko*).

Rubrika **Ludové piesne** má takmer totožný charakter ako rubrika **Ludové tance**.

GRAFICKÁ STRÁNKA WEBOVÉHO PORTÁLU LIDOVÁ KULTURA

Grafická úprava webovej stránky je vytváraná logom NÚLK, ktoré je hnedej farby a je umiestnené v štvorčeku. Webová stránka je dostupná aj v anglickej jazykovej mutácii prostredníctvom jednoduchého kliku na vlajku Spojeného kráľovstva.

Nadpis Lidová kultura je hnedej farby, použitý je tu štandardný typ písma, pod ním je adresa na webový odkaz www.lidovakultura.cz. Na webovej stránke sú vyobrazené aj fotografie, ktoré dokumentujú ľudové tradície Českej republiky (prevažujúci spôsob života).

ZÁVER

Webové kultúrne portály sa venujú prezentácii pamiatok nehmotného kultúrneho dedičstva v Českej

republike a Slovenskej republike. Ich tematická koncepcia odráža aktuálne smerovanie vedeckého výskumu v oblasti etnológie, muzeológie a kultúrnej antropológie. Tomu je jasne prispôsobené aj systematické členenie jednotlivých rubriek, v ktorých nachádzame vyčerpávajúce informácie o skúmaných témach.

Grafická úprava stránok splňa v oboch prípadoch požadované parametre. Cieľom loga ako príslušnej marketingovej značky je vystihnúť kľúčovú podstatu smerovania daných kultúrnych organizácií. Online marketing kultúrnych portálov najlepšie reflektuje ich propagácia na sociálnych sieťach (Facebook, Instagram), na ktorých sú jednotlivé informácie pravidelne aktualizované. Štruktúra publikačných výstupov sa opiera o online knižné monografie, zborníky a periodiká, vydávané CTK a NÚLK. Online používateľ (čitateľ) sa na webových stránkach ľahko zorientuje podľa zvýraznených hesiel a polí (upozorňujú na dôležité témy), ale aj hypertextových prepojení na ostatné webové lokality (súvisiace so skúmanou problematikou).

Prínos prezentovaných kultúrnych portálov v ČR a SR sa pohybuje v rovine informačno-dokumentačnej, ktorá reflektuje stav tradičnej ľudovej kultúry, konkrétne jej ochranu, šírenie a propagáciu. Vynikajúcim príkladom spomínanej propagácie sú vládne digitalizované projekty (*Koncepcia starostlivosti o TLK – Slovensko, Česko*) prispievajúce k popularizácii kultúrneho dedičstva strednej Európy. Ich hlavným cieľom je vzdelávať spoločnosť prostredníctvom umenia, najmä spevu a tanca. Menšiu pripomienku máme ku katalogizačnému spracovaniu fondu TLK Slovenska, v ktorom absentujú ľudové tance (mali by mať samostatnú viditeľnú rubriku) a taktiež ľudové piesne by sa mali rozšíriť o možnosť partitúry (notový zápis piesní). Portál *Lidovakultura.cz* by sa mal venovať jasnému definovaniu organizačného (personálneho) štábu. Na webovej stránke je preto potrebné zvýrazniť informácie vzťahujúce sa k jednotlivým manažérskym funkciám (meno riaditeľa, vedúci jednotlivých oddelení, administrátor danej stránky a pod.).

Na záver si dovoľíme konštatovať, že analyzované webové portály (Ludovakultura.sk, Lidovakultura.cz) ponúkajú zaujímavý mediálny obsah, poskytujúci prehľad o kľúčových inštitúciách, projektoch a fondoch, participujúcich na šírení kultúrneho dedičstva národov strednej Európy.

Príspevok predstavuje rozšírenú verziu záverečnej písomnej práce Portály pre kultúrne dedičstvo (porovnanie Slovensko vs. Česko) pre akreditovaný vzdelávací program Knihovnícke odborné minimum, obhájenej v CVTI SR v máji 2023.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- Aktuality*. Culturenet Praha [online]. [Praha], ©2023. [cit. 2023-07-16]. Dostupné na internete: [Culturenet](#).
- BEDNÁŘ, Vojtěch. 2011. *Internetová publicistika*. Praha : Grada Publishing, a. s. 2011. 216 s. ISBN 978-80-247-3452-1.
- Info o nás*. ProCulture Praha [online]. [Praha], ©2003-2023. [cit. 2023-07-16]. Dostupné na internete: Info o nás ([pro-culture.cz](#)).
- JANOVSKÁ, Darina. 2009. Portál a jeho využitie v službách knižnice. In *Knižnica* [online]. Martin : Slovenská národná knižnica, 10 (11 – 12), s. 3 – 6. [cit. 2023-08-13]. ISSN 1336-0965. Dostupné na internete: [Knižnica_11_12_2009.indd \(snk.sk\)](#).
- KATUŠČÁK, Dušan. 2007. *Ako písať záverečné a kvalifikačné práce*. Nitra : Enigma 2007. 162 s. ISBN 978-80-89132-45-4.
- Kultúrne portály*. SNK Martin [online]. [Martin], ©2014 [cit. 2023-07-16]. Dostupné na internete: Portály, on line knižnice a slovníky ([snk.sk](#)).
- KONVIT, Milan. 2011. O informačnej politike a kultúrnom dedičstve. In *ITlib* [online]. Bratislava : CVTI SR, 15 (1), s. 19 – 21. [cit. 2023-08-13]. ISSN 1336-0779. Dostupné na internete: O informačnej politike a kultúrnom dedičstve. Informačné technológie a knižnice ([cvtisr.sk](#)).
- KYSEL, Vladimír. 2010. *Inventarizácia tradičnej ľudovej kultúry*. Bratislava : Koordinačné centrum tradičnej ľudovej kultúry SLUK 2010. 132 s. ISBN 978-80-970602-1-3.
- O projekte*. Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru. Bratislava [online]. [Bratislava], ©2014-2023. [cit. 2023-07-16]. Dostupné na internete: Fond tradičnej ľudovej kultúry – Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru ([ludovakultura.sk](#)).
- PITOŇÁKOVÁ, Slavka. 2021. *Úvod do štúdia mediálnych produktov*. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline 2021. 154 s. ISBN 978-80-554-1834-6.
- URBAN, Martin. 2020. Elektronické edukačné platformy ako možný prostriedok udržiavania folkloristickej činnosti v dištančnom vzdelávaní. In *Mediamatika a kultúrne dedičstvo – revue o nových médiách a kultúrnom dedičstve* [online]. Žilina : Fakulta humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline, 7(2), s. 1 – 13 [cit. 2023-08-13]. ISSN 1339-777X. Dostupné na internete: [02_2020_urban.pdf \(uniza.sk\)](#).
- Úvod do stručné analýzy súčasného stavu. Koncepcie účinnější péče*. In *Lidová kultura Strážnice* [online]. [Strážnice], ©2016-2020. [cit. 2023-07-16]. Dostupné na internete: Koncepcie účinnější péče – Lidová kultura ([lidovakultura.cz](#)).

KNIŽNICA AKO ZDROJ RELEVANTNÝCH INFORMÁCIÍ

MGR. ADAM ČUCHOR

- adam.cuchor@snk.sk
- Slovenská národná knižnica
- www.snk.sk

We live in a society in which every area of our activity is based on the access to relevant and up-to-date information. The majority of our daily activities are based on knowledge that we form thanks to the available information. Therefore, it is natural that today's society is referred to as a knowledge society and, despite their apparent decline, libraries continue to play an important role in it. The paper is devoted to the libraries' mission in the 21st century and points out several reasons why they can still be considered a relevant source of information. The aim is to highlight the current problems of search engines related to obtaining quality information in the digital environment. On one hand, the amount of digital information is considered enriching, but it is also necessary to take into account algorithms and the limitations of our information literacy and critical thinking.

Keywords: libraries, knowledge society, information society, information literacy, critical thinking, credibility, reliability

O INFORMÁCIÁCH

S informáciami sa v dnešnej dobe stretávame prakticky celý život a zároveň všade naokolo prijímame množstvo poznatkov z viacerých zdrojov a rozličnými spôsobmi. Spopularizovanými sa stali v modernom období médiá, ktoré si osvojila väčšina svetovej populácie. Práve médiá ako prvé dokázali masovo a pomerne rýchlo a efektívne zhodnotiť viaceré témy, udalosti, osobnosti či situácie, ktoré sa uskutočnili vo svete.

Viacero ľudí (bez ohľadu na dosiahnuté vzdelanie) na základe vybudovanej dôvery k rôznym médiám a ich prostriedkom tak mohlo postupne prestať overovať a v niektorých prípadoch i samostatne vyhodnocovať to, čo sa dozvedeli z dostupných informačných prostriedkov. Samotné informácie totiž môžu existovať nielen objektívne, ale aj subjektívne, pravdivé, polopravdivé, falošné, zavádzajúce, overené, neoverené, vedecké alebo rozvíjajúce sa časom. Veľkým problémom je tiež to, že z existujúcich mediálnych prostriedkov, ktoré sú k dispozícii, sa vyskytuje množstvo rozličných zdrojov informácií, pričom niektoré z nich ponúkajú odlišné poznatky, prípad-

ne názory, týkajúce sa rovnakej problematiky, preto hlavným cieľom článku bolo pokúsiť sa zamerať vo všeobecnosti na informačný obsah nachádzajúci sa na stránkach internetu, ktorý má pre všetkých používateľov viaceré výhody a zároveň aj nevýhody. Cieľom je tiež upozorniť na nutnú potrebu overovania množstva dostupných informácií (nielen na internete), ale aj na to, ako jednoducho môžu čitatelia rozlišovať vhodné informácie od nevhodných, a to v akomkoľvek textovom obsahu. Vedľajší cieľ článku spočíval v upozornení na potrebu knižníc ako zdroja relevantných informácií pre spoločnosť nielen v 21. storočí.

RÝCHLE ZÍSKAVANIE INFORMÁCIÍ

V 21. storočí je prístup k informáciám veľmi jednoduchý. Dokážeme sa k rozličným informáciám dostať veľmi rýchlo rozličnými spôsobmi, pomocou zariadení alebo predmetov. Nebudeme ďaleko od pravdy, ak sa stotožníme so všeobecným názorom, že najrozšírenejšou formou vyhľadávania informácií, ktorú

si dnes osvojila väčšina svetovej populácie, je práve internet. Masové osvojenie a využívanie internetového obsahu sa uskutočnilo predovšetkým vďaka jeho rýchlosti, vhodnej na získavanie prakticky akýchkoľvek existujúcich informácií. Musíme tiež podotknúť, že práve internet, hoci ide o najrozšírenejší fenomén, nie je v mnohých prípadoch ešte stále dostačujúci, ale ani najlepší spôsob získavania vhodných alebo odborných poznatkov (Makulová, 2005, s. 23 – 24).

To, že nie sú internetové vyhľadávače ako zdroje obrovského množstva informácií na základe svojho dlhoročného kvalitatívneho a kvantitatívneho rozvoja obsahu úplne dokonalé, sa deje z viacerých dôvodov, ktoré sa čiastočne pokúsime rozobrať v tomto príspevku. Pretrvávajúce nedostatky a nedokonalosti obsahu na internete negatívne ovplyvňujú výsledky vyhľadávania, a tým zároveň môžu (v niektorých prípadoch) vytvárať problémy pri vplyve na človeka a ľudskú spoločnosť. Žiadny z existujúcich internetových vyhľadávačov nedokáže prehliadať na základe obrovského množstva informácií všetky dostupné stránky nachádzajúce sa v obsahu internetu, pričom s každým ďalším vyhľadávaním sa práve triedením môže upraviť okrem aktuálnosti aj poradie výsledkov nájdených webových stránok. Webové prehliadače pri zadanej vyhľadávacej požiadavke nevykonávajú rýchlu alebo účinnú selekciu vhodného a pravdivého od zavádzajúceho či neúplného obsahu na internete (Iskra, 2006, s. 10 – 11).

Platí často tiež zásada, že vyhľadávacie nástroje od spoločnosti, akou je práve Google, v súčasnosti jeden z najpoužívanejších prehliadačov, zaraďujú pomocou vopred naprogramovaných softvérových algoritmov medzi najlepšie výsledky záznamové odkazy, ktoré majú čiastočnú zhodu so zadanými frázami a navštívilo ich najviac používateľov, čo do určitej miery môže spôsobiť problémy pri niektorých témach (Laclavík – Šeleng, 2012, s. 89). Oproti tomu najdôležitejšími vlastnosťami všetkých internetových vyhľadávačov, na základe ktorých sa masovo spopularizovali, sú ich rýchlosť, dostupnosť, všestrannosť, jednoduchosť ovládania spolu s úspešnosťou nájdeného obsahu s množstvom údajov a predovšetkým nenáročnosťou osvojenia si nájdených informácií (Iskra, 2006, s. 10 – 12). Takto vzniká hlavný a najzávažnejší problém s dôveryhodnosťou dostupných informácií, a to vzhľadom na fakt, že v dnešnej dobe už môže publikovať myšlienky do internetového obsahu prakticky ktokoľvek, ako aj prispievať svojimi informáciami, vyjadreniami, skúsenosťami do rôznych článkov, diskusií na fórach alebo webových stránok (Laclavík – Še-

leng, 2012, s. 88). Preto by sme mali všetci (ako návštevníci webových stránok) pri práci s internetovým prehliadačom zakaždým kriticky posudzovať zverejnené informácie. To však nie je vždy možné, keďže takýto prístup si vyžaduje predovšetkým dlhší čas, dostatočné vzdelanie a kritické myslenie. Uvedené nedostatky nám totiž naznačujú omnoho závažnejší problém – získané informácie, ktoré používatelia nájdu pomocou vyhľadávačov, ani zďaleka nie sú relevantné, pravdivé, prípadne napísané uznávanými odborníkmi v danej problematike (Cooke, 2001, s. 8 – 10).

Mnohé nepodložené a často aj neoverené údaje môžeme pomenovať ako tzv. *dezinformácie*. Dezinformácie majú často veľký vplyv na spoločnosť, nachádzajú sa masovo najmä na sociálnych sieťach a niektorých internetových stránkach (Valko, 2021, s. 41). Autori týchto informácií tak často s akýmkoľvek zámerom vytvárajú dezinformácie v podobe rôznych hoaxov či zavádzajúcich správ, ktoré prerástli v posledných rokoch až do tzv. *infodémie*, a šíria sa rôznym tempom po celom svete. Takouto formou sa môžu nepravdivé informácie naďalej voľne šíriť v modernej spoločnosti popri faktoch a vyvolávať rozporuplné názory na jednotlivé veci u čitateľov (Pastierová, 2021, s. 11).

POTREBA RELEVANTNÝCH INFORMÁCIÍ

Pre našu spoločnosť je veľmi dôležité čerpať informácie predovšetkým z relevantných zdrojov. Ako však dokážeme nájdené informácie rozlíšiť v obrovskom množstve existujúcich zdrojov? Vo väčšine prípadov dokážeme odlíšiť informácie veľmi jednoducho. Pri seriózných textoch na internete, v novinách, v časopisoch, prípadne na mnohých ďalších nosičoch uvádzajú autori zakaždým svoje vlastné mená a priezviská. Okrem toho viaceré zdroje informácií uvádzajú pôvod a zdroj údajov, kontakt, ako aj dosiahnuté vzdelanie alebo pracovisko, aby si ich čitateľ mohol v prípade potreby jednoducho overiť. Je však potrebné byť opatrní pri uvedených informáciách, ak pri texte nie je uvedený autor alebo chýbajú kontaktné údaje. Najdôležitejšie je však pre čitateľa uvedomiť si, akú má článok výpovednú hodnotu a s akým cieľom vznikol (Kernová, 2018, s. 43 – 46). V prípade, že používatelia chcú získať odborný a relevantný obsah, mali by pri

vyhľadávaní aktuálnych informácií využívať a uprednostňovať aj existujúce knihy, časopisy, vedecké zborníky z konferencií, odborné internetové stránky spolu s databázami, ktoré sú vydávané príslušnými inštitúciami alebo vydavateľstvami ako relevantné zdroje. Všetky uvedené zdroje by sa mali vyznačovať nielen určitou odbornosťou, ale aj rozsiahlou kvalitatívnou, kvantitatívnou a faktografickou stránkou publikovaného textu. Zakaždým by sa však z textov z relevantných zdrojov (v prípade akejkoľvek potreby) mali dať zistiť informácie, ako autor myšlienok a dátum ich zverejnenia, aby sa mohla z tých údajov vydedukovať kvalita, odbornosť a aktuálnosť obsahu. Autor ako strojca obsahu nesie hlavnú zodpovednosť za výpovednú hodnotu svojho publikovaného textu, ktorý zverejní redakcia až po kritickom posúdení recenzentmi s pripomienkami v recenznom konaní. Recenzenti štandardne musia byť vzdelanými a uznanými odborníkmi s praxou v príslušnom odbore. Dôležitá je tiež zodpovednosť v redakciách časopisov a periodík, ktoré vo väčšine prípadov zabezpečujú okrem kontaktu na autora príspevku aj odpovede na prichádzajúce podnety, sťažnosti alebo otázky čitateľov (Dobbersteinová – Hudecová – Stožická, 2019, s. 44 – 61).

KDE SA DAJÚ ZÍSKAŤ VHODNÉ INFORMÁCIE?

Jedným z existujúcich vhodných miest, kde sa môžeme v prípade potreby fyzicky alebo prostredníctvom dostupných elektronických zariadení oboznámiť s relevantnými informáciami, sú knižnice. Pravdepodobne ešte dlhodobo bude pre spoločnosť potrebné, aby naďalej existovali odborné inštitúcie, ktoré sprístupnia alebo vydajú odbornú literatúru v akejkoľvek podobe. Sem môžeme zaradiť okrem viacerých druhov knižníc aj univerzity, vedecké ústavy a vydavateľstvá (Čurlej – Bellérová, 2014, s. 13).

Dôvodom je, že práve knižnice dokážu prichádzajúcim návštevníkom zaručiť, že v prípade potreby ich príslušní knihovníci ako informační profesionáli oboznámia s existujúcimi overenými zdrojmi v knihách, časopisoch, článkoch, prípadne v elektronických databázach. Čitatelia tak môžu podrobnejšie pracovať s relevantnými informáciami (Dobbersteinová – Hudecová – Stožická, 2019, s. 236 – 238) a v konečnom dôsledku sa môže vďaka odbornej

spolupráci znížiť najmä v nájdených elektronických zdrojoch pravdepodobnosť výskytu nesprávnych informácií (ibid., s. 170).

Práve z uvedeného dôvodu používateľa navštevujú predovšetkým viaceré vedecky orientované knižnice. Vo väčšine prípadov sa prichádzajúci návštevníci knižníc chcú, prípadne potrebujú, oboznámiť s viacerými relevantnými informáciami, ktoré sú obsiahnuté v dokumentoch z fondov knižníc. Návštevníci by však mali vedieť, že zamestnanci knižníc pri poskytovaní služieb sú pripravení poskytnúť odborné informácie a služby v akejkoľvek podobe pomerne rýchlo a kvalitnejšie, ako by našli čitatelia samostatne doma len za pomoci internetového vyhľadávača (Kocourek, 2013, s. 26).

Najčastejšie ide práve o učiteľov a študentov stredných alebo vysokých škôl, ktorí sa snažia získať relevantné a zároveň odborné informácie potrebné na úspešné absolvovanie testov, skúšok, predmetov, prípadne na zhotovenie ich prác, projektov alebo atestácií. Pomerne obľúbený a vhodný spôsob oboznámenia sa s adekvátnym zoznamom dostupnej literatúry je práve požiadať knižnicu o vypracovanie rešerše. Hoci samotnú rešerš môžeme charakterizovať ako ucelený zoznam existujúcich dokumentov zodpovedajúcich konkrétnej požiadavke, i napriek tomu môže mať mnohé obmedzujúce kritériá, ako jazyk, druh a časové vymedzenie. Výsledkom je však kvalitne zostavený zoznam obsahujúci adekvátne informácie a zdroje, ktoré vypracovali knihovníci podľa prijatého zadania (Vyšná, 2012, s. 21). Rešerš sa zhotovuje na základe vhodne stanovených kľúčových slov. Kľúčové slová by však mali byť zaužívané termíny v príslušnom odbore, vybrané podľa vlastného uváženia, ktoré použije pri práci príslušný knihovník v kombináciách s Booleovskými operátormi (Dobbersteinová – Hudecová – Stožická, 2019, s. 203 – 204). Vypracovanú rešerš sa preto po obdržaní odporúča (ešte pred začatím samotného výskumu) prekonzultovať aj s ďalším odborníkom, prípadne školiteľom.

V prípade, že používateľa majú otázku s nejednoznačnou odpoveďou, odporúča sa využiť službu *Spýtajte sa knižnice*, ktorú v súčasnosti ponúkajú už viaceré knižnice. Primárnym cieľom tejto služby je združovať zapojené knižnice, ktoré koordinovaným postupom odpovedajú e-mailom, telefonicky alebo osobne a zároveň sa snažia zodpovedať, samozrejme, ak je to v jej kompetencii, v dostatočne rýchlom časovom intervale na prichádzajúce otázky (Dobbersteinová – Hudecová – Stožická, 2019, s. 233).

ZÁVER

V príspevku sme sa snažili zamerať na dostupnosť informácií v 21. storočí a na hlavné problémy súvisiace s vnímaním a identifikáciou množstva informácií. V krátkosti sme sa pokúsili ozrejmiť čitateľom, prečo sú knižnice i naďalej stále vhodným zdrojom relevantných informácií v porovnaní s internetovým vyhľadávačom. Cieľom štúdie bolo upozorniť aj na viaceré aktuálne problémy rozšírených vyhľadávačov pri získavaní informácií v modernej spoločnosti.

Zámerne sme sa pri písaní článku snažili vyhnúť téme o konšpiračných teóriách a dezinformáciách, ktoré sú v popredí predovšetkým u používateľov internetu, najmä v posledných rokoch. V tomto člán-

ku sme si nekládli za cieľ haniť, prípadne znevažovať používanie internetových služieb širšou populáciou na úkor vyzdvihovania knižničných služieb, ale skôr sme sa usilovali upozorniť na zvýšenie obozretnosti pri preberaní informácií z rôznych neoverených zdrojov, ktoré sa môžu vyskytnúť prakticky kdekoľvek a kedykoľvek v jeho obsahu.

V príspevku sme poukázali aj na nevyhnutnú potrebu rozlišovať charakter informácií. Zároveň sme poskytli jednoduchý a ľahko pochopiteľný návod (nielen) pre používateľov knižníc, ako si môžu vybrať to podstatné a nevyhnutné. V krátkosti sme naznačili potrebu existencie knižníc, pričom sme podotkli, ako veľmi sú dôležité pre čitateľov aj iné obdobné vedecky pôsobiace inštitúcie pri získavaní a sprístupňovaní relevantných informácií.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- COOKE, Alison. 2001. *A guide to Finding Quality Information on the Internet*. 2. vyd. London : Library Association Publishing 2001. 224 s. ISBN 1-85604-379-7.
- ČURLEJ, Jozef – BELLÉROVÁ, Beáta. 2014. *Informačné zdroje v biológii a potravinárstve*. 1. vyd. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita 2014. 81 s. ISBN 978-80-552-1195-4. [cit. 2023-05-12]. Dostupné na internete: <http://www.slpk.sk/eldo/2014/9788055211954.pdf>.
- DOBBERSTEINOVÁ, Jitka – HUDECOVÁ, Simona – STOŽICKÁ, Zuzana. 2019. *Sprievodca svetom vedeckého publikovania*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo otvorenej vedy, Centrum vedecko-technických informácií SR 2019. 294 s. ISBN 978-80-89965-17-5. [cit. 2023-05-10]. Dostupné na internete: http://ak.aos.sk/images/dokumenty/e-knihy/Sprievodca_svetom_vedeckeho_publikovania.pdf.
- ISKRA, Jiří. 2006. *Google: vyhľadávání, Gmail, Google Talk a další služby*. 1. vyd. Brno : Computer Press 2006. 143 s. ISBN 80-251-1043-5.
- KERNOVÁ, Miroslava et al. 2018. *Učítelia proti dezinformáciám*. 1. vyd. Bratislava : Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku 2018. 50 s. ISBN 978-80-972228-5-7.
- KOCOUREK, Pavel. 2013. Vývoj informačných a komunikačných technológií a ich predpokladaný dosah na knižnice. In *Konkurencieschopnosť knižníc v omnimediálnom veku*. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici 2013, s. 19 – 27. ISBN 978-80-89388-49-3.
- LACLAVÍK, Michal – ŠELENG, Martin. 2012. *Vyhľadávanie informácií*. 1. vyd. Bratislava : Slovenská technická univerzita 2012. 128 s. ISBN 978-80-227-3829-3.
- MAKULOVÁ, Soňa. 2005. Návrh riešenia problémov pri vyhľadávaní informácií v internete alebo Od kvantity ku kvalite. In *Knihovna – knižnícka revue*, 2005, roč. 16, č. 1, s. 23 – 43. ISSN 1801-5948.
- PASTIEROVÁ, MIRKA. 2021. Aktuálne trendy vyhľadávania informácií. In *Knižnica*, 2021, roč. 22, č. 2, s. 6 – 12. ISSN 1336-0965.
- VALKO, Juraj. 2021. Fake news je toxická potrava pre našu myseľ. In *Knižnica*, 2021, roč. 22, č. 2, s. 40 – 49. ISSN 1336-0965.
- VYŠNÁ, Katarína. 2012. Rešeršné služby Univerzitnej knižnice UMB. In *Bibliotheca Universitatis*, 2012 – 2013, roč. 8, č. 1, s. 21 – 22. ISSN 1337-4753.

JAROSLAV HAŠEK NA SLOVENSKU PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA 1981 – 2020

DOC. PHDR. AUGUSTÍN MAŤOVČÍK, DRSC.
LUDMILA ŠIMKOVÁ

augustin.matovcik@gmail.com
simkoyaludmila999@gmail.com

Jaroslav Hašek (1883 – 1923), one of the most distinctive personalities of Czech literature, became known mainly because of the creation of the *Dobrý voják Švejk* (Good Soldier Švejk). On the occasion of the 100th anniversary of his birth and within the framework of the Museum of Czech Literature project in Prague, an overview of publications devoted to his life and work – *Bibliografie Jaroslava Haška* (Bibliography of Jaroslav Hašek) – was created. The bibliography entitled *Jaroslav Hašek na Slovensku* (Jaroslav Hašek in Slovakia), containing records of his life and work in the Slovak press from 1921 – 1980, is a significant publication. The authors of the paper, this time on the occasion of the 100th anniversary of Hašek's death, present a personal bibliography of the writer for the years 1981 – 2020. Based on an extensive overview of the publications, it is clear that Hašek was a personality whose message is, even today, applicable in many ways.

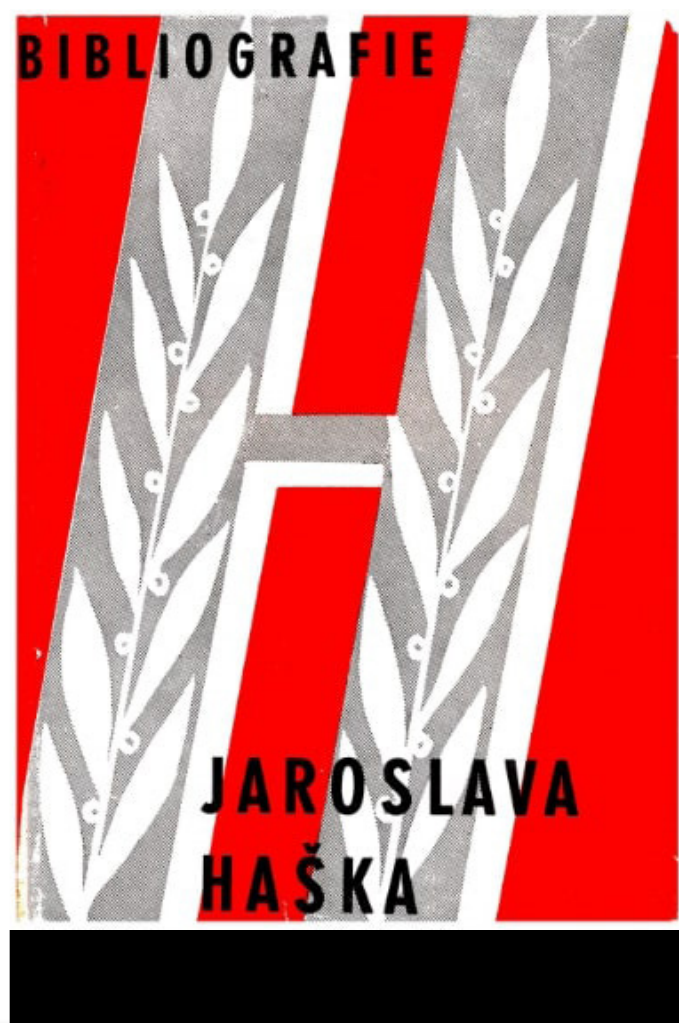
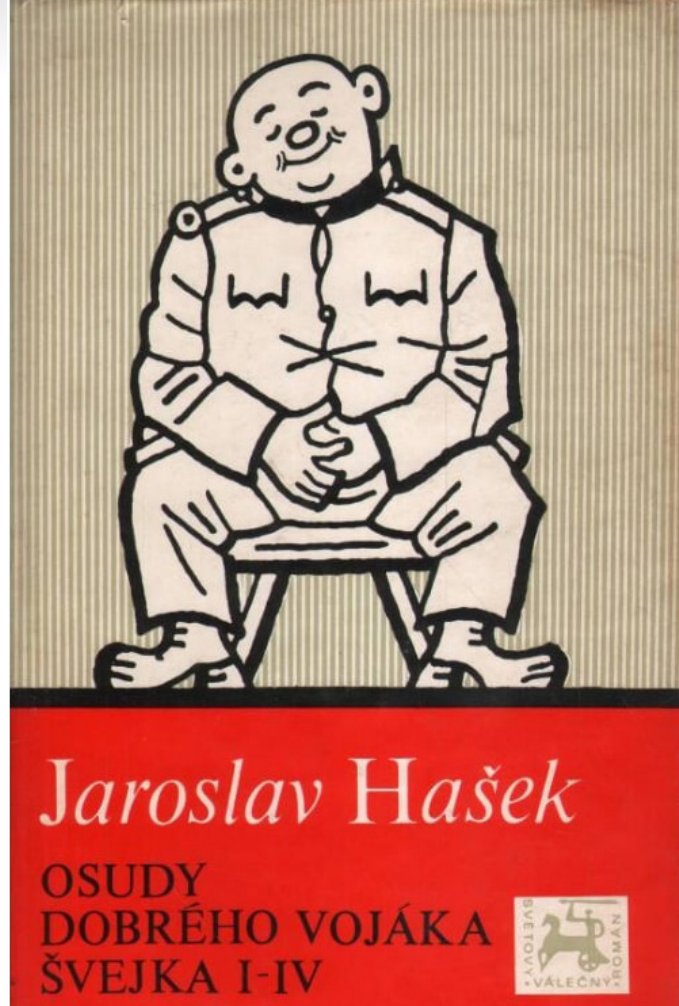
Keywords: personalities, Jaroslav Hašek, writers, personal bibliography, Czech literature, anniversary

Jaroslav Hašek (1902). Zdroj: Slovenská národná knižnica – Literárny archív

Sté výročie narodenia spisovateľa Jaroslava Haška (1883 – 1923) si česká literárno-vedecká a kultúrna obec pripomenula viacerými publikačnými, vedeckými, výstavnými a kultúrno-osvetovými podujatiami. Toto výročie bolo podnetom pre rozsiahly projekt *Památníka národního písemnictví* v Prahe na sústredenie široko koncipovanej bibliografickej dokumentácie o živote a diele tejto reprezentatívnej osobnosti českej i svetovej literatúry. Výsledkom projektu bolo spracovanie a vydanie *Bibliografie Jaroslava Haška* (Praha 1983), obsahujúcej dosiaľ najkompletnejší súpis diela spisovateľa a literatúry o ňom od prvých záznamov do roku 1980, ktorý starostlivo zostavil a zredigoval hlavný koordinátor medzinárodného projektu Boris Mědílek.

Zo slovenskej strany záznamy o živote a diele Jaroslava Haška v tejto bibliografii pripravil pracovník Biografického ústavu Matice slovenskej Augustín Maťovčík,

ktorý svoje bádania o spisovateľovi spracoval v knižke *Jaroslav Hašek na Slovensku – biobibliografický prehľad s ukázkami diela* (Martin 1983). Na margo tejto útlej knižky treba poznamenať, že v čase totalitnej normalizácie mal jej autor zákaz publikačnej činnosti. Napriek všetkému a možno aj „proti všet“ v apríli 1983 sa autor zúčastnil na medzinárodnej vedeckej konferencii o Jaroslavovi Haškovi v Prahe, kde mu priatelia z Bratislavy doniesli výťažok z denníka *Pravda* (1983, č. 91) s článkom o Jaroslavovi Haškovi, ktorý vzbudil malú senzáciu najmä v Matici, lebo ako vylúčený člen by autor nemal publikovať v orgáne strany. Zvláštne na tom bolo hlavne to, že za malú prácu o Haškovi na

Slovensku autor získal viac povšimnutia ako za celoživotné dielo o významnom bernolákovskom dejateľovi Martinovi Hamuljakovi.

Bibliografický súpis v knihe *Jaroslav Hašek na Slovensku* z roku 1983 obsahuje záznamy o Haškovom živote a diele v slovenskej tlači z rokov 1921 – 1980 (260 záznamov). Okrem bibliografického súpisu a biografického kalendária autor zaradil do knižky ukážky z diela Jaroslava Haška, ako *Z listu Jaroslava Haška Jarmile Mayerovej*, krátke prózy *Záchranná akcia*, *Štiavnická idyla*, *V beckovskom kláštore*, *O krásnej panej a medveďovi zo Začaljanskej doliny*, *Pod Ďumbierom*, *Zo starej ilavskej trestnice*, *Ovca v žinčici*.

BIBLIOGRAFIA JAROSLAVA HAŠKA NA SLOVENSKU (1981 – 2020)

Pri príležitosti 100. výročia od úmrtia spisovateľa sme si zaumienili spracovať nadväznú bibliografiu o Jaroslavovi Haškovi za roky 1981 – 2020, ktorá podáva svedectvo o živote a etablovaní jeho diela v slovenských reláciách v danom období. Bibliografia je spracovaná z počítačovej databázy Slovenskej národnej knižnice, ktorá je usporiadaná v chronologickom členení v nasledujúcej štruktúre:

I. SÚPIS DIELA (KNIŽNÉ VYDANIA A PRÁCE V PERIODIKÁCH);

II. LITERATÚRA O SPISOVATELOVI.

Na základe takto spracovanej a chronologicky usporiadanej bibliografie *Jaroslav Hašek v slovenskej tlači* za uvedené obdobie môžeme uviesť, že v súbore sa väčšina záznamov viaže k roku 1983, teda k 100. výročiu Haškovho narodenia, ktoré malo mimoriadny ohlas. Toto výročie si pripomenuli viacerí publicisti v širo-

kom spektre tlače na Slovensku (vrátane maďarských a ukrajinských periodík). Základný bibliografický súhrn z počítačovej databázy Slovenskej národnej knižnice bude potrebné doplniť údajmi a záznamami ďalšou excerpciou tlačených prameňov za uvedené obdobie. Predložená bibliografia za ostatné roky svedčí o tom, že dielo a osobnosť Jaroslava Haška sú v slovenských reláciách permanentne prítomné a živé. Veď jeho dobrý vojak Švejk aj v dnešných hektických časoch stále vyčnieva ako postava stojaca nad premenami sveta.

I. DIELO JAROSLAVA HAŠKA

I. 1. KNIŽNÉ VYDANIA

1981

1

Ovca v žinčici a iné poviedky / Jaroslav Hašek ; [z českých originálov zostavila a preložila Viera Handzová]. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1981. – 214 s.

2 – 3

Recenzie:

Haškov smiech / Jozef Melicher.

In: Nové knihy. – Č. 49 (1981), s. /1/.

Recenzujeme knihu / Viktor Hujík.

In: Roľnícke noviny. – Roč. 36, č. 242 (1981), s. 4.

1982

4

Švejk : Egy derék katona kalandjai a világháborúban / Jaroslav Hašek ; fordította Ádám Réz ; illusztrálta Josef Lada. – 6. magyar nyelvű kiad. – Bratislava : Madách, 1982. – 840 s.

1983

5

Kariéra meštana Čulena. Velké preteky : minifraška so spevmi / Peter Valo, Lubomír Stanček ; Tomáš

Janovic, Jaroslav Hašek. – Bratislava : Lita, 1983. – 39 s.

1985

6

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války / Jaroslav Hašek ; [ilustroval Josef Lada]. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1985. – 507 s.

7

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války / Jaroslav Hašek ; [ilustroval Josef Lada]. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1985. – 364 s.

1986

8

Švejk : Egy derék katona kalandjai a világháborúban / Jaroslav Hašek ; fordította Ádám Réz ; illusztrálta Josef Lada. – 7. magyar nyelvű kiad. – Bratislava : Madách, 1986. – 840 s.

1987

9

Dekameron / Jaroslav Hašek ; [a mű eredeti (cseh) címe Dekameron humoru a satíry...] fordította D. Ágnes Sídó, Ferenc Hosszú, István Hubik, Judit Mayer, Tibor Tóth ; [illusztrálta Josef Lada]. – 3. magyar nyelvű kiadás. – Bratislava : Madách, 1987. – 557 s.

1990**10**

Švejek / Jaroslav Hašek ; fordította Ádám Réz. – Bratislava : Madách, 1990. – 882 s. – ISBN 80-09-00207-0.

2005**11**

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války / Jaroslav Hašek. – Bratislava : Petit, 2005. – 866 s. – ISBN 80-85585-25-1.

2013**12**

Švejka a fronton [elektronický zdroj] / Jaroslav Hašek ; [číta Miklós Benedek] ; prevzaté. – Levoča : SKN, 2013. – 1 elektronický optický disk (CD-ROM). – ISBN 978-80-18-02581-9.

2019**13**

Osudy dobrého vojáka Švejka za svetovej vojny. I-IV / Jaroslav Hašek ; z českého originálu Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války preložila Zuzka Zguriška. – Liptovský Mikuláš : Transcius, a. s., 2019. – 710 s. – ISBN 978-80-7140-562-7.

2020**14**

Osudy dobrého vojáka Švejka [elektronický zdroj] / Jaroslav Hašek ; prevzaté. – Levoča : Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu, 2020. – 1 elektronický optický disk (CD-ROM). – ISBN 978-80-18-08899-9.

I. 2. PRÍSPEVKY V PERIODIKÁCH**1982****15**

Náboženská debata / Jaroslav Hašek.
In: Hlas ľudu. – Roč. 28, č. 308 (29. 12. 1982), s. /10/.

16

Rozprávka o tragickom konci istého poriadneho ministra / Jaroslav Hašek ; preložil Ladislav Novomeský.
In: Pravda. – Roč. 63, č. 310 (31. 12. 1982), s. 5.

1983**17**

Hrdina : (zamilovaná historka) / Jaroslav Hašek ; preložil K. Tauber ; ilustroval Peter Bartoš.
In: Kamarát. – Roč. 15, č. 33 (1983), s. 12.

18

Chirurgia a colná sadzba / Jaroslav Hašek ; preložila Elena Šareková.
In: Nedeľná Pravda. – Roč. 16, č. 52 (1983), s. /12 – 13/.

19

Jóži báči / Jaroslav Hašek.
In: Nedeľná Pravda. – Roč. 16, č. 12 (1983), s. /12/.

20

Jožinko rozpráva o sestriných zásnubách / Jaroslav Hašek ; preložila Elena Šareková ; ilustroval Jozef Drozd.
In: Nedeľná Pravda. – Roč. 16, č. 52 (1983), s. 13.

21

Krajané / Jaroslav Hašek.
In: Roháč. – Roč. 36, č. 17 (1983), s. 8 – 9.

22

O krásnej panej a medveďovi zo Začaljanskej doliny / Jaroslav Hašek.
In: Roľnícke noviny. – Roč. 38, č. 308 (30. 12. 1983), s. 8.

23

Otázky a odpovede / Jaroslav Hašek ; preložila Elena Šareková.
In: Nedeľná Pravda. – Roč. 16, č. 52 (1983), s. /12/.

24

Príhoda vojáka Svobodu a jazvečíka Čora / Jaroslav Hašek ; preložila Edita Poláková.
In: Život. – Roč. 33, č. 14 (1983), s. 43.

25

Reformné snahy pána baróna Kleinhampla / Jaroslav Hašek ; preložil Ladislav Novomeský.
In: Nedeľná Pravda. – Roč. 16, č. 14 (1983), s. 12.

26

Schůze našeho obecního zastupitelstva v Mejdlovarech : volí se obecní strážník / Jaroslav Hašek ; ilustroval Mikuláš Sliacky.
In: Roháč. – Roč. 36, č. 17 (1983), s. 8 – 9.

27

Športový feuilleton / Jaroslav Hašek.
In: Smer. – Roč. 35, č. 101 (30. 4. 1983), s. /4/.

28

Štiavnická idyla / Jaroslav Hašek.
In: Hlas ľudu. – Roč. 29, č. 99 (28. 4. 1983), s. /6/.

29

Štiavnická idyla : (úryvok) / Jaroslav Hašek.
In: Smer. – Roč. 35, č. 11 (14. 1. 1983), s. 12.

30

Švejka u Humennomu : uryvok z romanu Ja. Haška
„Pryhody bravohého vojaka Švejka“ / Jaroslav Hašek.
In: Nove žyttja. – Roč. 33, č. 17 (1983), s. 7.

31

Zatvorený lev / Jaroslav Hašek ; preložila Edita Poláková.
In: Život. – Roč. 33, č. 14 (1983), s. 42 – 43.

1985

32

Prečo to nešlo / Jaroslav Hašek.
In: Roháč. – Roč. 38, č. 42 (1985), s. 10.

1986

33

Chirurgija i tamožne myto / Jaroslav Hašek ; translation Fedor Barna.
In: Nove žyttja. – Roč. 36, č. 51 – 52 (1986), s. 8.

34

Reelní podnik / Jaroslav Hašek.
In: Hlas ľudu. – Roč. 32, č. 306 (29. 12. 1986), s. /3/.

1987

35

Beszélgetés a kis Milossal / Jaroslav Hašek ; fordította István Hubik.
In: A Hét. – Roč. 32, č. 2 (1987), s. 19.

1988

36

Dedičstvo po pánovi Šafránkovi / Jaroslav Hašek ; preložil Karol Tauber ; ilustroval F. Guldan.
In: Kamarát. – Roč. 20, č. 47 (1988), s. 12.

37

Mozgalmas hittanórák / Jaroslav Hašek ; fordította Tibor Tóth.
In: Táború. – Roč. 37, č. 17 (1988), s. 12 – 13.

1989

38

Ofsajd : poviedka / Jaroslav Hašek.
In: Roľnícké noviny. – Roč. 44, č. 248 (20. 10. 1989), s. 9.

1990

39

Čo by som radil komunistom, keby som bol šéfredaktorom vládného orgánu Československá republika / Jaroslav Hašek.
In: Nedělná Pravda. – Roč. 23, č. 10 (1990), s. 9.

40

Podobnosti : štátnoprávny denník Samostatnosť / Jaroslav Hašek.
In: Nedělná Pravda. – Roč. 23, č. 11 (1990), s. 8.

1991

41

A prágai államrendőrség nyomában / Jaroslav Hašek ; fordította István Hubik ; illusztrálta Zoltán Nagy.
In: A Hét. – Roč. 36, č. 29 (1991), s. 16 – 17.

1992

42

Dreadnoughtok / Jaroslav Hašek ; fordította Tibor Tóth ; illusztrálta Lajos Szukukálek.
In: A Hét. – Roč. 37, č. 52 (1992), s. 17.

1993

43

Erkölcstelen kalendárium / Jaroslav Hašek ; fordította István Hubik ; illusztrálta Zsuzsa Lőrincz.
In: Vasárnap. – Roč. 26, č. 16 (1993), s. 13.

1998

44

Egy adóalany tragédiája / Jaroslav Hašek ; fordította Tóth Tibor.
In: Új Szó. – Roč. 51, č. 1 (2. 1. 1998), s. 8.

2006

45

Ovce v žinčici : vzpomínka na Královu holu / Jaroslav Hašek.

In: Česká beseda. – Roč. 12, č. 5 (2006), s. 17. – ISSN:1335-4353.

2018

46

Pry stratach zlocynciv zasudzenoho zavždy turbujuť svojeju prysutnistju... / Jaroslav Hašek ; pidhotuvav Ju. Juras.

In: Nove žyttja. – Roč. 68, č. 23 (2018), s. 2.

II. LITERATÚRA O JAROSLAVOVI HAŠKOVI II. 2. KNIŽNÉ VYDANIA

1983

47

Jaroslav Hašek na Slovensku : bibliografický prehľad s ukázkami diela / Augustín Maťovčík. – Martin : Matica slovenská, 1983. – 88 s.

48

Recenzia:

Jaroslav Hašek na Slovensku / [autor] D. Š.

In: Slovenské pohľady. – Roč. 99, č. 8 (1983), s. 157.

49

Túlavé húsa / Radko Pytlík ; [z čes. orig. preložila M. Hamadová]. – Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1983. – 418 s.

50 – 51

Recenzie:

Hašek opäť u nás / E. Barbíriková.

In: Práca. – Roč. 38, č. 284 (1. 12. 1983), s. 6.

Haškov životopis / [autor] (bž).

In: Nové knihy. – Č. 37 (1983), s. 3.

2001

52

Following traces of Good Soldier Švejk : tourist guide / [compiled by Štefan Baláž]. – Humenné : The Humenné Association of the Development H-A-D, Košice : Carpathian Foundation, [2001]. – 36 s. – ISBN 80-968703-8-6.

53

Nach den Spuren des gutes Soldaten Švejk : turistický sprievodca / [zusammengestellt von Štefan Baláž]. – Humenné : Humenské združenie pre rozvoj H-A-D, Košice : Karpatská nadácia, [2001]. – 36 s. – ISBN 80-968703-7-8.

54

Po stopách dobrého vojaka Švejka : turistický sprievodca / [zostavil Štefan Baláž]. – Humenné : Humenské združenie pre rozvoj H-A-D, Košice : Karpatská nadácia, [2001]. – 36 s. – ISBN 80-967926-3-6.

55

Śladami Dobrego Wojaka Szwejka : przewodnik turystyczny / [redakcja Stefan Baláž]. – Humenné : Humeńskie Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju HAD, Košice : Fundacja Karpackia, [2001]. – 36 s. – ISBN 80-968703-6-X.

2003

56

Haškovi v pätách : (koláž o hľadani a nájdení Slovenska i spisovateľa) / Igor Válek. – Martin : Matica slovenská, 2003. – 199 s. – ISBN 80-7090-716-9.

57 – 58

Recenzie:

O Haškovi invenčne / Tomáš Winkler.

In: Slovenské pohľady. – Roč. 4+120, č. 4 (2004), s. 135 – 136. – ISSN:1335-7786.

Obrázky z potuliek / Peter Mišák.

In: Literárny (dvoj)tyždenník. – Roč. 17, č. 22 – 23 (2004), s. 12 – 13. – ISSN:0862-5999.

II. 2. PRÍSPEVKY V PERIODIKÁCH

1981

59

Jaroslav Hašek na Slovensku / Augustín Maťovčík.

In: Slovenské pohľady. – Roč. 97, č. 9 (1981), s. 59 – 67.

1982

60

Hašek v Pukanci / Jaromír Bázlik.

In: Nové slovo. – Roč. 24, č. 27 (1982). Nedela. Príloha Nového slova, č. 8, s. /7/.

61

Humor je vážna vec / Ján Tužinský, Blahoslav Hečko.

In: Večerník. – Roč. 27, č. 99 (21. 5. 1982), s. 6 – 7.

62

O čase : za porcelánovým Švejkom / Peter Valo.

In: Pravda. – Roč. 63, č. 288 (4. 12. 1982), s. 5.

63

O minulosti domov (2) : za porcelánovým Švejkom / Peter Valo.

In: Pravda. – Roč. 63, č. 294 (11. 12. 1982), s. 5.

64

O predstave : za porcelánovým Švejkom / Peter Valo.

In: Pravda. – Roč. 63, č. 300 (18. 12. 1982), s. 5.

65

Rusko je moja druhá vlasť : spomienky Sergeja Biriukova na Jaroslava Haška / Karol Illý.

In: Smena. – Roč. 35, č. 97 (26. 4. 1982), s. 6.

1983

66

Aktuálne protivojnové vyznanie : k 100. výročiu narodenia Jaroslava Haška.

In: Lud. – Roč. 36, č. 93 (21. 4. 1983), s. 1 – 2.

67

Avtor bezsmertnoho Švejka.

In: Družno vpered. – Roč. 32, č. 5 (1983), s. 28.

68

Bábika a chlieb : spomienky Darje Zagljinovej na Jaroslava Haška / Ján Vrábeľ.

In: Východoslovenské noviny. – Roč. 32, č. 279 (25. 11. 1983). Príloha VN, č. 47, s. /8 – 9/.

69

Bohaté inšpiračné žriedlo : Jaroslav Hašek a Slovensko / Lubomír Stanček.

In: Smena. – Roč. 36, č. 99 (28. 4. 1983), s. 3.

70

Čítať a poznávať : pri storočnici Jaroslava Haška / Ján Števček.

In: Pravda. – Roč. 64, č. 100 (29. 4. 1983), s. 5.

71

Defilé humoru a satiry / Blahoslav Hečko.

In: Slovenské pohľady. – Roč. 99, č. 4 (1983), s. 60 – 70.

72

Dielo J. Haška vo filme / [autor] -rr-.

In: Lud. – Roč. 36, č. 60 (12. 3. 1983), s. 4.

73

Dielo mocnejúce rokmi / Peter Valo.

In: Pravda. – Roč. 64, č. 103 (3. 5. 1983), s. 5.

74

Divadelné osudy Švejka / Jiří Hájek.

In: Film a divadlo. – Roč. 27, č. 13 (1983), s. 28 – 29.

75

Dnes radí Radko Pytlík / Radko Pytlík.

In: Nové slovo mladých. – Roč. 6, č. 10 (1983), s. /1/.

76

Dobrý vojak Hašek / Radek Wanke.

In: Nové slovo. – Roč. 25, č. 16 (1983). Nedela, príloha Nového slova, č. 13, s. /4/.

77

Dodnes ho čítajú milióny : pred sto rokmi sa narodil autor Osudov dobrého vojaka Švejka – náš priateľ Jaroslav / Vladimír Fiodorov.

In: Svet socializmu. – Č. 17 (1983), s. 14 – 15.

78

Dvojnásobné jubileum... /inc./.

In: Život. – Roč. 33, č. 14 (1983), s. 42.

79

Filmové dlžoby Jaroslavovi Haškovi / Pavel Taussig.

In: Film a divadlo. – Roč. 27, č. 9 (1983), s. 14 – 15.

80.

Gašek z Ufy / J. Pospíšil.

In: Svet socializmu. – Č. 17 (1983), s. 15.

81

Hašek a Slovensko : pred 100 rokmi sa v Prahe narodil autor Osudov dobrého vojaka Švejka / Jaromír Bázlik, Július Špánik.

In: Slovensko. – Roč. 7, č. 6 (1983), s. 23, 26 – 27.

82

Hašek divadelník / Lubomír Stanček.
In: Javisko. – Roč. 15, č. 4 (1983), s. 191 – 192.

83

Hašek je váš i náš! / Eva Laucká, Juraj Kolenčík.
In: Svet socializmu. – Č. 33 (1983), s. 12.

84

Hašek tri razy na Slovensku / Eva Ličková-Dzubáková.
In: Život. – Roč. 33, č. 21 (1983), s. 54 – 55.

85

Hašek v Lipnici / L. Stoupová.
In: Práca. – Roč. 38, č. 94 (1983), s. 6.

86

Hašek v slovenskom a Slovensko v Haškovom zrkadle / Augustín Maťovčík.
In: Pravda. – Roč. 64, č. 91 (19. 4. 1983), s. 5.

87

Haškov rok v éteri / Juraj Antalík.
In: Večer. – Roč. 16, č. 118 (1983), s. /5./

88

Haškova anabáza / Peter Hajduk.
In: Express. – Roč. 15, č. 17 (1983), s. 18 – 19.

89

Haškove potulky po Slovensku / Augustín Maťovčík.
In: Slovenské pohľady. – Roč. 99, č. 4 (1983), s. 48 – 59.

90

Haškove „prechádzky naším krajom“ / Pavol M. Kubiš, Štefan Volf.
In: Smer. – Roč. 35, č. 308 (30. 12. 1983), s. 7.

91

Haškovo výročie / [autor] -amfa-.
In: Osvetová práca. – Roč. 33, č. 7 (1983), s. 20.

92

Haškovo výročie / Karel Mařík.
In: Smena. – Roč. 36, č. 27 (27. 1. 1983), s. 4.

93

Haškův kalendář 1883 – 1983 / [autor] D. Š.
In: Slovenské pohľady. – Roč. 99, č. 4 (1983), s. 153.

94

Humor – kýchanie mozgu / Blahoslav Hečko.
In: Roháč. – Roč. 36, č. 28 (1983), s. 9.

95

Humor – zbraň : k storočnici Jaroslava Haška / Blahoslav Hečko.
In: Roľnícke noviny. – Roč. 38, č. 100 (29. 4. 1983), s. /8/.

96

Huncútske príbehy : dramatizácia próz J. Haška / [autor] J. A.
In: Rozhlas. – Č. 10 (1983), s. /18/.

97

Jaroslav Hašek / [autor] -vn-.
In: Televízia. – Roč. 18, č. 23 (1983), s. 15.

98

Jaroslav Hašek.
In: Čitateľ. – Roč. 32, č. 2 (1983), s. /65/.

99

Jaroslav Hašek a Krupina / Michal Kľučka.
In: Smer. – Roč. 35, č. 82 (8. 4. 1983), s. 12.

100

Jaroslav Hašek na Slovensku / Jaromír Bázlik.
In: Smer. – Roč. 35, č. 94 (22. 4. 1983), s. /12/.

101

Jaroslav Hašek – svetový i súčasný : k 100. výročiu narodenia „otca“ Dobrého vojaka Švejka / [autor] -ák-.
In: Sloboda. – Roč. 38, č. 19 (1983), s. /4/.

102

Jaroslav Hašek v Pukanci / Jiří Skalička.
In: Nové slovo. – Roč. 25, č. 20 (1983). Nedela, príloha Nového slova, č. 16, s. /5/.

103

K Haškovej storočnici.
In: Smena. – Roč. 36, č. 51 (2. 3. 1983), s. 7.

104

Konferencia o Jaroslavovi Haškovi.
In: Slovenské pohľady. – Roč. 99, č. 7 (1983), s. 159.

105

Krokuje Hašek po planeti : (Po planéte pochoduje Hašek) / [autor] -ir-

In: Nove žyttja. – Roč. 33, č. 17 (1983), s. 7.

106

Márne putovanie po Haškovej stope / Peter Hajdúk.

In: Nové slovo. – Roč. 25, č. 16 (1983).

107

Mystifikácia ako dramatický princíp / Pavel Miškovič.

In: Slovenské divadlo. – Roč. 31, č. 4 (1983), s. /573/ – 574.

108

Novinár Jaroslav Hašek : storočnica narodenia veľkého českého literáta / Fraňo Ruttkay.

In: Roľnícke noviny. – Roč. 38, č. 99 (28. 4. 1983), s. 4.

109

Novinársky profil Jaroslava Haška / [autor] A. M.

In: Slovenské pohľady. – Roč. 99, č. 4 (1983), s. 153 – 154.

110

Recenzované dielo:

Jaroslav Hašek – novinár / Zdeněk Hoření. – Praha : Novinář, 1982. – 249 s.

111

O diele Jaroslava Haška / Břetislav Truhlář.

In: Slovenka. – Roč. 35, č. 17 (1983), s. 22.

112

Odkaz internacionalistu : po stopách Jaroslava Haška / Lubomír Stanček.

In: Smer. – Roč. 36, č. 64 (1983), s. 3.

113

Osobnosť a odkaz novinára Jaroslava Haška / Peter Valo.

In: Pravda. – Roč. 64, č. 87 (14. 4. 1983), s. 5.

114

Recenzované dielo:

Jaroslav Hašek – novinár / Zdeněk Hoření. – Praha : Novinář, 1982. – 249 s.

115

Pamätníkmi sochy, múzeá i ulice : Sovietski ctitelia

k 100. výročiu narodenia J. Haška.

In: Východoslovenské noviny. – Roč. 32, č. 117 (20. 5. 1983). Príloha VN, č. 20, s. 10.

116

Pamiatke J. Haška.

In: Smena. – Roč. 36, č. 67 (21. 3. 1983), s. 2.

117

Po stopách dobrého vojaka Švejka alebo Anabáza na báze anabázy / [autor] (jd).

In: Televízia. – Roč. 18, č. 32 (1983), s. 23.

118

Pozoruhodná výstava : k 100. výročiu narodenia J. Haška.

In: Lud. – Roč. 36, č. 62 (15. 3. 1983), s. /1/.

119

Premena Jaroslava Haška : (čomu sa autor Dobrého vojaka Švejka nikdy nesmiel) / Anton Baláž.

In: Sloboda. – Roč. 37, č. 51 – 52 (1983), s. 13.

120

Prežil svoju dobu : pripomíname si storočnicu J. Haška / Milada Corvinová.

In: Práca. – Roč. 38, č. 101 (30. 4. 1983), s. 9.

121

Revolucionár v literatúre i v živote : 100 rokov od narodenia Jaroslava Haška / František Ouředník.

In: Život strany. – Č. 9 (1983), s. 32 – 33.

122

S Petrom Valom na tému: Ako sa má kamarát Hašek? / Peter Valo, Rudolf Čižmárik.

In: Roháč. – Roč. 36, č. 17 (1983), s. 9.

123

S úsmevom na tvári / Ján Kondor.

In: Východoslovenské noviny. – Roč. 32, č. 11 (14. 1. 1983), s. /5/.

124

Slavetnyj českýj pýsmennyk – satyryk : /Významný český spisovatel – satirik / Jurij Železnyk.

In: Veselka. – Roč. 32, č. 16 (1983), s. 5.

125

Sté výročie narodenia Jaroslava Haška... /inc./

In: Osvetová práca. – Roč. 33, č. 5 (1983), s. 4.

126

Vlci / [autor] -v.s.-, Eduard Hollý.
In: Televízia. – Roč. 18, č. 16 (1983), s. 13.

127

Vydarený vnuk alebo Hašek v úlohe Švejka / Aleksandr Dunajevský.
In: Slovenka. – Roč. 35, č. 17 (1983), s. 23.

128

Zábavný a poučný kútik Jaroslava Haška / [autor] -ech-.
In: Rozhlas. – Č. 18 (1983), s. /13/.

129

Zastavte sa v sieni Laca Novomeského : Bratislavské stretnutie s Haškom / [autor] I. G.
In: Lud. – Roč. 36, č. 301 (21. 12. 1983), s. 5.

130

Zo starej drogérie / J. Formánková, V. Gronská.
In: Televízia. – Roč. 18, č. 9 (1983), s. 25.

131

Zo starej drogérie / [autor] -jf-, V. Gronská.
In: Televízia. – Roč. 18, č. 15 (1983), s. 21, 23.

132

Zopár otázok jubilantovi – českému spisovateľovi Jaroslavovi Haškovi : alebo posmrtný rozhovor ako novinka / Radko Pytlík.
In: Roháč. – Roč. 36, č. 28 (1983), s. 3.

133

Živý sen / [autor] -hg-, J. Šimeková.
In: Televízia. – Roč. 18, č. 23 (1983), s. 13.

1984

134

Črty, poviedky a humoresky : z potuliek Jaroslava Haška po Krupine a jej okolí / Peter Sitniansky, Michal Kľučka
In: Lud. – Roč. 37, č. 218 (14. 9. 1984), s. 6.

135

Haškova ruská epeja I. II. III. / A. Ch. Klevanskij.
In: Nové slovo. – Roč. 26, č. 6,7,8 (1984). Nedeľa, príloha Nového slova, č. 6, 7, 8, s. 24.

136

Jaroslav Hašek / Josyf Šelepec.
In: Duklja. – Roč. 32, č. 4 (1984), s. 4.

137

Jaroslav Hašek na Slovensku a v Gemeri / Jaroslav Struhár, Ján Struhár.
In: Obzor Gemera. – Roč. 15, č. 4 (1984), s. 209 – 213.

138

Jaroslav Hašek rosijskoju movoju / Ivan Jackanyn.
In: Družno vpered. – Roč. 34, č. 11 (1984), s. 29.

139

Recenzované dielo:
Primery iz žizni / Jaroslav Hašek. – Moskva : Progress, 1984.

1985

140

Dobrý vojak Švejk / Karol Tauber.
In: Kamarát. – Roč. 17, č. 19 (1985), s. 12.

141

Dramatický osud / [autor] -e.
In: Hlas ľudu. – Roč. 31, č. 247 (19. 10. 1985), s. /4/.

142

Recenzované dielo:
Tajemství mého pobytu v Rusku / Jaroslav Hašek ; vybral, uspořádal a k vydání připravil Zdeněk Hoření. – Praha : Naše vojsko, 1985. –239 s.

143

Jaroslav Hašek : žili a bojovali za dnešok / [autor] F. V.
In: Nové slovo. – Roč. 27, č. 42 (1985), s. 23.

144

Knižná spolupráca : Hašek a Novomeský v ruských prekladoch / [autor] č.
In: Večer. – Roč. 17, č. 179 (12. 9. 1985), s. /3/.

145

Vlci / [autor] -vs-.
In: Televízia. – Roč. 20, č. 46 (1985), s. 19.

1987**146**

Internacionalisti: Jaroslav Hašek : bojovníci za ideály Októbra 3 / Valerij Skiba.

In: Nové slovo. – Roč. 29, č. 31 (1987), s. 23.

147

Stopy po Jaroslavovi Haškovi / Jiří Šíma.

In: Pravda. – Roč. 68, č. 220 (19. 9. 1987), s. 3.

1988**148**

Beseda o dnešnom význame Haškovho diela / Radko Pytlík.

In: Pravda. – Roč. 69, č. 160 (9. 7. 1988), s. 3.

149

Kultúrny mesačník pre dievčatá a chlapcov / [autor] -ech-.

In: Rozhlas. – Č. 14 (1988), s. 22.

150

Ohlas diela Jaroslava Haška na Slovensku / A. Matovčík.

In: Slovenské pohľady. – Roč. 104, č. 9 (1988), s. 154 – 155.

151

Štyri cesty : geniálny český satirik Jaroslav Hašek na skutočných „prechádzkach našim krajom“ / [autor] PMK.

In: Smer. – Roč. 40, č. 100 (29. 4. 1988), s. 12.

152

Švejk narodyvsja u Kyjevi / Mykola Kucharčuk.

In: Veselka. – Roč. 38, č. 7 (1988), s. 5.

1990**153**

Jaroslav Hašek a Ján Čulen / Konštantín Palkovič.

In: Literárny archív 26/89. – Martin : Matica slovenská, 1990. – S. 157 – 158. – ISBN 807090058.

1992**154**

Blážíček, Přemysl: Haškův Švejk / Zdeněk Beran.

In: Slovenská literatúra. – Roč. 39, č. 3 (1992), s. 269 – 271.

155

Recenzované dielo:

Haškův Švejk / Přemysl Blážíček. – Praha : Československý spisovatel, 1991. – 291 s. – ISBN 80-202-0294-3.

1993**156**

Hašek, Švejk és a Magyarok / E. Fehér Pál.

In: Új Szó. – Roč. 46, č. 101 (3. 5. 1993), s. 3.

157

Karpatský tulák : Jaroslav Hašek a Slovensko / Svetozár Krno.

In: Nedeľná Pravda. – Roč. 2, č. 18 (1993), s. 6.

1997**158**

Karpatský tulák : Slovensko 20. storočia: Postavy a osudy – Jaroslav Hašek / Svetozár Krno.

In: Pravda. – Roč. 7, č. 50 (1. 3. 1997). [Príl.] Sobota plus. – Č. 9 (1997), s. 14.

159

Kto odšvejkuje zbaronizovaných pétépákov? / Števo Šimúth.

In: Literárny týždenník. – Roč. 10, č. 26 (1997), s. 12. – ISSN:0862-5999.

2000**160**

Néhány újabb könyv a Švejkéről és Hašekről / E. Fehér Pál.

In: Irodalmi Szemle. – Roč. 43, č. 7 – 8 (2000), s. 112 – 117.

2001**161**

Človek je nezničiteľný : aj poslušný a dobrý vojak Švejk môže rozložiť systém / Petr Říha.

In: Slovo : politicko-spoločenský týždenník. – Roč. 3, č. 31 – 32 (2001), s. 13. – ISSN:1335-468X.

2002**162**

Az elfelejtett Karel Vaněkról : Jaroslav Hašek halála után egy akkoriban igen népszerű hírlapíró... /

E. Fehér Pál ; illusztrálta Nagy Zoltán.
In: Új Szó. – Roč. 55, č. 79 (5. 4. 2002). [Príl.] Gondolat. – Roč. 2, č. 7 (2002), s. 12.

2003

163

A derék katona Kassán : Jaroslav Hašek világhírű regényéről a Magyar Házban / Juhász Katalin.
In: Új Szó. – Roč. 56, č. 261 (13. 11. 2003), s. 8.

164

Egy szokatlan „párttörténet“ : olvassuk Jaroslav Hašekot, de... / E. Fehér Pál.
In: Új Szó. – Roč. 56, č. 99 (30. 4. 2003), s. 7.

2006

165

Člověk proti nelidskosti / László Dobossy ; preložil Ladislav Hradský.
In: Fragment. – Roč. 20, č. 3 – 4 (2006), s. 139 – 143. – ISSN:1336-4316.

166

Švejk a Bugulma, neboli, Zrození velkého humoru / Karel Kosík.
In: Fragment. – Roč. 20, č. 3 – 4 (2006), s. 113 – 123. – ISSN:1336-4316.

167

Švejk ako schránka cudzích príbehov / Peter Zajac.
In: Fragment. – Roč. 20, č. 3 – 4 (2006), s. 151 – 163. – ISSN:1336-4316.

168

Tuláci po hvězdách v hospodě U kalicha / Lubomír Martínek.
In: Fragment. – Roč. 20, č. 3 – 4 (2006), s. 124 – 138. – ISSN:1336-4316.

169

Utopený oběšenec přejetý vlakem aneb Příběh elementární částice / František Dryje.
In: Fragment. – Roč. 20, č. 3 – 4 (2006), s. 144 – 150. – ISSN:1336-4316.

2007

170

Hold autorovi Švejka / [autor] M.

In: Česká beseda. – Roč. 7, č. 6 (2007), s. 17. – ISSN:1335-549X.

171

Nonstop čtení 2007 / Karel Ulík.
In: Česká beseda. – Roč. 12, č. 4 (2007), s. 17. – ISSN:1335-549X.

172

Pri popise vulgárneho krčmára napísala, že bol „britkeho pyska“ : Klára Kernerová preložila časť Švejka do zemplínčiny / Dáša Kiraľvargová ; preklad Klára Kernerová.
Multimédiá: www.korzar.sk
In: Košický večer. – Roč. 18(39), č. 23 (8. 6. 2007), s. 6. – ISSN:1336-5320.

173

Švejk zaznel aj v zemplínčine / [autor] bm.
Multimédiá: www.korzar.sk
In: Košický večer. – Roč. 18(39), č. 22 (1. 6. 2007), s. 3. – ISSN:1336-5320.

174

Švejka čítali po zemplínsky / Viera Horniaková.
In: Pravda. – Roč. 17, č. 122 (29. 5. 2007), s. 13. – ISSN:1335-4051.

2008

175

Medzi Jozefom K a Jozefom Švejkom / Roman Jurčák.
In: Kino-Ikon. – Roč. 12, č. 1 (2008). – ISSN:1335-1893.
In: Frame. – Roč. 6, č. 1 (2008), s. 321 – 324.

2009

176

Ukrajina vydaje : [Hašek, Jaroslav: Pryhody bravo-ho vojaka Švejka] / [avtor] (r).
Multimédiá: http://www.book-ye.com/product_8280.html
In: Duklja. – Rič. 57, No 4 (2009), s. 86 – 96 [90].

2010

177

„Jaroslav Hašek unokája vagyok“ : Richard Hašek három napot töltött Losoncon, ott mesélt magáról,

a Švejka-szobrokról és a terveiről / [beszélgetett] József Puntigán.

In: Új Szó. – Évf. 63, sz. 170 (26. 7. 2010), o. 6. – ISSN:1335-7050.

178

Killing Jokes : Céline és Hašek / Csaba Horváth.

In: Kalligram : művészet és gondolat. – Évf. 19, sz. április (2010), o. 24 – 28. – ISSN:1335-1826.

2011

179

Opilec : „Otec“ Švejka pravidelne navštevoval vyše sto pražských krčiem / Ladislav Švihran.

Multimédia: <http://plus7dni.pluska.sk/plus7dni/historia/opilec.html>

In: Plus 7 dní. – Roč. 20, č. 19 (2011), s. 38 – 40. – ISSN:1210-4040.

2013

180

Od Bridela k Haškovi – česká literatura jako zápas o možnost samoty / Jakub Chrobák.

In: Literárne variácie samoty a osamelosti : monografia štúdií. – Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2013. – S. 30 – 44. – ISBN 9788374906388.

2014

181

To biele je sneh! : Jaroslav Hašek a Vysoké Tatry / Igor Válek.

In: Literárny dvojtýždenník. – Roč. 27, č. 17 – 18 (2014), s. 14. – ISSN:0862-5999.

2015

182

Prečo sa v školách musí učiť o ochrane zvierat / [autor] (lupa).

In: Rodina a škola. – Roč. 64, č. 10 (2015), s. 21. – ISSN:0231-6463.

2018

183

Avtor Švejka Jaroslav Hašek narodyvsja 135 rokov tomu / [Myroslav Iljuk].

In: Nove žyttja. – Roč. 68, č. 9 (2018), s. 4.

184

Jaroslav Hašek a jeho cesta cez Štrbu na Kráľovu hoľu : známe osobnosti a Štrba / Pavel Pantůček.

In: Štrbské noviny : noviny pre občanov Štrby, Tatranskej Štrby a Štrbského Plesa. – Roč. 7, č. 7/8 (2018), s. 13. – ISSN:2453-6482.

THE RIME OF THE ANCIENT MARINER

PIESEŇ STARÉHO NÁMORNÍKA

PH.DR. STANISLAVA KNAPČOKOVÁ, PH.D.

✉ stanislava.knapcokova@snk.sk

🏠 Slovenská národná knižnica

🌐 www.snk.sk

The paper deals with the history of English literature in the context of bibliophile editions of the 19th century prints published abroad and preserved in Slovak National Library (SNL). The subject of the paper is the ballad *The Rime of the Ancient Mariner* in the representative New York edition with illustrations by Gustav Doré. The author presents Samuel Taylor Coleridge's ballad as a cultural phenomenon, but above all to also point out the abundance of the SNL's collections and the possibilities of getting to know and presenting important works, as well as the relationships they often contain in the form of handwritten or printed notes. This specimen is no exception – the signs declare a connection with the dedicators and owners who owned the ballad before it became part of the SNL's collections. Regardless of the owner, the New York edition of the ballad represents a certain representative form of the most significant literary works of the 19th century.

Keywords: Samuel Taylor Coleridge, Gustav Doré, ballads, English literature, 19th century, Slovak National Library

NA ÚVOD

V knihovníckej praxi pri spracovaní tlačí či pasporizácii fondov sa odborní pracovníci sústreďujú na primárne znaky tlačí s cieľom katalogizovať a zaznamenať titul. Nie je možné venovať dostatočný priestor všetkým titulom, ktoré by si zaslúžili pozornosť nielen z hľadiska provenienčných či dedikačných znakov v tlačí, ale aj z hľadiska samotného titulu, čiže autora, diela, prípadne vydavateľa. Podobná situácia nastala pri revízii rezervného fondu Slovenskej národnej knižnice, v ktorom kolegovia našli viacero vzácnych a zaujímavých tlačí. Medzi nimi bolo zachované dielo od Samuela Taylora Coleridgea *The Rime of the Ancient Mariner* v edícii s ilustráciami od Gustava Dorého. Nájdenný exemplár obsahuje aj dedikačný rukopisný záznam, datovaný do roku 1912, od Márie Špačekovej a provenienčnú pečiatku Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

Obr. 2 Samuel Taylor Coleridge. Zdroj: <https://poets.org/poet/samuel-taylor-coleridge>

Obr. 1 Titulný list diela *Pieseň starého námorníka*. Zdroj: Fond Slovenskej národnej knižnice (Fond SNK)

BALADA

Pred dvestodvadsiatimi piatimi rokmi vyšla balada, ktorá mala v kultúrnych kruhoch – nielen svojej doby –, veľký ohlas a zásadne ovplyvnila a ovplyvňuje ďalšie umelecké práce. *Pieseň starého námorníka* je fenomén, na ktorý odkazujú staršie, ale aj súčasné, či už literárne, výtvarné alebo filmové diela. S baladou ich spája istá konotácia a jasný kulturologický výraz. Takéto spracovanie témy, ktorá sa v rôznych dejových obmenách nemení naprieč dejinami a literárnymi žánrami, predstavuje pilier – zdroj návratu autorov k podstatným hodnotám a ľudskosti človeka, čiže k humanitným ideálom v rovine negatívnych konaní hrdinov a dôsledkov týchto konaní. Albatros predstavuje obeť človeka na jeho ceste k hľadaniu vlastnej identity, pričom nemusí ísť len o ideál v ponímaní optimálnej verzie dobra a takzvanej ľudskosti.

Po prvý raz vyšla balada *The Rime of the Ancient Mariner* v Londýne v roku 1798 ako súčasť básnickej zbierky *Lyrical Ballads: with Few Other Poems* (*Lyrické balady a niekoľko ďalších básní*) Samuela Coleridgea a slávneho anglického básnika Williama

Ilustrácie z diela *Pieseň starého námorníka*. Zdroj: Fond SNK

Wordswortha. Autorom diela *The Rime of the Ancient Mariner* (*Pieseň starého námorníka*) bol básnik Samuel Taylor Coleridge (1772 – 1834). V roku 2022 sme si pripomenuli dvestopäťdesiate výročie jeho narodenia.

Práca *Lyrické balady...* je považovaná za základné dielo anglického romantizmu. Autor Samuel Taylor Coleridge do zbierky prispel štyrmi básňami, ale *Pieseň starého námorníka* patrila k jeho najúspešnejším dielam a neskôr vychádzala aj samostatne. V 19. storočí môžeme nájsť baladu v samostatných vydaniach s bohatou ilustrovanou časťou. Balada vychádzala v európskych vydavateľstvách i v zámorí. Známe sú newyorské vydania, ktoré vyšli na konci 19. storočia vo vydavateľstve Harper & Brothers (1876, 1877, 1878, 1881, 1882 a ďalšie) a ďalšie newyorské a londýnske vydania (napr. vo vydavateľstvách Casell Peter and Galpin, H. M. Caldwell Company, Kilbourn Tompkins, Art-Union of London a ďalšie).

Osnova balady reprezentuje romantickú literárnu tvorbu. Je dynamická, prináša množstvo zratov či dramatickosti a využíva magické prvky a tragiku. Coleridge rozdelil baladu do siedmich častí.

- I. Starý námorník stretne troch svadobčanov a jedného z nich si vyberie ako poslucháča. Ten pozorne načúva jeho príbeh. Starec mu rozpovie svoj príbeh námornej cesty. Rozpráva mu o tom, ako po pokojnej plavbe smerom na juh z domovského anglického prístavu zahnal vietor loď k rovníku a odtiaľ ďalej k južnému pólu. Koráb sa dostal do zajatia ladových krýh a bezvetria v krajine bez živých tvorov. Z tejto situácie ich vyslobodil albatros. Vtáka, ktorý sa k nim vracal, si posádka obľúbila. Po čase sa loď dostala zo zovretia ladového mora a plávala ďalej, pričom ju neustále sprevádzal albatros. Zvrat nastal vo chvíli, keď starý námorník bez vysvetlenia zabil albatrosa.
- II. Posádka bola nahnevaná na námorníka a aj samotný námorník sa obviňoval zo zabitia vtáka. Loď stála na mori opäť v zajatí hmly a bezvetria, no postupne sa dostala z nečinnosti a plavila sa ďalej. Zachránení námorníci zlahčovali až bagatelizovali smrť zvierťaťa, čím sa stali spoluvinníkmi činu. Loď sa plavila smerom na sever od južného pólu až do momentu, keď sa znova dostala k rovníku. Tu zostala opäť uväznená bezvetriem. Stála na mieste „dni a dni“ s posádkou sužovanou slnkom a smädом, obkľúčená zvláštnymi svetielkujúcimi stvoreniami. Pod kýlom lode ich počas cesty sprevádzal démon- duch. Vinu posádka opäť

pripísala starému námorníkovi, ktorému na krk zavesili mŕtveho albatrosa.

- III. Po čase sa im na mori v diaľke ukázala loď. Posádka a námorník sa tešili, že sa k nim blíži. No postupne si uvedomili, že cudzí koráb sa plavil za zvláštnych okolností. V bezvetrí. Keď bol bližšie k nim, námorníci uvideli posádku tejto zvláštnej lode – smrť (death) a život v smrti (life in death). Smrť a život v smrti hrali kocky o duše posádky. Život v smrti vyhrala duša starého námorníka. V jednej chvíli celá posádka na lodi zomrela a každý jej člen ešte pred smrťou uprel pohľad na starého námorníka, ktorý ako jediný zostal živý.
- IV. Svadobčan, ktorí dosiaľ pozorne počúval, sa obával, že hovorí s duchom, ale námorník ho ubezpečil, že je živý. Rozprával teda ďalej. Svadobčanovi hovoril, ako niekoľko dní stál na palube obklopený mŕtvymi druhmi. V mesačnom svetle pozoroval morské hady, ktoré v lesku rôznych farieb plávali okolo lode. Námorník cítil, že jeho kľatba – byť uväznený na lodi s mŕtvymi námorníkmi –, sa láme. Albatros sa uvoľnil z jeho krku a ako kameň spadol do mora.
- V. Po osviežujúcom spánku a daždi prišiel námorníkovi na pomoc vietor. Mŕtve telá druhov začali vykonávať námorné práce a loď sa pohla vpred. Námorníci boli ovládaní anjelmi. Loď plávala aj vďaka démonovi-duchovi, ktorý ich stále nasledoval a nezabúdal na pomstu. Počas náročnej plavby sa starý námorník pri prudkom pohybe lode udrel do hlavy a stratil vedomie. Po prebratí počul rozprávať sa dva hlasy o jeho vine (zabití albatrosa) a treste, ktorý ešte neskončil.
- VI. Hlasy sa rozprávali aj o lodi, ktorú anjeli hnali zbesilo vpred. Námorníka opäť prenasledovali pohľady mŕtvych druhov. Po čase kúzlo kľatby opadlo a loď konečne zamierila do jeho rodnej zeme. V diaľke už rozoznával miesta a brehy známeho kraja. Anjeli opustili telá mŕtvych námorníkov ako žiariace bytosti, keď sa k lodi približoval čln vyslaný z pobrežia. Jeho posádku tvorili lodivod, jeho syn a pustovník.
- VII. Čln priplával k lodi a jeho posádka sa čudovala, kam zmizla žiara z lode (anjeli už medzitým opustili loď) a nechápali, ako je možné, že plaviaci a koráb je v takom zlom technickom stave. Keď bol čln takmer pri lodi, ozval sa silný úder. Loď sa začala potápať. Lodivod z člna zachránil starého námorníka. Pustovník ho neskôr vyzval, aby mu porozprával, kto vlastne je. Toho neznáma sila nútila vyrozprávať celý príbeh posádky lode

Ilustrácia z diela *Pieseň starého námorníka*. Zdroj: Fond SNK

a albatrosa. Pustovník mu prikázal kajať sa do konca života, a tak starý námorník putuje z krajiny do krajiny (od brehu k brehu) a neznáma sila, v balade vysvetlená ako „kŕč“, ho núti rozprávať svoj príbeh. Nakoniec svadobčanovi hovorí o dôležitosti lásky k živým tvorom a Bohu. Potom starý námorník odchádza v diaľ a svadobčan v očarení tiež odkráča preč, no na ďalšie ráno sa budí smutnejší, ale aj múdrejší ako v deň predošlý.

Pre mnoho slávnych diel je príznačné, že ich vznik je dôsledkom nielen tvorivosti ducha a autora, ale aj ekonomických aspektov, ktoré ho viedli k napísaniu práce. Podobne je to aj v Coleridgeovom prípade, keď jednou z pohnútok bola jeho nelichotivá finančná situácia (Procházka, 1984, s. 135). Pri zadávaní myšlienky na fabulu samotnej balady mu pomohol Wordsworth. Zo štyroch básní, uverejnených v prvom vydaní zbierky, práve táto balada najviac oslovila čitateľov spolu s umeleckou scénou. Známe sú ilustrácie Gustava Dorého a Wiliama Stranga či socha starého námorníka s albatrosom od Alana Beattieho Herriota v prístave Watchet, odhalená nedávno,

v roku 2003. No najpopulárnejšie a najznámejšie sú práve vydania s ilustráciami francúzskeho umelca Gustava Dorého. Klasické a populárne ilustrované literárne práce predstavovali koncept vizuálne príťažlivého diela, ktoré boli v tomto období edične spracovávané naprieč vydavateľstvami. Gustave Doré, jeden z najznámejších tvorcov knižnej grafiky 19. storočia, spojil svoje umenie s viacerými dielami klasikov. Známe sú jeho ilustrácie napríklad do diel Jeana de La Fontaine (*Bájky*), Dante Alighierio (*Božská komédia*), Johna Milтона (*Stratený raj*) či Miquela de Cervantés Saavedra (*Don Quichotte*). Najznámejšou Dorého prácou je však ilustrovaná *Biblia* (posledné slovenské vydanie Biblie s jeho ilustráciami je z roku 2022 z vydavateľstva Ikar). V rezervnom fonde Slovenskej národnej knižnice bola pri revidencii fondu nájdená tlač Coleridgeovho diela *The Rime of the Ancient Mariner* z vydavateľstva pôsobiaceho v New Yorku Harper & Brothers z roku 1888. Exemplár bol úplný, avšak s mierne poškodenou väzbou a odtrhnutým listom prednej podsádky. Celkovo bola kniha v dobrom stave so zachovanými všetkými listami a väzbou. V tomto vydaní tlače sme našli tri kruhové grafické ilustrácie, jednu figurálnu vinetu a 38 celostranových ilustrácií. Vo všetkých prípadoch išlo o Dorého signované práce, niektoré spoluznačené rôznymi rytcami. Patrili k nim majstri rytci Albert Bellenger (1846 – 1916?), Paul Pacel Jonnard (1840 – 1902), Désiré Mathieu Quesnel (1843 – 1915), Héliodor-Joseph Pisan (1822 – 1890), Jonnard Brunier, Adolphe Gusman (1821 – 1905), Emile Deschamps, Firmin Gillot (1820 – 1872) či Charles Laplante (1937 – 1903). Na Dorého rytinách pracovali drevorytci zo známych umeleckých rodín, ktorí často signovali svoje práce len priezviskom, čím bola značne sťažaná identifikácia konkrétneho umelca. Napríklad pre toto dielo od Coleridgea vyryl Dorého ilustrácie aj Stéphane Pannemaker (1847 – 1930), syn známeho drevorytca Adolfa Francois Pannemakera (1822 – 1900), v knihe značené len Pannemaker. Ako uvádza Saur (2000, s. 331), podobne aj pomerne časté označenie v umeleckom a výtvarnom svete priezviskom Deschamps má v prípade Dorého ilustrácie svojho pôvodcu u výtvarníka Emile Deschamps (1833 – 1880).

Technika, ktorou boli vytvorené štočky, je výsledkom práce s drevom a kovem. Ide o novší typ xylografie, čiže reprodukovanieho drevorytu na kovovej doštičke, ktorý na rozdiel od drevorezu využíva širšie spektrum možností tlače z výšky používanej pri dre-

Obr. 6 Socha starého námorníka s albatrosom v prístave Watchet. Zdroj: www.saintcarnival.com

venom štočku. Takáto xylografia umožňuje vytvoriť detailnejšiu ilustráciu s výraznejším tieňovaním a prechodmi bez opotrebovania štočku.

V 19. storočí sa stala obľúbenou a používala sa popri knižnej grafike aj v úžitkovom výtvarníctve.

Nájdený exemplár je zaujímavý aj vďaka provenienčným znakom. Na prvom liste knižného bloku pred titulným listom je zachytený rukopisný dedičný záznam: „Darovala Mária Špačeková, XII. 1912“. Pravdepodobne predošla držiteľka knihy darovala tento exemplár Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine. Na titulnom liste a v knihe sa nachádzajú okrúhle pečiatky Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Spoločnosť vznikla v roku 1893 v Martine a svoju aktívnu činnosť začala rozvíjať od roku 1895 pod vedením Andreja Kmeťa (Rybecký, 1983). Nahradzovala aktivity Matice slovenskej aj tým, že sústreďovala zbierku kníh pre svoju knižnicu. Knihy pre túto spoločnosť označené okrúhlou pečaťou

dnes predstavujú významnú súčasť fondov Slovenskej národnej knižnice. Nie je výnimočné, že v týchto tlačiach sú zachytené aj provenienčné a dedikačné záznamy predošlých majiteľov a darcov.

NA ZÁVER

Newyorské vydanie balady *The Rime of the Ancient Mariner* od Samuela Taylora Coleridgea, nájdené v rezervnom fonde SNK, predstavuje dobrý príklad svetovej literatúry tlačenej v 19. storočí. Dielo reprezentuje romantickú svetovú poéziu a výtvarnú

umeleckú tvorbu daného obdobia. Balada má svojich priaznivcov aj v súčasnom umeleckom a čitateľskom diapazóne recipientov, a to nielen z hľadiska dejovej príťažlivosti, ale aj výtvarnej a umeleckej výrazovosti v dielach, ktoré inšpirovala. Výnimočná práca predstavuje hlboko ľudský príbeh – univerzálny v jazyku kultúr i čase. Nájdený exemplár provenienčne poukazuje aj na situáciu na Slovensku, keď tu pôsobili a vznikali organizácie, ktoré sústreďovali kultúrne dedičstvo spoločnosti s podporou ľudí a s vierou v spoločnú ideu samostatnej, kultúrne, spoločensky a sociálne vyhranenej a aj štátoprávne formalizovanej svojbytnosti.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Band 26. Leipzig: Seemann Verlag 1970. 600 s.

COLERIDGE, Taylor Samuel. 1888. *The Rime of Ancient Mariner*. New York : Harper & Brothers 1888.

PROCHÁZKA, Martin. 1984. *S. T. Coleridge: Píseň o starém námořníkovi*. Praha : Odeon 1984. 158 s.

RYBECKÝ, Milan. 1983. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre*. Martin : Osveta 1983. 225 s.

SAUR. 2000. *Allgemeines Künstlerlexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker. Band 26. Delwaide – Dewagut.* München : K. G. Saur 2000. 572 s. ISBN 3-598-22766-3.

WORDSWORTH, William – COLERIDGE, Samuel Taylor. *Lyrical Ballads with a Few Other Poems*. London : Printed for J. & A. Arch. 1798.

GABRIEL SZEGHY:
ŠĽACHTA
ABOVSKÉJ
STOLICE
V
NOVOVEKU

MGR. MÁRIA PITÁKOVÁ, PHD.

maria.pitakova@snk.sk

Slovenská národná knižnica

www.snk.sk

The author describes one of the more recent monographs of Gabriel Szeghy, the archivist of Košice city, namely his complemented and re-written dissertation thesis dealing with the nobility of the Abov County in the modern period. In addition to basic information, the paper covers various interesting facts, including the lifestyles and architecture at the time, the assets of individual owners, and a map of residences of the nobility in Above County in the given period. The monograph presents a detailed overview of less explored local history based on a number of scholarly resources.

Keywords: Abov County, noble residences, Modern Age, history of architecture, Gabriel Szeghy, monographs

Monografia s názvom *Šľachta Abovskej stolice v novoveku. Zmienky o jej sídlach, majetku a spôsobe bývania* je výsledkom práce Gabriela Szeghyho, archivára mesta Košice. Ide o doplnenú a prepracovanú dizertačnú prácu zaoberajúcu sa šľachtou Abovskej stolice s dôrazom na novovek (1427 – 1789). Vo svojej práci Gabriel Szeghy podrobne analyzuje dve ústredné témy, a to majiteľov a reálie v obciach Abovskej stolice a majetkové pomery Abovskej šľachty. Práca je rozdelená, okrem úvodu a záveru, do piatich kapitol.

Autor v úvode publikácie vysvetľuje dôvody napísania práce. Samozrejme, nezabudol ani na poďakovanie svojej školiteľke, recenzentom a ostatným, ktorí mu pomohli so zostavením práce.

Za úvodom nasleduje časť, v ktorej autor referuje o doteraz vydané literatúre o Abovskej stolici. Ide prevažne o odborné časopisy, heraldické práce, konferencie, archívne pramene atď. Zároveň Gabriel Szeghy poukazuje na nedostatok doposiaľ vydané literatúry venujúcej sa samotnej šľachte. Podľa samotného autora je obdobie novoveku z hľadiska poznania šľachty málo spracované. Pri zostavovaní monografie preto často vychádzal aj z archívnych prameňov, ako súpisy šľachty, súdne a majetkové písomnosti, osobná korešpondencia a armálesy. Uvedené materiály pochádzajú z domácej a zahraničnej proveniencie. Dôkazom autorovej erudovanosti a jazykovej vybavenosti je uvádzanie maďarských a latinských ekvivalentov pri niektorých slovách a sídlach v texte.

V prvej kapitole *Od Abovskeho komitátu po Abovskejšiu stolicu – stručný územno-administratívny vývoj* nás autor oboznamuje s územím Abovskej stolice, ale aj s menami jej prvých županov. V menšej miere sa venuje náboženstvu a vzdelaniu šľachty, čo odôvodňuje na konci kapitoly.

Druhá kapitola má názov *Sídla a spôsob bývania miestnej šľachty v novoveku*. Dozvedáme sa v nej, že na území Abovskej stolice existovalo množstvo šľachtických sídel. Objekty mali štvorcový pôdorys a boli prevažne poschodové. Na prízemí bola kuchyňa, pitvor a komora a na poschodí zas jedáleň a obytné izby. Zriedkakedy bola súčasťou kaštieľa aj kaplnka.

Kúrie mali podobné črty ako kaštiele. Skladali sa však z menšieho počtu izieb a pri ich stavbe sa čerpalo z ľudovej architektúry. Od 17. storočia začal byť pôdorys kúrií obdĺžnikový a pribudovali sa k nim krídla (v tvare písmena L alebo U). V nasledujúcom storočí sa budovy pod vplyvom baroka stavali väčšie a ozdobnejšie.

Monografia s názvom *Šľachta Abovskej stolice v novoveku*. Zdroj www.academia.edu

Autor diela konštatuje, že v mnohých prípadoch bol súčasťou kaštieľa pivovar, kde majitelia mali svoje vlastné výčapy a krčmy. Mlyny sa nachádzali neďaleko sídla alebo na konci dediny. V neskoršom období vznikali aj parky, ktoré si dala postaviť len majetnejšia šľachta. V monografii je opísané zariadenie kuchyne, stravovanie šľachticov, pestovanie rastlín či chov zvierat, ale i služobníctvo, hygiena a spôsoby prepravy.

Pri budovaní kaštieľov a kúrií sa nesmelo zabudnúť ani na obranné prvky. Tie boli jednak prirodzené, jednak umelé. Dôležité, ako sa zmieňuje autor, boli najmä v južnejších častiach územia kvôli tureckým nájazdom a povstaniam.

Tretia najdlhšia kapitola *Vlastníci a samotné reálie o ich majetku v obciach Abovskej stolice* sa venuje už konkrétnym vlastníkom na základe údajov o ich majetku v období novoveku. Ťažiskom práce sú majetkové pomery jednotlivých šľachtických rodov v obciach predmetnej stolice. Charakteristika jednotlivých objektov, respektíve šľachtických sídel, ponúka čitateľovi základ na hlbšie bádanie. Nápomocné sú i jednotlivé heslá, ktoré sú zoradené abecedne. Ak v priebehu času došlo k premenovaniu obce, v zátvorke je uvedený aj jej pôvodný názov. Každé z hesiel obsahuje fotku kaštieľa alebo výsek z katastrálnej mapy. Pri zo-

Ukážka z publikácie *Šľachta Abovskej stolice v novoveku*.

stavovaní hesiel boli určujúce dokumenty, ako údaje z portálneho súpisu, dikálne súpisy z roku 1553, údaje z notícií, urbárov a súpisu majiteľov atď. V záverečnej časti kapitoly sa autor venuje otázke zdanenia šľachty. Na konci kapitoly je tabuľka so zmienkami o šľachtických sídlach v obciach Abovskej stolice od 15. storočia do 18. storočia.

Mimoriadne zaujímavá je kapitola *Vybrané rody Abovskej stolice*, podobne zostavená ako uvedená tretia kapitola, ktorá ponúka cenné informácie o známych i menej známych šľachtichoch. V kapitole sa autor snaží opísať pôvod šľachtických rodov a lokalizovať jeho majetky. Pre krátkosť času vytvorenia publikácie nebolo možné uviesť všetkých majiteľov, pretože na úplné vyhotovenie zoznamu majiteľov by bolo potrebné preskúmať testamenty či archívy jednotlivých rodov. Do monografie boli zaradené šľachtické rody, ktoré zastávali významné pozície a funkcie, ale aj tie, o ktorých sa našlo najviac zmienok o majetku, respektíve šľachtických sídlach.

Všetky heslá majú približne rovnakú schému a sú radené abecedne. Pri každom hesle sú chronologicky uvedení iba majoritní majitelia obcí či sídel a zároveň je ilustračne doložený aj konkrétny erb. Niektoré heslá obsahujú aj informácie o prsteňovej pečati alebo o erbovej miniatúre z armálesu, a to vtedy, ak boli tieto artefakty zachované.

Za zhrňujúcim záverom v troch jazykoch (slovensky, maďarsky a nemecky) sa v diele nachádza mapa zobrazujúca rozloženie šľachtických sídel v Abovskej stolici v novoveku. Čitateľ si tak môže aspoň čiastočne predstaviť rozlohu jednotlivých sídel v danom období. Ďalej v monografii nasleduje geografický register a zoznam skratiek. Na záver autor uvádza zoznam literatúry a archívnych odkazov.

Positívne hodnotenie monografie vyplýva predovšetkým z jej cieľa, ktorým bolo hlbšie poznanie lokálnych dejín. Text je doložený množstvom odkazov na literatúru a pramene, z ktorých autor čerpal pri písaní. V monografii sa nachádza až 2 495 citácií v poznámkovom aparáte. Pomerne rozsiahly zoznam literatúry svedčí o autorovom prehľade k danej problematike.

Ako menší nedostatok by som hodnotila slabšiu informovanosť o archívnych prameňoch. Taktiež niektorým témam sa podľa môjho názoru autor venuje viac. Naopak, niektoré časti, ako hrobky a krypty, by stáli za ich rozvinutie.

Knihá aj napriek týmto výhradám predstavuje mimoriadny prínos. Podáva množstvo cenných informácií o šľachtických rodoch a ich sídlach. Ponúka zaujímavé čítanie pre odbornú i laickú verejnosť. Monografia obsahuje aj bohatú obrazovú prílohu. Predovšetkým uvedené erby môžu poslúžiť ako užitočná pomôcka pre nadšencov genealógie či heraldiky. Rovnako pomôže ako základ pre ďalšie podobne zamerané práce.

KNIŽNICA SPOLKU SVÄTÉHO VOJTECHA

PHDR. MÁRIA ZACHAROVÁ

St. Adalbert Association was founded in Trnava in 1870, primarily for the purpose of publishing books with Catholic themes. In the same year, construction of its library began, which was soon enriched with other books, thanks to several important personalities, including Andrej Radlinský, Andrej Kmeť, Ján Palárik and Štefan Moyzes. At the end of the 1880s, the library began cataloging books followed by international cooperation in the books exchange. Today, its collections consist of 65,000 books from various scientific fields written in several languages. The aim of the paper is to inform readers about the history and activities of the Library of the St. Adalbert Association, which has greatly contributed to the development of education in Slovakia.

Keywords: association libraries, historical libraries, memory institutions, St. Adalbert Association, Trnava

 kniznica@ssv.sk

 Spolok svätého Vojtecha

 www.ssv.sk

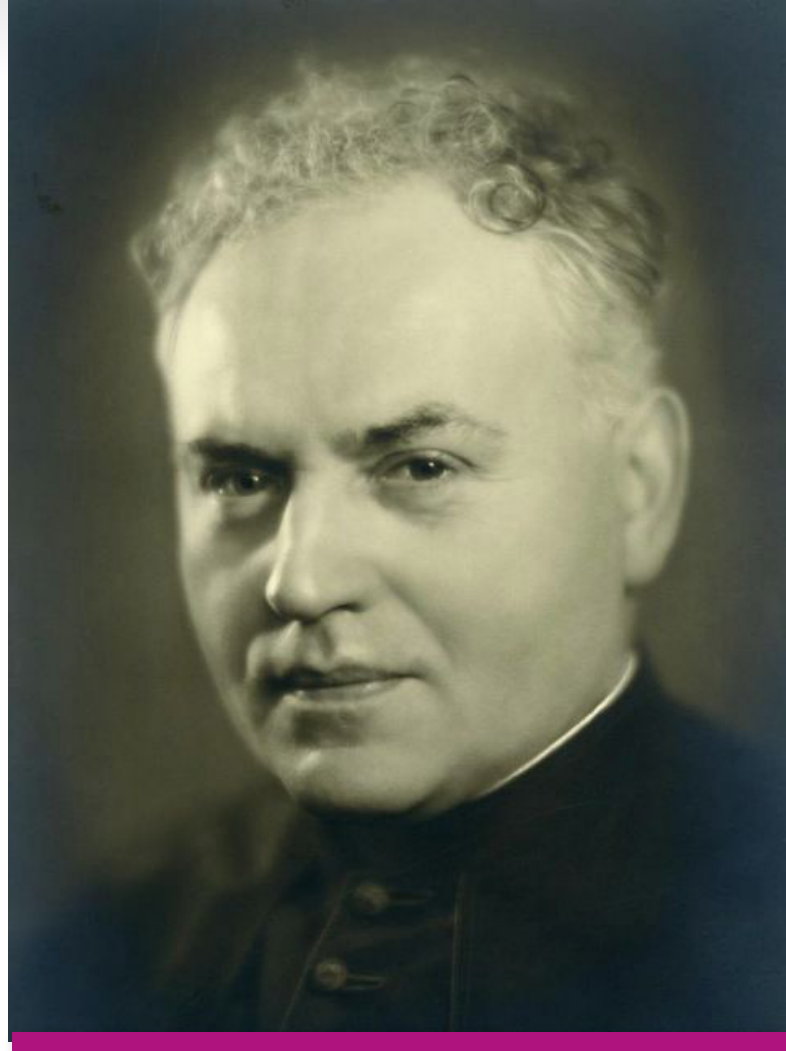
Spolok svätého Vojtecha (Adalberta) vznikol v roku 1870 podľa prvých stanov „...na vydávanie nábožensko-mravných kníh, jako tiež i iných v duchu katolíckom písaných kníh a kníh pre katolícke národné školy.“ Pomenovaný bol podľa svätého Vojtecha († 997), ktorý koncom 10. storočia pokrstil prvého uhorského kráľa, neskôr rovnako svätca Štefana. Pôvodne mal byť spolok pomenovaný podľa svätých Cyrila a Metoda, no obdobie silnej maďarizácie neumožnil tvorcu myšlienky vzniku spolku Andrejovi Radlinskému, katolíckemu kňazovi a jazykovedcovi, presadenie slovan-ských apoštolov v názve novozaloženého spolku.

Spolok počas svojej viac ako 150-ročnej existencie prekonal obdobia rastu i úpadku. Neraz čelil aj možnosti úplného zániku. Za najúspešnejšie obdobie jeho jestvovania možno považovať obdobie rokov 1919 až 1948. V roku 1953 bol pretvorený na účelové zariadenie rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku a bola výrazne obmedzená a regulovaná jeho vydavateľská činnosť. Po roku 1989 prišlo k jeho obnove v plnom rozsahu. Dnes so svojou 70 000 členskou základňou patrí k najvýznamnejším združeniam katolíkov na Slovensku.

Od vzniku spolku v roku 1870 sa začala budovať aj spolková knižnica tvorená vydaniami a knihami, ktoré sa do spolku spočiatku dostali najmä formou testamentárnych odkazov činovníkov a členov spolku a zároveň i významných slovenských dejateľov (Andrej Radlinský, Andrej Kmeť, Andrej Kubina, František V. Sasínek, Ferdinand Juriga, Ján Juriga, Juraj Slotta, Ján Palárik, Štefan Moyzes a iní). Do spolku sa okrem kníh dostávali aj písomnosti významných osobností, ktoré dali základ pre vznik spolkového archívu. Od 30. rokov 20. storočia začalo pri spolku fungovať i Múzeum Františka Richarda Osvalda. Všetky tieto tri zložky spolku bývali zastrešené osobou bibliotekára, archivára a kustóda, niekedy aj v jednej osobe. V druhej polovici 20. storočia sa pre túto časť spolku používalo označenie KAM (knižnica-archív-múzeum). Spolok svätého Vojtecha je teda okrem vydavateľstva aj významnou pamäťovou inštitúciou.

Hodnota spolkového knižnice bola v roku 1886 vyčíslená na 600 zlatých. Spolkové knihy sa katalogizovali už koncom 80. rokov 19. storočia. Do roku 1928 mala spolková knižnica 20 000 zväzkov. Verejnosti mala byť sprístupnená po otvorení novej spolkového budovy v roku 1929.

V roku 1933 boli priestory knižnice skolaudované a knižnica v nich funguje až do súčasnosti. V tomto období sa už knižnica začala budovať cielene. Zásluhu na tom mal najmä vtedajší spolkový správca Ján

Ján Pöstényi. Zdroj: www.ssv.sk

Pöstényi, ktorý nakupoval a získaval knihy podporujúce činnosť spolku (pedagogická literatúra, preklady Biblie, dejiny Trnavy a iné). Knihy sa získavali z antikvariátov alebo zo súkromných zbierok (napr. z Majláthovej knižnice v Zavare). Fungovala aj medzinárodná spolupráca pri výmene kníh, najmä s juhoslovenským, no i s anglosaskými a románskymi vydavateľstvami. Knižničné zbierky sa rozširovali aj získavaním starých tlačí z farských a súkromných knižníc, prípadne osobným vyhľadávaním a následným vykúpaním starých kníh a periodík. Spolku boli knihy ponúkané aj formou daru nielen od miestnych, ale i zahraničných priaznivcov spolku. V roku 1970 sa spolku podarilo získať časť knižnice Antona Bernoláka najmä vďaka ThDr. Karolovi Markovičovi. Posledným vzácnym odkazom spolkového knižnici je osobná knižnica historika Hadriána Radvániho.

V spolkového knižnici sa nachádzajú tlače od 16. do 21. storočia. Z jazykového hľadiska obsahuje latinské, nemecké, maďarské, slovenské a české knihy, no i písomnosti v jazykoch románskych, anglosaských, slovanských, gréckych, hebrejských či orientálnych. Pôvodne bola knižnica rozdelená na dve časti, a to hlavnú a teologickú knižnicu, ktoré fungovali samo-

Interiér knižnice. Zdroj www.ssv.sk

statne. Dnes sú už spojené. Knižnica dokumentuje činnosť spolku – spolkové vydania, ale aj knihy z oblasti histórie, politiky, výtvarného umenia, práva, prírodných vied, jazykovedy, hudobnej vedy a tiež je tu zastúpená i staršia slovenská a zahraničná beletria.

Knižnica spolku má v súčasnosti 65 000 exemplárov kníh a je bezplatne k dispozícii širokej verejnosti. Knihy sú umiestnené v štyroch historických miestnostiach na poschodí v sídle spolku na Radlinského

ulici č. 5 v Trnave. Okrem historických priestorov knižnica disponuje aj moderným priestorom s posuvnými regálmi. Knihy je možné študovať prezenčne v historickej časti knižnice po predchádzajúcej dohode so zamestnancom knižnice. Historické priestory knižnice navštevujú žiaci a študenti škôl, ale i skupiny a jednotlivci, ktorým je knižnica predstavená formou exkurzie (často šitej na mieru) so zameraním na aktuálne preberané školské učivo (napr. bernolákovci), prípadne osobný záujem (napr. hudobniny).

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

AMBRUŠ, Jozef. Knižnica a archív Spolku sv. Vojtecha. In *Dedičstvo otcov. K 1100. výročiu smrti sv. Cyrila a 100. výročiu založenia Spolku sv. Vojtecha*, 1970, s. 185 – 187.¹

DOBROTKOVÁ, Marta. 2016. Dejiny knižnice Spolku sv. Vojtecha. In *Bibliotheca Antiqua 2016 : sborník z 25. konferencie, 9. – 10. listopadu 2016*. Olomouc : Vědecká knihovna 2016, s. 96 – 103. Dostupné na internete: <https://vmdelta.vkol.cz/data/soubory/hf/bibliotheca-antiqua-2016/14-2016-dobrotkova.pdf>.

STRELKA, Vojtech. Knižnica SSV. 1995. In *Odborný seminár 125 rokov Spolku sv. Vojtecha. Príspevky prednesené v dňoch 1. – 2. decembra 1994 v Dome vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha 1995, s. 182 – 201.

POZNÁMKA

¹ Tento text bol publikovaný aj v *Katolíckych novinách*, 1970, roč. 85, č. 37, s. 3 – 4 (Pozn. autora).

PROFESOR JAROSLAV ŠUŠOL MÁ 60 ROKOV

PAVOL RANKOV

Vo svojom zvyčajnom vysokom pracovnom nasadení sa 4. novembra 2023 dožil šesťdesiatych narodenín prof. Jaroslav Šušol. Štúdium odboru knihovníctvo a vedecké informácie s angličtinou ukončil v roku 1986 a po povinnej vojenskej službe nastúpil na internú ašpirantúru, t. j. doktorandské štúdiu na Katedre knihovníctva a vedeckých informácií Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Katedre zostal verný po celý svoj pracovný život. Pôsobil tu najskôr krátko ako výskumný a neskôr ako vedecko-pedagogický pracovník. Medzitým v rokoch 1991 – 1992 absolvoval aj štúdium na Université Libre v Bruseli. V roku 2003 sa habilitoval na docenta a v roku 2011 sa stal profesorom.

Jaroslav Šušol už ako študent pochopil smerovanie odboru, preto sa venoval témam súvisiacim s aplikovaním informačných a komunikačných technológií v knižnično-informačných inštitúciách. Diplomovú prácu pod vedením S. Makulovej písal o analýze bázy dát (1986) a dizertáciu pod odborným dohľadom Štefana Kimličku o retrospektívnej konverzii knižničných katalógov (1993). Zameranie publikácií Jaroslava Šušolu ukazuje postupný presun jeho odborných záujmov od parciálnych tém súvisiacich s elektronickou komunikáciou vo vede smerom ku koncepčným témam, ako sú informačná politika, informačná bezpečnosť či informačné správanie. Publikácie spravidla odrážajú, do akého výskumu je aktuálne zapojený, a týchto výskumov bolo naozaj mnoho vo všetkých slovenských grantových schémach – KEGA, VEGA aj APVV. Okrem toho však profesor Šušol participoval aj v medzinárodných projektoch, napríklad pod hlavičkou European Bureau of Library, Information and Documentation Associations (EBLIDA) sa venoval problematike autorských práv a licencovania.

Profesor Šušol nie je len špičkový odborník, ale aj uvážlivý a cieľavedomý manažér. Najskôr bol dve funkčné obdobia prodekanom, potom dve funkčné obdobia dekanom Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (FiF UK). V súčasnosti pôsobí vo funkcii vedúceho Katedry knižničnej a informačnej vedy FiF UK. Ani tu však neoddychuje, katedru previedol cez búrlivé obdobie nedávnych akreditácií, takže v súčasnosti sú akreditované študijné programy na bakalárskom, magisterskom i doktorandskom stupni.

Drahý pán profesor, veľa zdravia a ďalších pracovných úspechov Ti želajú kolegovia a spolupracovníci, no najmä stovky spokojných absolventov štúdia.

SPOMÍNAME NA MARTU MATTHAEIDESOVÚ

PHDR. ELENA SAKÁLOVÁ, PHD.
MGR. MILADA SVETKOVÁ

Marta Matthaeidesová

Dňa 18. decembra by sa dožila krásnych 75 rokov PhDr. Marta Matthaeidesová, PhD., ktorá nás nečakane opustila začiatkom februára 2023. Patrila medzi významné predstaviteľky slovenského knihovníctva ostatných desaťročí. Podstatnou mierou prispela k rozpracovaniu teoretických a terminologických otázok knižničnej a informačnej vedy a systematicky sa venovala problematike zdravotne a inak znevýhodnených používateľov knižníc. V odbore knižná a informačná veda pôsobila 32 rokov a podieľala sa na odbornej príprave knižničných a informačných pracovníkov.

S jej odchodom sme stratili výbornú kolegyňu, pedagogičku s láskavým prístupom, vzácneho a dobrého človeka, ktorý nám všetkým bude veľmi chýbať.

SLÁVNOSTNÉ MENOVANIE GENERÁLNEJ RIADITEĽKY UKB DO CELOSVETOVÉHO RIADIACEHO VÝBORU IFLA

V závere letného obdobia pred 3 000 účastníkmi celosvetového knihovníckeho kongresu IFLA WLIC 2023 z viac ako 150 krajín bola generálna riaditeľka Univerzitnej knižnice v Bratislave Silvia Stasselová slávnostne menovaná do celosvetového riadiaceho výboru IFLA Governing Board na volebné obdobie 2023 – 2025. Na záverečnom ceremoniáli kongresu IFLA World Library and Information Congress 2023 vo štvrtok 24. augusta 2023 v holandskom Rotterdame Slovenská republika aj Univerzitná knižnica v Bratislave **po prvýkrát v histórii slovenského (aj československého) knihovníctva** získali významnú pozíciu v celosvetovom riadiacom výbore IFLA Governing Board. (Videozáznam zo záverečného ceremoniálu IFLA WLIC Closing Session z 24. 8. 2023 v Rotterdame je dostupný na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=qTMhU2Jfpd0&t=4464s.>)

Prvé zasadnutie nového riadiaceho výboru IFLA Governing Board sa konalo v piatok 25. augusta 2023 na mieste konania kongresu v Rotterdame (Holandsko).

Ústrednou témou tohtoročného 88. svetového knihovníckeho kongresu – IFLA World Library and Information Congress 2023 bola spolupráca prostredníctvom motto „*Let’s work together, let’s library*“. (Podrobný program je dostupný na webovej stránke kongresu [https://2023.ifla.org/.](https://2023.ifla.org/))

Hlavným poslaním IFLA je nielen vytváranie platformy spoločnej medzinárodnej odbornej spolupráce, ale aj posilňovanie významu a pozície knižníc v jednotlivých krajinách sveta. V súčasnosti združuje viac ako **1 500 kolektívnych členov zo 150 krajín a zastupuje záujmy viac ako 3 miliónov knižníc** (www.ifla.org). Zoznam členov celosvetového riadiaceho výboru IFLA Governing Board (2023 – 2025) je dostupný na odkaze [https://www.ifla.org/units/governing-board/committee/.](https://www.ifla.org/units/governing-board/committee/)

Univerzitná knižnica v Bratislave plní svoje poslanie v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry SR, preto získané slovenské zastúpenie v celosvetovom riadiacom výbore IFLA Governing Board je **významným medzníkom aj pre celý rezort kultúry SR.**

Nový celosvetový riadiaci výbor IFLA Governing Board na roky 2023 – 2025. Zdroj: Matteo Cogliati IFLA

Silvia Stasselová **získala v medzinárodných voľbách hlasy z viacerých kontinentov sveta**. Jej kandidatúru **podporili knihovnícke združenia a inštitúcie zo zahraničia** aj členovia IFLA zo Slovenskej a Českej republiky:

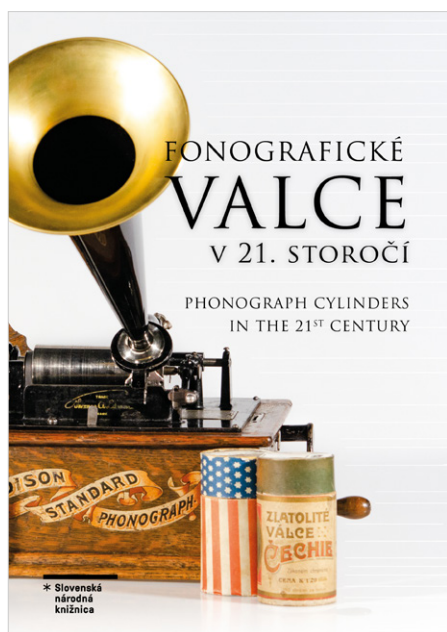
- ♦ Slovenská národná knižnica (**SNK**),
- ♦ Spolok slovenských knihovníkov a knižníc (**SSKK**),
- ♦ Národní knihovna České republiky (**NK ČR**),
- ♦ Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR (**SKIP ČR**).

Menovanie Silvie Stasselovej zo Slovenskej republiky medzi piatich volených členov celosvetového riadiaceho výboru IFLA Governing Board je dôkazom, že aj z malej krajiny v srdci Európy sa do čela IFLA môže presadiť odborný zástupca, ktorého si zvolila a rešpektuje medzinárodná knihovnícka komunita. Slovensko sa tak na pôde IFLA stalo pozitívnym príkladom pre ďalšie malé štáty sveta a ich národné knihovnícke komunity.

Univerzitná knižnica v Bratislave

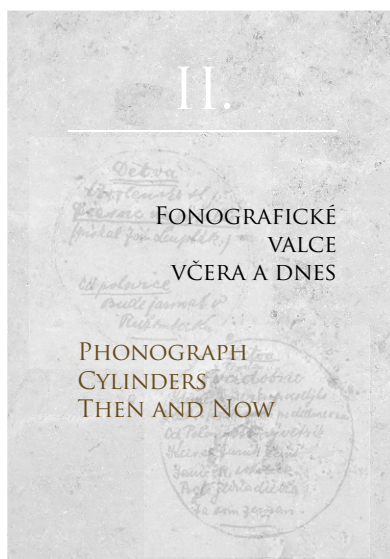
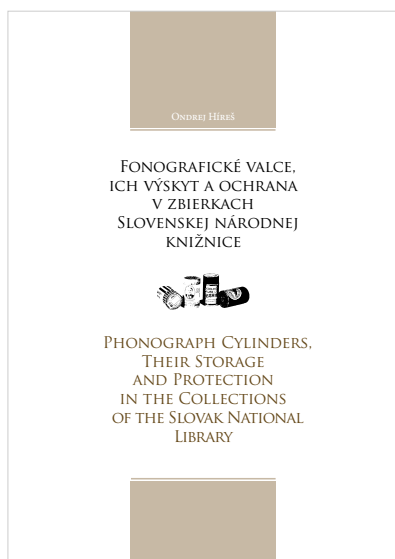
Z produkcie vydavateľstva Slovenskej národnej knižnice

FONOGRAFICKÉ VALCE V 21. STOROČÍ : PHONOGRAPH CYLINDERS IN THE 21ST CENTURY

Zborník, ktorý je výstupom rovnomenného medzinárodného prieskumu a seminára organizovaného Slovenskou národnou knižnicou v roku 2021, dokumentuje aktuálny stav poznania o fonografických valcoch v domácom i medzinárodnom prostredí. Odkrýva dejiny fonografických valcov a prináša prístupy k uchovávaniu, ochrane, digitalizácii a sprístupňovaniu tohto pozoruhodného média. Autormi jednotlivých príspevkov sú domáci a zahraniční odborníci z oblasti zvukového a chemického inžinierstva, archívnictva a múzejníctva, hudobnej publicistiky a pedagogiky a zberateľstva historických zvukových zariadení a nosičov.

Dominika Machutová – Marcel Jánošík
Martin, Slovenská národná knižnica, 2022
17 x 24 / 432 strán
ISBN 978-80-8149-160-3

Publikáciu je možné objednať e-mailom na adrese objednavky_knihy@snk.sk
alebo telefonicky na čísle 043/2451 277.

